

Integration blandt ikke-vestlige indvandrere

Integration blandt ikke-vestlige indvandrere – Arbejde, familie, netværk og forbrug

Af

Jens Bonke og Marie Louise Schultz-Nielsen

Rockwool Fondens Forskningsenhed

Syddansk Universitetsforlag

Integration blandt ikke-vestlige indvandrere

© Rockwool Fondens Forskningsenhed
og Syddansk Universitetsforlag

Grafisk tilrettelæggelse: Narayana Press
Tryk: Narayana Press
Printed in Denmark 2013
ISBN 978-87-7674-765-7

Syddansk Universitetsforlag
Campusvej 55
5230 Odense M
Tlf. 66 15 79 99

www.universitypress.dk

Omslagsfoto (modelfoto): POLFOTO, fotograf: Jens Dresling

Mekanisk, fotografisk, elektronisk
eller anden mangfoldiggørelse
af denne bog er kun tilladt med forlagets tilladelse
eller ifølge overenskomst med Copy-Dan

University of Southern Denmark Studies in History and Social Sciences vol. 468

Ved indkøb af et større antal eksemplarer ydes en betydelig kvantumrabat.
Kontakt forlaget for yderligere oplysninger

Første udgave, første oplag

Udgivet med støtte fra
ROCKWOOL FONDEN

Forord

På baggrund af oplysninger indsamlet i Rockwool Fondens Forskningsenheds tids-anvendelses- og forbrugsundersøgelse blandt ikke-vestlige indvandrere i 2011 og oplysninger fra Danmarks Statistiks registre giver denne bog en nærmere belysning af disse indvandreres familieforhold, sociale kontakter, arbejds- og forbrugsmønstre, ligesom der foretages en sammenligning med oplysningerne i en tilsvarende tids- og forbrugsundersøgelse gennemført blandt danskere i 2008/09. Familieforhold, sociale kontakter, tilknytningen til arbejdsmarkedet og forbrugsmønstret repræsenterer hver især forskellige dimensioner af indvandreres integration i det danske samfund.

Bogen her koncentrerer sig om at tegne det typiske billede af integrationen i disse dimensioner for udvalgte indvandrergrupper. Undersøgelsen går således ikke i dybden med hvilke overvejelser og motiver, som ligger til grund for, hvordan de enkelte familier har indrettet sig. I stedet tages dette op i en samtidig og supplerende udgivelse *Tid og forbrug i etniske minoritetsfamilier* af Birgitte Romme Larsen, som tager udgangspunkt i udvalgte familiers egne beretninger og oplevelser af deres tidsforbrug og forbrugsmønstre.

Seniorforskerne Jens Bonke og Marie Louise Schultz-Nielsen, begge ph.d. i økonomi, har med bidrag fra formidlingschef Bent Jensen, alle ansat i Rockwool Fondens Forskningsenhed, stået for udarbejdelsen af nærværende bog. Databehandlingen og analyserne i bogen er udført med bistand fra stud.polit. Pil Celine Krogh Andersen og stud.polit. Sidsel Halben-Feld, begge Rockwool Fondens Forskningsenhed. Forsker Svein Blom, cand.polit., Statistisk sentralbyrå, Oslo, har givet konstruktive kommentarer til manuskriptet.

Som Forskningsenhedens øvrige projekter er arbejdet her gennemført i fuldstændig videnskabelig uafhængighed – også af Rockwool Fonden, der sædvanen tro har givet projektet ressourcemæssigt tilfredsstillende rammer.

Forskergruppen og undertegnede skylder derfor fondens direktør Elin Schmidt og fondens bestyrelse med formand Tom Kähler en varm tak for et godt samarbejde!

København, september 2013

Torben Tranæs

Indhold

Forord	5
1. Baggrund	11
2. Litteratur	14
2.1 Teoretisk ramme	14
2.2 Integrationsfærer	20
3. Data og undersøgelsesmetode	22
4. Hvem er indvandrerne fra de fem lande i undersøgelsen?	27
5. Demografi, human kapital og social kapital	32
5.1 Demografi	33
5.2 Human kapital og social kapital	38
5.2.1 Human kapital – uddannelse, sprog, bøger og tv	39
5.2.2 Social kapital – sociale kontakter	48
5.2.3 Social kapital – religion og foreningsdeltagelse	51
5.3 Sammenhæng mellem human og social kapital	54
5.4 Sammenfatning	58
6. Arbejdsmarkedet	61
6.1 Beskæftigelse og jobtype	61
6.2 Indkomst	65
6.3 Arbejdsforhold	70
6.3.1 Arbejdstid	70
6.3.2 Skæve arbejdstider	73
6.3.3 Arbejdstid og familieliv	77
6.4 Sammenfatning	81
7. Ægteskab, beskæftigelse og indkomst	83
7.1 Forskellige typer af ægteskaber blandt indvandrere og danskere	84
7.2 Ægtefællers arbejdsmarkedsdeltagelse efter ægteskabsvarighed	90

7.3	Beskæftigelse og indkomst i forskellige ægteskabstyper	97
7.4	Samlet bruttoindkomst i løbet af ægteskabet	108
7.5	Sammenfatning	110
8.	Forbrug og indkomst	111
9.	Integration i flere dimensioner	121
10.	Konklusion	125
11.	English Summary	131
	Referencer	137
	Forfatterne	141
	Litteratur fra Rockwool Fondens Forskningsenhed 2010-13	143

The book aims to investigate intra- and inter-household aspects of immigrants' integration in the Danish society. The organization of the household, the relationship to native Danes, etc. are among the factors, which are assumed impacting the level of integration. Comparing these phenomena with those for Danes allow us to measure important differentials between the two groups. Besides descriptive analyses the paper includes estimations based on Immigrants Time-Use study (ITUC) from 2011 and the Danish Time-Use and Consumption Study (DTUC) from 2008/09 and register informations from Statistics Denmark.

Formålet med bogen er at analysere ikke-vestlige indvandreres hverdagsliv, arbejde og forbrugsmønstre, der på hver sin måde antages at have betydning for deres integration i det danske samfund. Det gælder organiseringen af den daglige husholdning, forholdet til danskere, tilknytningen til arbejdsmarkedet og forbrugsmønstret. En sammenligning af disse forhold med tilsvarende danskere giver mulighed for afdækning af vigtige forskelle og ligheder mellem de to grupper i befolkningen. Bogen indeholder beskrivelser og analyser baseret på Rockwool Fondens Tids- og Forbrugsundersøgelse blandt indvandrere (ITUC) fra 2011 og danskere (DTUC) fra 2008/09, og registeroplysninger fra Danmarks Statistik.

1. Baggrund

Der findes en række undersøgelser af betydningen af og samspillet mellem tætte familierelationer, deltagelsen i netværk og tilknytningen til arbejdsmarkedet for menneskers velfærd, se fx Putnam (1995). Det er således vist, at det er vigtigt at inddrage flere dimensioner for at vurdere, hvordan man klarer sig socialt, økonomisk og på andre områder. Det gælder for danskere og måske især for indvandrere, som det kan have særlig betydning for, hvor integrerede de er i det danske samfund.

Der er imidlertid kun få større undersøgelser af indvandreres integration, der har set på betydningen af forbrugsmønstre og måden, dagligdagen er organiseret på. En undtagelse er Kavli og Nadim (2009), som for Norge har set nærmere på familiepraksisser og ligestilling blandt indvandrere og norskfødte med indvandrerbaggrund. Det er således karakteristisk, at mange indvandrere både i Norge og i Danmark repræsenterer familieformer og netværksstrukturer, som vi kender fra for bare 50 år siden, men som ikke længere dominerer i samfundet. Det giver bl.a. en særlig udfordring for udformningen af social- og velfærdspolitikker, som ofte er møntet på majoritetsbefolkningen, hvorfor det er vanskeligere at vurdere konsekvenserne af konkrete politikker på sådanne områder.

Formålet med denne bog er, udover at belyse indvandrere og efterkommeres arbejdsmarkedstilknytning, at se på deres familieformer, deltagelse i foreningslivet, tillige med at undersøge, om de, der er aktive på arbejdsmarkedet, også er aktive i deres fritid. Endvidere bliver det sociale liv i familien og dens omgivelser undersøgt ved at se på samværet i familien og med venner og bekendte, hele tiden – så vidt muligt – sammenholdt med danskeres adfærd på disse områder.

En anden vigtig del af denne bog er belysningen af forbrugsmønstret i indvandrer- og efterkommerfamilier sammenholdt med forbrugsmønstret i danske familier, herunder hvordan begrænsede ressourcer påvirker dette mønster. Der er således kun beskeden viden om, hvilke økonomiske strategier indvandrer- og efterkommerfamilier med små indkomster og evt. på overførselsindkomster anvender for at få økonomien til at hænge sammen.

I modsætning til det begrænsede antal undersøgelser af indvandreres og efterkommeres dagligliv foreligger der flere undersøgelser, der har set på deres arbejdsmarkedstilknytning, uddannelsesforhold, jf. Nielsen og Rangvid (2012), Pedersen (2011) og Rangvid (2007). Bl.a. Schultz-Nielsen (2008) har således vist, at ikke-vestlige indvandrere i mindre omfang end danskere er beskæftigede og

generelt har en løsere tilknytning til arbejdsmarkedet, tillige med at beskæftigede ikke-vestlige indvandrere ofte tjener mindre end tilsvarende danskere, særligt hvis deres uddannelse er medbragt fra udlandet. Denne undersøgelse viser på linje med en række andre undersøgelser, at der er betydelige forskelle i bl.a. tilknytningen til arbejdsmarkedet mellem indvandrere fra forskellige lande, og at den tid, man har opholdt sig i Danmark, har stor betydning for graden af integration i det danske samfund, jf. Pedersen (2004) og Matthiessen (2009).

De fleste undersøgelser om indvandrere og efterkommere i Danmark koncentrerer sig om personer af ikke-vestlig oprindelse, idet det er denne gruppe, som har haft vanskeligst ved at få fodfæste på det danske arbejdsmarked, samtidig med at gruppen er mere end femdoblet siden 1985. Undersøgelsen her er i denne sammenhæng ingen undtagelse, og analyserne vil i det følgende også koncentrere sig om ikke-vestlige indvandrere og efterkommere.

Afgrænsning af indvandrere og efterkommere fra vestlige og ikke-vestlige lande¹

Indvandrere: Personer født i udlandet. Ingen af forældrene er både danske statsborgere og født i Danmark.

Efterkommere: Personer født i Danmark. Ingen af forældrene er både danske statsborgere og født i Danmark.

Vestlige lande: De 27 EU-lande (her ekskl. Kroatien), Island, Norge, Andorra, Liechtenstein, Monaco, San Marino, Schweiz, Vatikanstaten, Canada, USA, Australien og New Zealand.

Ikke-vestlige lande: Alle lande, der ikke betegnes som vestlige.

¹ Grupperne er defineret i henhold til Danmarks Statistiks definitioner, jf. Danmarks Statistik (2011a)

Forholdene for ikke-vestlige indvandrere og efterkommere sammenlignes med forholdene for alle, som ikke er vestlige indvandrere og efterkommere. De betegnes i det følgende som hhv. indvandrere og danskere. Blandt indvandrere afgrænses populationen til dem, som har opholdt sig mindst tre år i Danmark, primært fordi vi derved ser på en gruppe, som har kunnet nå at få fodfæste i Danmark og komme igennem det treårige integrationsprogram.

Bogen fokuserer primært på fem grupper af indvandrere – tyrkere, pakistanere, irakere, libanesere (herunder statsløse palæstinensere) og eksjugoslavere¹ – fordi disse udgør de fem største ikke-vestlige indvandrergrupper i Danmark, og samtidig kulturelt og historisk repræsenterer forskellige typer indvandring til Danmark. De fem indvandrergrupper udgør ganske vist tæt på 40 pct. af alle ikke-vestlige

1. Omfatter personer fra det, som i dag er Bosnien-Hercegovina, Makedonien, Montenegro, Kosovo, Kroatien (fra 2013 medlem af EU) og Serbien, men derimod ikke Slovenien, som i 2004 blev medlem af EU.

indvandrere i Danmark, men giver jo ikke nødvendigvis et generelt billede for alle i indvandrerbefolkningen i Danmark. Det skal også nævnes, at vi afgrænser til 25-54-årige, hvorfor vi ikke ser på unge eller ældre, men nøjes med at fokusere på personer i den erhvervsaktive alder, hvor det typiske er, at man har dannet familie med partner og børn.

Bogen anvender oplysninger fra en spørgeskemaundersøgelse, som Rockwool Fondens Forskningsenhed gennemførte i efteråret/vinteren 2011 – Rockwool Fondens Tids- og Forbrugsundersøgelse blandt indvandrere (ITUC) – med det formål at kunne sammenligne med resultaterne fra en tilsvarende undersøgelse af danskernes tids- og forbrugsmønstre (DTUC), som blev gennemført i 2008/09. Der anvendes også oplysninger fra Danmarks Statistiks registre.

Efter en gennemgang af litteraturen på området og en nærmere beskrivelse af de anvendte data ses der på forskellige dimensioner af integration. Det gælder forskellige demografiske forhold, såsom alderen ved første parforhold, fødsel af første barn, forekomst af skilsmisser, og hvilken uddannelse og sociale relationer i form af kontakt til venner og bekendte og foreningsdeltagelse indvandrere har sammenlignet med danskere. Herefter følger en belysning af indvandreres tilknytning til og forhold på arbejdsmarkedet. Hvem der gifter sig med hvem – 1. generation med 2. generation, 2. generation med danskere osv. – og hvordan dette kan hænge sammen med deres beskæftigelse og indkomst, er en tredje integrationsdimension, som tages op i bogen, der afsluttes med en belysning af indvandreres forbrugsmønstre og ligestilling i familien. Der indgår med andre ord en række dimensioner, som hver især og tilsammen belyser ikke-vestlige indvandreres integration i det danske samfund.

2. Litteratur

Formålet med dette kapitel er at give et indblik i den litteratur, der er om indvandring og integration, og dermed beskrive den forståelsesramme, som nærværende undersøgelse skal ses inden for. Vi har således valgt at fokusere på de danske og udenlandske undersøgelser, der opfatter indvandring og integration først og fremmest som et økonomisk spørgsmål, hvor motivet og succesen handler om at blive selvforsørgende gennem tilknytning til arbejdsmarkedet. Vi udvider dog dette perspektiv ved at inddrage etablering af sociale netværk, idet disse netop kan bidrage til opnåelse af beskæftigelse, ligesom en beskæftigelse kan være forudsætningen for etablering af sociale netværk.

2.1 Teoretisk ramme

Der findes en omfattende litteratur om indvandreres integration i det danske samfund, hvoraf nogle er gennemført som kvalitative andre som kvantitative undersøgelser. Som det påpeges af bl.a. Larsen (2013) er begrebet "integration" ikke entydigt defineret. Men fælles for mange af disse undersøgelser – og hvad vi gør her – er, at integrationsniveauet ofte "måles" som forskelle i beskæftigelse, arbejdsforhold, bosætning, familiestrukturer og kønsroller mv. hos indvandrere sammenlignet med hos danskere. I hovedreglen bliver det således opfattet som positivt, hvis man adfærdsmæssigt ligner danskerne, fordi man derved forventes at have lettere ved at deltage på lige fod i samfundet. Omvendt kan man også nemt komme i tanke om områder, som eksempelvis skilsmissehyppighed og unges alkoholindtag, hvor det at ligne danskere næppe er et gode. Men ikke desto mindre er forventningen generelt, at forskellene mellem danskeres og indvandreres adfærd mindskes, efterhånden som indvandrerne har boet en årrække i det nye hjemland.

Inden for økonomisk litteratur kan traditionen med at sammenligne indvandrernes succes på arbejdsmarkedet med lokalbefolkningens dateres tilbage til Chiswick (1978). Dette studie viser, at selvom indvandrere ved ankomsten til USA har en meget lavere indkomst end indfødte amerikanere, så udligner dette forhold sig, i takt med at indvandrerne har opholdt sig længere tid i USA. Borjas (1985) påpeger efterfølgende, at effekten er mindre udtalt, hvis man tager højde for generationseffekter. Men ikke desto mindre er den positive effekt af opholdstid på integrationen

et af de mest velunderbyggede fænomener i denne del af integrationslitteraturen. Nu kan opholdstiden naturligvis i sig selv være medvirkende til, at man kan erhverve sig visse rettigheder. Men det er navnlig de *aktiviteter*, man foretager sig for at opnå de rette kvalifikationer og udbygge sit netværk under opholdet i det nye hjemland, som må forventes at være afgørende.

Blandt de landespecifikke kompetencer, som med fordel kan erhverves, er sprogkundskaber. Allerede Carliner (1981) viste, at der er en lønpræmie forbundet med at tale det rette sprog. I dette tilfælde henholdsvis engelsk og fransk i de respektive provinser i Canada. Men resultatet er siden genfundet talrige gange og for skiftende minoritetsgrupper i bl.a. USA, Australien og Israel, jf. Chiswick & Miller (2007). Tilsvarende resultater er også fundet for Danmark og Tyskland, jf. Constant & Schultz-Nielsen (2004) samt Schultz-Nielsen (2010).

Chiswick & Miller (1995) opstiller en model, som ofte bruges til at forklare indvandreres erhvervede sprogkundskaber. En model, som imidlertid kan udvides til også at omfatte andre landespecifikke kompetencer, såsom at erhverve sig indsigt i et lands kultur, tilegne sig en ny omgangskreds og at justere/få godkendt sine faglige kompetencer fra hjemlandet.

I modellen forklares de erhvervede sprogkundskaber ud fra tre forhold: hvor meget man hører (er udsat for) sproget, hvor nemt man har ved at lære det nye sprog, samt hvor meget man vinder ved at lære sproget. Det første forhold afhænger primært af, hvem man omgås. Mens det andet – hvor nemt man har ved at lære nye sprog – afhænger af, hvor forskelligt det nye sprog er fra det/de sprog, man taler allerede, samt ens evner til at lære sprog, herunder ens alder, idet specielt mindre børn generelt er hurtige til at lære. Det tredje forhold – som er “gevinsten” ved at lære sproget – afhænger ikke alene af den tidligere omtalte lønpræmie, men skal opfattes ganske bredt, inklusive nytten ved at kunne tale med børns kammerater eller ens læge. Blandt de forhold, som har en dæmpende effekt på gevinsten ved at tale det nye lands sprog, er selvsagt, hvis opholdet i landet er kort. Da vil gevinsten ved at lære sproget i de fleste tilfælde blive overskygget af de betydelige startomkostninger, det kan have at lære et sprog. Under alle omstændigheder er sproget en faktor af betydning for integrationsprocessen, som denne forløber på arbejdsmarkedet og uden for dette, i hjemmet og andre steder, hvor man færdes og er involveret i forskellige aktiviteter sammen med andre mennesker.

Hamermesh & Trejo (2010) er inde på meget af det samme, selvom de ser integrationsprocessen mere direkte i relation til måden, man bruger sin tid på – tidsanvendelsen – og laver en skelnen mellem integrationsfremmende og øvrige aktiviteter. Omfanget af de integrationsfremmende aktiviteter afhænger også her af, hvor store omkostninger der er forbundet hermed, hvor stort afkastet er, og hvor lang en tidshorison, der opereres med. Hamermesh & Trejo (2010) opstiller således

en formaliseret model, der kan vise, at assimilationsfremmede (synonymt med integrationsfremmede) dagligdags aktiviteter i mindre omfang involverer immigranter end indfødte – majoritetsbefolkningen – hvis assimilationsomkostningerne er høje og afkastet lavt, og/eller hvis immigranter har en kortere tidshorisont. Investeringen i assimilationsaktiviteter kræver endvidere sprogkundskaber og kulturel parathed, hvis der hurtigere skal opnås et positivt afkast af investeringen.

Investeringsomfanget vil selvsagt variere for forskellige indvandrere, idet bl.a. en længere opholdstid, som allerede nævnt, vil indebære en større påvirkning fra majoritetsbefolkningen i kraft af mødet i hverdagen med flere fra denne gruppe. Også oprindelseslandet kan spille ind, da nogle lande ligner modtagerlandet mere end andre lande, både hvad angår kultur, religion og institutionelle og økonomiske forhold, hvorved assimilationsinvesteringerne vil være mindre og motivet til integration måske større og lettere at adoptere. Endelig vil ældre indvandrere med en kort karriere i Danmark have en kortere “afskrivningsperiode” for deres investeringer og dermed formentlig være mindre motiverede til at blive assimilerede.

Hos Hamermesh & Trejo (2010) og Vargas & Chavez (2010) er det tiden brugt på og intensiteten i forskellige assimilationsaktiviteter såsom uddannelse og betalt arbejde (og underaktiviteter), der anvendes som mål for assimilationsprocessen. Mens Zaiceva & Zimmermann (2010) undersøger udbredelsen af multitasking blandt indvandrere og englændere og finder, at sidstnævnte multitasker mere end førstnævnte, hvilket tages som udtryk for større overblik og bedre tilpasning til forholdene i indvandringslandet.

I modsætning til Hamermesh & Trejo (2010) og Vargas & Chavez (2010) anvender vi forholdene inden for forskellige integrationssfærer: hjemmet, arbejdsmarkedet og civilsamfundet. Vi antager således implicit, at assimilationen/integrationen – begreberne anvendes synonymt i bogen – er større, hvis indvandreres arbejdsdeling i hjemmet, børneomsorg, arbejdstider, omfanget af besøg af og hos familie/venner, deltagelse i foreninger, tv-brug og sprogkundskaber ligner tilsvarende danskeres. Der er således både tale om, at forhold internt i familierne og i forhold til andre uden for familien – netværket – kan påvirke integrationen, jf. begrebet social kapital, som ifølge Putnam (1995) netop omfatter netværk, normer og social tillid, der fremmer koordination og samarbejde til gensidig fordel for de involverede. Den sociale kapital kan både frembringes gennem “bonding” mellem den samme type af mennesker og “bridging” mellem forskellige typer af mennesker, se Uslaner (2001) for forskellige bidrag til diskussionen om social kapital.

Hvad angår netværkseffekter, har nogle studier vist tegn på negative effekter for integrationen, fordi indvandrere, der bor i områder med mange andre indvandrere, anses for at have sværere ved at blive integreret, idet det så at sige er vanskeligere at skille sig ud fra det pågældende indvandrer miljø, eller for at citere Bertrand et

al. (2000): “the negative peer pressure is stronger than positive role models”. Når det gælder modtagelsen af velfærdsydelse i USA, har Bertrand et al. (2000) da også vist, at dette er mere udbredt blandt personer, som taler samme sprog. Det at være omgivet af personer, som taler ens eget sprog, og som gør flittigt brug af modtagelse af velfærdsydelse, øger således sandsynligheden for, at man også selv gør det. Omvendt har Piil Damm (2009) (se også Piil Damm & Tranæs, 2006) vist, at godt nok er der en negativ sammenhæng mellem, hvor mange landsmænd der bor i kommunen, hvor flygtningene bor, og deres beskæftigelses-sandsynlighed og arbejdsindkomst syv år efter asyl, men at denne sammenhæng bliver positiv, når man tager hensyn til, at de flygtninge, som har sværest ved at klare sig på arbejdsmarkedet, har større sandsynlighed for at bo i nærheden af landsmænd. For flygtninge med ingen eller kort uddannelse har det altså en positiv virkning på deres arbejdsmarkedsintegration, når der er mange landsmænd i kommunen, hvorimod mange flygtninge af blandet oprindelse i kommunen omvendt har en negativ betydning for flygtningenes arbejdsmarkedsintegration. For flygtninge med mere uddannelse kan der ikke eftervises nogen sammenhæng mellem antallet af flygtninge i kommunen og deres beskæftigelses-sandsynlighed og arbejdsindkomst. Resultaterne er siden udbygget, idet Piil Damm ved hjælp af surveydata påviser, at de indvandrere, som har landsmænd i nærheden med gode kontakter til arbejdsgivere, også hyppigere kommer i arbejde og får en bedre løn, jf. Piil Damm (2013).

Hvilken samlet rolle nærmiljøet spiller for integrationen af indvandrere, er stadig et åbent spørgsmål, da der som illustreret ovenfor både kan være positive og negative effekter af dette miljø. Der kan således være tale om en positiv påvirkning mellem omgivelserne og én selv, hvor det at befinde sig blandt danskere eller integrerede indvandrere indebærer en større sandsynlighed for selv at blive integreret. Dette afhænger selvfølgelig af, om man har samme opfattelse af og ønske om integration – præferencer – som omgivelserne, da forskellige og anderledes præferencer kan virke negativt og forsinke en eventuel integration. Et eksempel på, hvordan administrative regler her kan spille en rolle, er boligvalget for flygtninge sammenlignet med for indvandrere, som ikke er flygtninge. Nyankomne flygtninge boligplaceres som hovedregel i kommuner, som ikke i forvejen har en stor indvandrerbefolkning. Flygtningene har således først frit boligvalg efter at have opholdt sig flere år i Danmark, mens ikke-flygtninge med det samme har frit boligvalg. Det kan betyde, at de mindst integrerede ikke-flygtninge fra starten flytter ind i områder med andre, som heller ikke er så integrerede, mens de mere integrerede flytter ind i områder, hvor flertallet er integreret. Det gør det selvsagt vanskeligt at vurdere, i hvilket omfang området/nærmiljøet påvirker den enkeltes integrationsniveau, eller om der er tale om såkaldt selvvalg/-selektion ind i foretrukne områder.

En undersøgelse af forholdene i England i 2005 har vist, at der er en sam-

menhæng mellem tiden brugt på udførelse af og deltagelse i traditionelle aktiviteter – børneomsorg, madlavning og religiøse handlinger – og økonomisk outcome. Såkaldt farvede immigrantkvinder, som brugte forholdsvis meget tid på sådanne aktiviteter, var således i mindre omfang beskæftigede og havde lavere lønninger end engelske kvinder, samtidig med at de var endnu dårligere stillet beskæftigelses- og lønmæssigt end hvide immigrantkvinder (Zaiceva & Zimmermann, 2007). Tilsvarende sammenhænge er fundet for USA (Dustmann & Fabbri, 2005). Det indebærer, at minoritetskvinder i højre grad end engelske og amerikanske kvinder repræsenterer et traditionelt kvindebillede, hvor hjemmefronten betyder forholdsvis meget sammenlignet med arbejdet på arbejdsmarkedet, hvad enten dette skyldes forskellige præferencer funderet i kulturelle forskelle, muligheder eller diskrimination på arbejdsmarkedet.

Billedet af et udpræget traditionelt kønsrollemønster for indvandrere med en klar arbejdsdeling mellem mænd og kvinder ude og hjemme er imidlertid blevet nuanceret gennem en række udenlandske studier. Således har fx Baker & Benjamin (1997) vist, at indvandrermand i Canada i starten arbejder mindre end andre canadiske mænd, mens tilsvarende indvandrerkvinder arbejder mere end canadiske kvinder, hvilket umiddelbart strider mod almindelige antagelser om partneres arbejdsudbud. Det forklares med, at der i virkeligheden er tale om en "familieinvesteringsmodel", hvorfor indvandrerkvinden påtager sig "deadend"-job for at finansiere mandens investering i human kapital. Sidenhen vil billedet derfor vende, og manden bliver "igen" hovedforsørger og kvinden i højere grad den, der alene tager sig af det huslige arbejde. Et senere studie fra USA af Blau et al. (2003) modsiger dette og peger på, at også blandt indvandrere er ægtefæller – både mænd og kvinder – hyppigere tilbøjelige til at investere i deres egen uddannelse frem for partnerens. Sammenhængen mellem partneres arbejdsudbud på tværs af landegrænser er også undersøgt af Mincer (1978), som påviste muligheden for, at nogle (betegnet som "tied movers") immigrerede, selvom det ikke var til deres egen umiddelbare fordel, idet deres individuelle afkast var negative, mens flytningen gavnede familien samlet set.

For at vurdere integrationsprocessen sonderer man somme tider mellem flygtninge og økonomiske immigranter (arbejdskraftindvandrere) samt familiesammenførte til hhv. flygtninge og økonomiske immigranter. Hvem der lettest får fodfæste i det nye land, er imidlertid ikke helt entydigt. Flygtninge kan således antages at have et stærkere motiv til at blive integreret end økonomiske immigranter, der har muligheden for at vende tilbage til oprindelseslandet. Det er også nemmere for økonomiske immigranter at vedligeholde kontakten med familie og venner i hjemlandet og dermed dyrke dette netværk, mens flygtninge i højere grad er henvist til at opbygge et netværk i det land, som de er emigreret til. Det betyder, at incitamentet til

at lære sprog og investere i uddannelse er større for flygtninge end for økonomiske immigranter. Som påpeget af Borjas (1994) kan motivationen – altså at man som økonomisk immigrant er kommet for at øge sin velstand – imidlertid også være en afgørende forskel, som taler for, at denne gruppe skulle klare sig bedre end flygtninge. Helbredsforhold kan ligeledes være afgørende, idet en del flygtninge ved ankomsten har krigstraumer og fysiske skader, som vanskeliggør deres deltagelse i det omkringværende samfund. Cortes (2004) viser da også, at flygtninge ved ankomst til USA i årene 1975-80 tjente 6 pct. mindre og arbejdede 14 pct. kortere tid end økonomiske immigranter, selvom de to grupper havde de samme engelskkundskaber. Ti år senere havde begge grupper forbedret deres økonomiske vilkår, men nu tjente flygtninge 20 pct. mere end økonomiske immigranter, hvor to tredjedele kunne henføres til øget arbejdsudbud og en tredjedel til højere lønninger. For Danmark er erfaringerne, at flygtninge har en lavere arbejdsmarkedsdeltagelse end andre indvandrere, men forskellen er i de senere år indsnævret, jf. Gerdes et al. (2011).

Også familiemønsteret har betydning for integrationen, idet pardannelse kan antages at medvirke til et mere regelmæssigt og stabilt liv i kraft af de emotionelle forpligtelser og forsørgerforpligtelser, der følger med. Samtidig medfører ægteskabet (og dermed satsningen på, at man som par vil holde sammen) typisk en øget arbejdsdeling, som også kan være afgørende. Putnam (1995) betragter da også familien som den mest fundamentale form for social kapital. I den forbindelse er det interessant, at den amerikanske indvandrerpolitik i 1965 skiftede fokus ved at give mulighed for hurtigere – efter tre års greencard og ikke længere fem års – at kunne søge om statsborgerskab, hvis man var gift med en, som allerede havde et sådant. Den tidligere bestræbelse på at undgå kvindelige immigranter og familiesammenføring – og dermed såkaldt “tied migrants” – blev dermed lempet netop med sigte på at skabe mere stabile kår for indvandrere og dermed sørge for en bedre og hurtigere integration (Glick, 2010). Det hører med til billedet, at man dermed ønskede “family-sponsored” migranter i stedet for nogle, der var afhængige af offentlig hjælp.

I Danmark udgjorde familiesammenføringer og flygtninge fra 1973 til 2002 de primære kilder til ny indvandring i Danmark, idet mulighederne for økonomisk indvandring var stærkt begrænsede for alle andre end EU-borgere.

En ikke særlig udbredt form for assimilation/integration er gennem såkaldte “inter-marriages” (Epstein & Pomerantz, 2012). Det at danne par på tværs af kulturer og baggrunde – indvandrere og dansker – indebærer således en umiddelbar og gensidig påvirkning af hinanden, som enten kan betyde, at hver især opretholder deres kultur (exogamy), eller at indvandrerparten efterhånden overtager den danske ægtefælles kultur og adfærd, eller omvendt, at den danske ægtefælle overtager indvandrerpartens adfærd (homogamy). Sidstnævnte homogame ægteskaber vil

under alle omstændigheder give mulighed for, at den pågældende indvandrer får umiddelbar adgang til viden om normer og regler i landet, kendskab til arbejdsmarkedet og til sproget, hvilket alt sammen må formodes at bidrage til assimilation/integration.

Det er vigtigt at understrege, at hvis man alene anvender lønnen som mål for afkast af investeringen i assimilation/integration, sådan som det ofte gøres, se fx Chiswick (1978), så ser man bort fra, at også andre forhold kan indgå i den såkaldte nytte, som i hvert fald økonomer betragter som det ultimative formål med ens handlinger. Flere har da også sat spørgsmålstegn ved alene at bruge indkomsten som mål for nytte, og i stedet introduceret begrebet 'tilfredshed' eller 'happiness', se fx Bartram (2011), Obucina (2012) og Olgiati et al. (2012), som har anvendt dette mål i forbindelse med indvandrere i forskellige lande. Desværre er det ikke muligt at anvende dette begreb i denne bog – oplysninger foreligger ikke i vores data – og heldigvis er tilfredshed og indkomst da også i betydeligt omfang korreleret, hvorfor vi i det følgende vælger at bruge indkomst – og andre aspekter – som mål for afkastet af forskellige former for ikke-vestlige indvandreres investeringer i integration i det danske samfund.

2.2 Integrationsfærer

Der er principielt to veje til integration, nemlig gennem tilknytning til arbejdsmarkedet og gennem deltagelse i det civile liv, hvor sociale netværk – familie, venner, foreninger mv. – spiller en afgørende rolle. Disse to veje har alene og gennem en gensidig påvirkning betydning for økonomiske outcomes og integrationen generelt. Hvor der er en omfattende litteratur om førstnævnte – arbejdsmarkedet – er litteraturen om sidstnævnte – det civile liv – mere sporadisk, når det handler om danske forhold.

Inden for økonomisk teori er standardantagelsen, at integrationen på arbejdsmarkedet bestemmes af individuelle forhold, forskelle imellem oprindelses- og modtagerlandets arbejdsmarkeder, motivet for ud-/indvandringen og opholdstiden i det nye land. Således gælder, at jo mindre forskellen er mellem oprindelses- og modtagerlandets arbejdsmarkeder, desto hurtigere forventes integrationen at forløbe. Integrationsniveauet måles ofte ved "timelønnen" – der tages som udtryk for ens produktivitet – og den samlede løn tjent ved arbejde på arbejdsmarkedet, idet samme løn som danskere i samme job tages som udtryk for integration, medmindre indvandreren har et job, som vedkommende er overkvalificeret til at bestride. Også beskæftigelsesgraden – beskæftigelse i forhold til ledighed eller det at stå uden for arbejdsmarkedet – tillige med det at have en lav indkomst – fattigdom – og meget

lidt uddannelse bruges som målet for, om integrationen lykkes. Andre forhold som arbejdstider og arbejdsforhold er også sommetider nævnt, idet arbejde på uregelmæssige tidspunkter og under særlige forhold kan tages som udtryk for svag integration, jf. Ejrnæs (2008).

En anden vej til integration er, som tidligere nævnt, gennem ægteskab med en dansker og mødet med andre danskere, som igen kan hænge sammen med integrationen på arbejdsmarkedet, hvad enten sammenhængen går fra arbejdsmarked til familie og venner eller fra familier og venner til arbejdsmarked. Gennem "intermarriage" og bekendtskab med danskere opnås således et umiddelbart kendskab til danske normer og adfærd, forhold på arbejdsmarkedet og til det danske sprog, tillige med at det også ofte er måden at skabe flere kontakter og forbindelser til andre danskere på. Sådanne ægteskaber og kontakter indebærer også, at børnene har mulighed for at blive integrerede hurtigere end børn, hvor begge forældre og i nogle tilfælde også omgangskredsen er indvandrere.

Efter en nærmere beskrivelse af data, som er brugt i bogen, og hvem, der er indgået i hovedundersøgelsen, følger i kapitel 5 en belysning af integrationsomfanget "målt" ved familiære forhold og forhold relateret til indvandrernes relationer til nære omgivelser. Derefter ser vi i kapitel 6 på integration "målt" ved indvandrernes arbejdsmarkedstilknytning. For både integrationen på arbejdsmarkedet og uden for dette marked vil vi så vidt muligt sammenligne med tilsvarende forhold for danskere, som også er mellem 25 og 54 år. I kapitel 7 belyses arbejdsmarkedstilknytningen over tid for ægtepar, idet både ægteskabslængden og ægtefællens etniske baggrund inddrages. Herefter analyseres indvandreres forbrug og indkomst i kapitel 8, og i kapitel 9 ses på flere integrationsforhold samtidigt – demografi, social kapital, human kapital, arbejdsmarked og ligestilling. Kapitel 10 giver en konklusion, og der afsluttes med et engelsk summary.

3. Data og undersøgelsesmetode

I undersøgelsen anvender vi såvel registerdata som data fra en spørgeskemaundersøgelse blandt ikke-vestlige indvandrere og efterkommere bosiddende i Danmark – Immigrants Time-use and Consumption Study (ITUC). Deltagerne i undersøgelsen er i alderen 25-54 år og har boet i Danmark i mindst tre år. Denne afgrænsning er valgt for at udelade indvandrere, som kun har været i Danmark i kort tid og måske hurtigt forlader landet igen. Aldersmæssigt er populationen hverken ung eller gammel, men derimod i en alder, hvor der ofte er hjemmeboende børn. Det ændrer dog ikke på, at der er forskelle blandt dem, der deltager i undersøgelsen, både hvad angår oprindelsesland, og om man er indvandrer eller efterkommer.

De fem oprindelseslande, som deltagerne i undersøgelsen stammer fra, er Tyrkiet, Pakistan, Irak, Libanon og Eksjugoslavien. Der er udtrukket det samme antal, nemlig 350 fra hvert af disse lande, som dermed danner såkaldte “clusterer” – et disproportionalt strategisk sample – selvom det betyder, at de hver især dermed ikke repræsenterer lige store andele af indvandrere fra deres respektive lande. Begrundelsen for at anvende denne cluster-sample-procedure er, at vi ønskede at have tilstrækkelig med respondenter fra hvert land til at kunne sammenligne disse grupper med hensyn til de forhold, som er temaet i denne bog.

Undersøgelsen foregik ved, at respondenterne modtog et introduktionsbrev, hvor bl.a. formålet med undersøgelsen blev beskrevet, tillige med at det fremgik, at man kunne vælge mellem at blive interviewet over telefonen (CATI) eller over nettet (CAWI-interview). Det blev også nævnt, at man ville modtage 150 kr. som tak for deltagelse i undersøgelsen. Der deltog 721 respondenter ud af 1750, hvilket giver en opnåelsesprocent på 41,2, jf. tabel 3.1. Opnåelsen er lavest blandt personer fra Libanon og højest for irakere. Den relativt lave opnåelse er også kendetegnende for andre spørgeskemaundersøgelser blandt indvandrere i Danmark, se fx Deding, Fridberg & Jacobsen (2008).

Tabel 3.1 Anvendte data og deres repræsentativitet.

	Data I DTUC-vægtet ¹	Data II ITUC-vægtet ²	Data III 1-5 Oprindelsesland				
			Tyrkiet	Pakistan	Eks- jugoslavien	Irak	Libanon
Antal observationer, uvægtede	2667	721	130	129	159	181	122
Opnåelsesprocent	77	41,2	37,1	36,9	45,4	51,7	34,9
Landevægt	-	-	212,4	70,3	140,4	65,3	73,3

1 Danmarks Statistik (2010).

2 Oprindelsesland, beskæftigelse, uddannelse og civilstand.

Selvom ITUC er baseret på en tilfældig udvalgt stikprøve i Danmarks Statistiks registre, er der ligesom i mange andre surveys en vis “skævhed”, når det gælder køn, beskæftigelse og i forhold til civilstand. For at rette op på en sådan manglende repræsentativitet i forhold til populationen af indvandrere i Danmark er der anvendt en vægtningsprocedure for hver undergruppe i nævnte tre dimensioner, se tabel 3.2. Øverste del af tabellen viser respondenternes fordeling på køn, alder, civilstand, beskæftigelse og indkomst, når data ikke er vægtet. I midterste del af tabellen vises de samme respondenters fordeling, når man vægter dem, så de svarer til hele populationen (kendt fra registre) i relation til køn, andel i parforhold og beskæftigelse.

Som det fremgår af tabel 3.2, er der som udgangspunkt – før vægtning – lidt for få mænd, lidt for få par og midaldrende, mens der er for mange med beskæftigelse og højere indkomster. For at søge at råde bod på det gennemføres vægtningen som sagt, hvorved repræsentativitet opnås, hvad angår kønsfordeling, civilstand og beskæftigelse. Som tabellen viser, forbliver respondenterne dog lidt yngre (i gennemsnit 1,5 år) end populationen som helhed, mens deres bruttoindkomst er knapt 8 pct. højere.

Da vi også ønskede at kunne undersøge alle respondenterne som én gruppe, har vi endvidere foretaget en “vægtning” af data, så hver gruppe på den måde kommer til at repræsentere deres oprindelsesland i overensstemmelse med det antal, der faktisk er derfra i befolkningen, der er fx væsentlig flere tyrkere end pakistanere i Danmark. Det fremgår af den viste landevægt i tabel 3.1, som indikerer, at hver interviewet tyrker repræsenterer 212 personer, mens hver interviewet pakistaner “kun” repræsenterer 70.

Tilsvarende har Danmarks Statistik (2010) for Rockwool Fondens Forskningsenhed foretaget en vægtning af tids- og forbrugsundersøgelsen for danskere (DTUC)

Table 3.2 Characteristics with ITUC data before and after weighting.

	I alt	Tyrkiet	Pakistan	Eks- jugoslavien	Irak	Libanon
Før vægtning						
Kvinder, i pct.	52,2	50,8	57,4	54,7	48,6	50,0
I parforhold, pct.	77,8	76,9	79,1	78,6	76,8	78,7
Beskæftigelse, i pct.	66,2	73,8	68,2	71,7	49,7	48,4
Alder	36,8	35,6	35,42	37,32	38,50	38,36
Bruttoindkomst	261.943	270.361	256.781	278.741	224.949	248.169
Efter vægtning						
Kvinder, i pct.	48,0	48,1	48,8	50,0	45,1	45,5
I parforhold, pct.	79,1	82,4	78,3	77,4	77,6	75,7
Beskæftigelse, i pct.	51,9	58,7	57,0	56,3	36,9	34,6
Alder	37,0	35,7	35,8	38,0	38,4	38,0
Bruttoindkomst	241.393	247.522	240.132	263.232	205.342	216.906
Forskel i procent ift. population						
Kvinder, i pct.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
I parforhold, pct.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Beskæftigelse, i pct.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Alder, antal år	-1,5	-1,94	-1,15	-1,43	-1,55	-0,95
Bruttoindkomst i pct.	7,9	8,3	4,2	5,9	7,8	17,3

Kilde: ITUC samt Danmarks Statistiks registre.

for to ensure, that this better represents the Danish population. Simultaneously, some few immigrants in this survey, who were restricted to have lived in Denmark at least seven years, were excluded, see Bonke & Fallesen (2010).

Using survey data from the ITUC-survey, we also use data from the Danish Statistical Register. It is done by linking such data to the survey, where both education- and income data are more reliable, by using these data inclusive of sociodemographic

forhold kan indhentes for en længere periode. Der indhentes også oplysninger fra Danmarks Statistiks registre, som ikke kun dækker deltagerne i ITUC, hvilket medfører, at nogle af analyserne i denne bog vedrører alle ikke-vestlige indvandrere fra de fem lande, vi ser på, tillige med alle ikke-vestlige indvandrere inklusive dem fra lande uden for de fem lande.

Især ved arbejdsmarkedsanalyserne i kapitel 6 og 7 er der anvendt registerdata, som omfatter hele populationen af danskere, ikke-vestlige indvandrere og efterkommere fra de fem ITUC-lande i alderen 25 til 54 år. I alt drejer det sig om 1.940.605 personer pr. 1. januar 2011, hvoraf 166.082 er ikke-vestlige indvandrere. Disse data er ikke vægtet, da der i sagens natur ikke er noget bortfald, og undersøgelsesgrundlaget omfatter hele populationen.

Når det gælder indkomstoplysningerne i denne bog, er der flere registermuligheder at trække på. Der anvendes således oplysninger fra både Befolkningsregisteret og en række tilknyttede registre. Særligt Indkomstregisteret, den registerbaserede arbejdsstyrkestatistik (RAS) og Lønregisteret bruges til at belyse indkomst- og arbejdsmarkedsforhold. Som noget nyt er det også blevet muligt at trække på oplysningerne fra BFL, et register, som rummer oplysninger for "beskæftigede fuldtidslønmottagere". Her er også *mindre* virksomheder nu begyndt at indberette arbejdstimer for deres ansatte, hvorved det bliver muligt at give et mere præcist billede af lønmottagernes arbejdstid. Et forhold, som naturligvis er meget afgørende også i relation til indvandreres arbejdstid og følgelig vil blive undersøgt.

Når vi taler om integration, tænkes der først og fremmest på, i hvilket omfang indvandrere ligner danskere på forskellige områder – her 'integrationsfærer', se nedenfor. At integrationsniveauet bygger på en sammenligning med danskeres adfærd indebærer, at vi ikke tager stilling til, hvor meget indvandrerne har "flyttet" sig, siden de kom til Danmark, da vi ikke har oplysninger herom. En undtagelse er dog i kapitel 7, hvor vi ser på sammenhængen mellem ægteskabslængde, beskæftigelse og indkomst. Udgangspunktet vil således være forskelligt for forskellige lande og dermed også afstanden til fuld integration, hvis en sådan nogensinde opnås. Indvandrere fra lande med meget "traditionelle" køns- og familiemønstre forventes at være længere om at blive integreret end indvandrere fra lande, der som udgangspunkt på disse områder mere ligner danskere. Dette gælder på trods af, at immigranter sjældent er repræsentative for deres befolkninger, idet de ofte har mere uddannelse, et ønske om færre børn osv. (Glick, 2010), end hvad der gælder for oprindelseslandenes befolkninger i almindelighed.

Metoden til at beskrive indvandreres integration i Danmark er først og fremmest deskriptiv, idet udbredelsen af forskellige forhold belyses som fordelinger tillige med sammenhænge mellem forskellige forhold.

Da der indgår flere forskellige assimilationsforhold, anvender vi også faktor-

analyse for at se, om der er nogle forhold, som hænger så meget sammen, at de i princippet dækker det samme (bagvedliggende) fænomen. Fx kan integrationen på ét område være den samme som for et andet område for de samme grupper af indvandrere, hvorfor disse områder kan behandles under ét, når det gælder om at se på, hvad disse forholds udbredelse kan hænge sammen med.

4. Hvem er indvandrerne fra de fem lande i undersøgelsen?

Som beskrevet i foregående kapitel indgår i alt 721 indvandrere fra Tyrkiet, Pakistan, Eksjugoslavien, Irak og Libanon i ITUC-undersøgelsen. Men hvad kendetegner generelt indvandrere i Danmark fra disse fem lande, og hvad er baggrunden for deres tilstedeværelse i Danmark? Det skal der i det følgende gives en kort introduktion til, primært med udgangspunkt i oplysninger fra Danmark Statistiks registre.

Der findes i dag i alt 183.000 indvandrere og efterkommere fra de fem ovennævnte lande i Danmark. Når denne befolkning afgrænses svarende til populationen i ITUC, dvs. til de 25-54-årige med mindst tre års ophold i Danmark, fås 81.400. Denne ganske betydelige reduktion skyldes, at 78.500 er under 24 år, 19.700 er 55 år eller derover, samt at yderligere 3.400 ikke har været i Danmark i tre år.

I tabel 4.1 er vist en opgørelse over de socioøkonomiske forhold for hvert af de fem oprindelseslande samt for dem alle under ét. Som det fremgår af opgørelsen, er gennemsnitsalderen knapt 39 år, og folk har i gennemsnit været 19 år i Danmark. Hvortil skal bemærkes, at gennemsnittet også inkluderer efterkommere, hvis opholdstid sættes lig deres alder. Samlet set udgør efterkommere, som jo er født i Danmark, kun en ud af ti i populationen, mens de øvrige ni er født i et andet land end Danmark og betegnes indvandrere. Der er en svag overvægt af mænd i populationen, idet 52 pct. er mænd, og 48 pct. er kvinder.

De fleste (71 pct.) er samboende, hvilket i realiteten ofte betyder, at de er gifte, mens de resterende 29 pct. er enlige. En næsten tilsvarende andel (31 pct.) har ingen børn. Der er 16 pct., som har små børn i alderen 0-2 år, mens 21 pct. har børn i alderen 3-6 år, 27 pct. i alderen 7-11 år, og en næsten tilsvarende andel (28 pct.) har store børn i alderen 12-17 år, mens 14 pct. har voksne børn. Over halvdelen (54 pct.) har ikke en kompetencegivende uddannelse, mens 27 pct. har en faglært og 19 pct. en videregående uddannelse fra enten hjemlandet eller Danmark.

Opgørelsen viser også, at 45 pct. af indvandrerne bor i Københavnsområdet, mens 14 pct. bor i de tre største provinsbyer: Århus, Odense og Ålborg. Indvandrerne har således en mere urbaniseret bosætning end den øvrige befolkning i Danmark, hvoraf 22 pct. bor i Københavnsområdet, mod 13 pct. i de tre største provinsbyer og 65 pct. i det øvrige land. Opholdsgrundlaget er alene opgjort for respondenterne i ITUC, blandt disse er knapt halvdelen (47 pct.) familiesammenførte, mens godt hver tredje (40 pct.) er flygtninge. De resterende er enten gæstearbejdere

eller har et opholdsgrundlag, som vi ikke har oplysninger om.

Tyrkere var sammen med pakistanere og jugoslaver blandt de gæstearbejdere, som kom til Danmark i slutningen af 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne. De havde ofte en beskeden uddannelsesmæssig baggrund og fik arbejde som ufaglærte arbejdere bl.a. inden for fremstillingsvirksomhed. Med den første oliekrise fulgte også et indvandringsstop i 1973. Dermed stoppede arbejdskraftindvandringen formelt, men via familiesammenføringer voksede antallet af indvandrere mærkbart i de følgende år. I 1974, som er det første år, statistikken dækker, var der ca. 8.100 tyrkiske statsborgere, 6.800 jugoslaviske statsborgere og 3.700 pakistanske statsborgere bosat i Danmark, jf. Pedersen (1999).

I dag er der over 60.000 personer med tyrkisk oprindelse i Danmark, som dermed er den største indvandrergruppe i landet, jf. Danmark Statistik (2013). Heraf er mange slægtninge til de oprindelige gæstearbejdere, hvilket også afspejler sig i, at andelen af familiesammenførte er meget høj. Blandt indvandrerne fra Tyrkiet indgår også et større kurdisk mindretal. I undersøgelsen her er populationen som nævnt afgrænset til personer, som er mellem 25 og 54 år, og som har mindst tre års ophold i Danmark, hvilket omfatter 28.313 med tyrkisk oprindelse.

Der er betydelige forskelle i, hvor stor gruppen af hhv. indvandrere og efterkommere er. For tyrkere er 83 pct. født i udlandet og tilhører dermed gruppen af indvandrere, mens de resterende 17 pct. er født i Danmark (tabel 4.1). Sætter man efterkommernes opholdstid lig med deres alder, har gruppen af tyrkiske indvandrere og efterkommere i gennemsnit opholdt sig 23 år i Danmark. Tre ud af fire tyrkere er samboende (og dermed i realiteten ofte gift), og en næsten lige så stor andel har børn. Andelen af tyrkere, som har en videregående uddannelse (13 pct.), er beskeden, mens andelen, som har en faglært uddannelse, er 23 pct. De resterende 64 pct. har ikke en kompetencegivende uddannelse.

Antallet af gæstearbejdere, der oprindeligt kom fra Pakistan, var som nævnt betydeligt lavere end fra Tyrkiet. Efterfølgende har antallet af familiesammenføringer også være mere beskedent, hvorfor gruppen (inkl. efterkommere) i dag udgør ca. 22.000 personer. Heraf er de 9.300, som det fremgår af tabel 4.1, i alderen fra 25-54 år. De er i gennemsnit 37 år, og de fleste er bosat i Københavnsområdet. Der har blandt de pakistanske indvandrere været et betydeligt fokus på vigtigheden af, at deres børn får en uddannelse, hvilket også er med til at forklare, hvorfor andelen med en videregående uddannelse i gruppen er 24 pct. og dermed større end for tyrkerne. Andelen af faglærte er 20 pct., mens 56 pct. ikke har en kompetencegivende uddannelse.

Tabel 4.1 Indvandreteres socioøkonomiske forhold – registeroplysninger for aldersgruppen 25-54 år, 2011.

	Tyrkiet	Pakistan	Eks- jugoslavien	Irak	Libanon	Alle
	Antal år					
Alder – gennemsnit:	37,9	37	39,5	39,9	39,2	38,7
Opholdstid: (Indvandrere og efterkommere)	22,6	21,9	17,2	13,3	19,4	19,3
Fødeland:	Pct.					
Oprindelsesland (indvandrer)	83,3	71,4	91,8	99,7	99,6	88,5
Danmark (efterkommer)	16,7	28,7	8,2	0,3	0,4	11,5
Opholdsgrundlag¹:						
Gæstarbejder	8,4	13,3	2,8	0	1,7	4,9
Familiesammenført	80,7	63,2	17,4	38,6	44,8	47,4
Flygtning	1,3	6,4	73,4	56,6	46,3	39,5
Andet	9,6	17,2	6,4	4,8	7,2	8,2
Køn:						
Mænd	51,7	51,1	49,9	54,4	54,6	51,9
Kvinder	48,3	48,9	50,1	45,6	45,4	48,2
Civilstand:						
Ikke-samboende	24,2	30,5	28,8	34,7	37,5	29,3
Samboende	75,8	69,5	71,2	65,3	62,5	70,8
Andel med børn i forskellige aldre:						
Ingen børn	26,3	33,1	35,9	30,8	29,6	30,8
0-2 år	16,7	20,1	12,6	15,4	16,8	15,8
3-6 år	21,7	23,8	16,5	24,6	24,8	21,3
7-11 år	27,8	26,7	21,7	30,3	33,8	27,1
12-17 år	29,7	22,3	23,1	29,7	35,9	27,8

	Tyrkiet	Pakistan	Eks-jugoslavien	Irak	Libanon	Alle
18+ år	17,2	11,7	13,6	11,1	10,7	13,8
Uddannelse:						
Ingen uddannelse/ufaglært	64,4	56,5	38,2	54,1	58,9	54
Faglært	22,9	19,6	39,9	21,6	22,7	27,1
Videregående	12,7	23,9	21,9	24,3	18,5	18,9
Urbanisering:						
København	47,8	86,3	34,9	39,6	28,6	45,3
Århus, Odense og Ålborg	12,6	5,0	8,0	22,9	32,8	14,2
Øvrige byer og land	39,7	8,7	57,2	37,5	38,6	40,5
Antal	28.313	9.371	22.525	12.025	9.124	81.358

1: Oplysningerne om opholdsgrundlag fra ITUC.

Kilde: Danmarks Statistiks registre og ITUC.

Den oprindelige indvandring til Danmark fra Jugoslavien blev i årene 1991-93 forøget med et meget betydeligt antal flygtninge som følge af borgerkrigen i landet. Flertallet af flygtningene, som kom til Danmark, var bosniske muslimer. Disse flygtninge blev boligplaceret over det meste af landet, og selvom mange efterfølgende er flyttet mod de større byer, er der fortsat flere i denne gruppe end blandt de øvrige nationaliteter i tabel 4.1, som er bosat i de mindre provinsbyer og på landet. Blandt eksjugoslaverne har 40 pct. en faglært uddannelse, hvilket er betydeligt højere end for de øvrige nationaliteter. Indvandrere og efterkommere i alderen 25-54 år fra det tidligere Jugoslavien udgør i dag ca. 22.500 personer.

Irakerne er både kommet til Danmark som flygtninge og familiesammenførte til flygtninge. De første flygtninge kom i forbindelse med krigen mellem Iran og Irak i 1980-88, og mange forlod også landet under Saddam Husseins styre og efterfølgende ved de allieredes invasion i 2003. Blandt de ca. 30.000 personer med irakisk oprindelse, som bor i Danmark, findes der et betydeligt kurdisk mindretal. Præcis hvor mange fremgår dog ikke af de officielle registre, som registrerer fødeland, men ikke etnisk tilhørsforhold. De fleste af de 25-54-årige irakere er indvandret til Danmark og under 1 pct. er født i Danmark. Deres gennemsnitlige opholdstid i Danmark er 13 år og dermed også lavere end for de øvrige grupper. Ligesom tilfældet var for eksjugoslaverne, er flertallet kommet som flygtninge. Andelen med en videregå-

ende uddannelse er 24 pct., mens 54 pct. ikke har en erhvervskompetencegivende uddannelse, men alene en grundskoleuddannelse.

Blandt de knapt 25.000 personer af libanesisk oprindelse, som bor i Danmark, er flertallet egentlig statsløse palæstinensere. De var tidligere bosat i flygtningelejr i Libanon, men som følge af borgerkrigen i Libanon 1975-90 søgte de til Danmark. Særligt i perioden efter 1983, hvor de danske asylregler blev lempet, kom der et betydeligt antal. Derfor er mange flygtninge og familiesammenførte til flygtninge. Kun meget få af de 9.124 voksne i alderen 24-54 år, som indgår i tabel 4.1, er født i Danmark, men har i gennemsnit opholdt sig 19 år i landet. Hele 59 pct. har ikke en kompetencegivende uddannelse, 38 pct. er enlige, og der er et vist overtal af mænd (55 pct.).

5. Demografi, human kapital og social kapital

Et oplagt udtryk for integration er familiestrukturen og dermed spørgsmålet om, hvor meget indvandrere ligner danskere på dette område. Hvor gammel er man, når man danner par første gang og får sit første barn, og hvor udbredt er “papirløse” forhold og par med forskellig etnicitet – panetniske forhold? Jo mere ens indvandrere og danskere er på disse punkter, desto mere integrerede i det danske samfund antages indvandrere at være. Det gælder også for skilsmissehyppigheder, at niveauet sættes i forhold til tilsvarende danskeres, selvom man kan diskutere, om det er en “integrationssucces”.

I kapitlet ser vi også på, hvilke forbindelser og sociale netværk indvandrere har etableret i deres nærmiljø. Vi måler ikke derved egentlige netværkseffekter, men ser alene på, i hvilket omfang disse kontakter er skabt. Vi forholder os heller ikke til, om nogle områder lægger mere op til netværksskabelse end andre, og om der er tale om såkaldt “bridging” eller “bonding”, i.e. kontakter mellem forskellige hhv. samme type af mennesker (Uslaner, 2001). Vi kan dermed heller ikke direkte pege på, hvilke initiativer der vil kunne bidrage til øget social kontakt mellem indvandrere og danskere, sådan som evalueringer af byfornyelsesindsatser mv. kan gøre det, se Socialministeriet (2010).

Tidligere undersøgelser har vist, at indvandrerne er ganske flittige til at stemme ved kommunalvalg, og at deres deltagelse i etniske foreninger er betydelig. Derimod deltager indvandrere sjældnere end danskere i “det almindelige” foreningsliv, idet eksempelvis tilstedeværelsen af både mænd og kvinder i mange danske foreninger kan være en barriere. Ligeledes kan indvandrerkvinders omfattende husarbejde være en forhindring for deres deltagelse i fritidslivet, jf. Dahl & Jakobsen (2005).

Formålet her er at belyse voksnes indvandreres deltagelse i foreningslivet, og hvem de er sammen med i foreningerne. Desuden skal det undersøges, om de, der er aktive på et område, også er aktive på et andet område. I det omfang, det er relevant for problemstillingen, sammenlignes med mønsteret for danskere. Det skal nævnes, at der ikke her vil blive set på omfanget af en sådan deltagelse eller på udbredelsen og størrelsen af donationer til frivillige organisationer o.lign., sådan som Osili & Xie (2009) har gjort det for USA.

Også arbejds- og ressourcefordelingen i indvandrerfamilier, herunder hvor mange midler og hvor megen tid som bruges på børnene, kan være afgørende.

Tidligere analyser tegner således et billede af en familiestruktur i mange indvandrerfamilier, som efter dansk optik er mere gammeldags: Der er flere hjemmegående husmødre, færre skilsmisser, flere børn osv. Men hvordan er arbejdsdelingen i hjemmet, og er der en sammenhæng mellem denne fordeling, og hvordan familien er sammensat og tilknyttet arbejdsmarkedet?

I det følgende vil vi først se på indvandreres demografi og familieforhold og sammenligne dem med danskeres. Det betyder, at vi vil sammenligne familiemønstre i form af andel gifte, antal børn, parforholdstype – panethnicitet, kernefamilie eller udvidet familie – og udbredelsen af skilsmisser. Dernæst vil vi se nærmere på indvandreres *human kapital* i form af uddannelse og sprog mv. hhv. deres *sociale kapital* såsom familieforhold, kontakter til andre, religion og foreningsdeltagelse. Sidenhen i kapitel 8 gælder det indvandreres indkomster og opgavefordelingen mellem ægtefæller: Hvem står for indtjeningen, og hvordan er magtfordelingen i hjemmet (målt på forbrug)?

5.1 Demografi

Demografi og familieforhold kan give en god indikation af, hvor integreret man er i et samfund. Det er således typisk sådan, at i de fleste vestlige velfærdssamfund indgås ægteskab nu i en relativ sen alder, ligesom fødsel af første barn gør det. Også skilsmissehyppigheden er gennemgående højere i europæiske velfærdssamfund sammenlignet med i ikke-vestlige lande. Det ændrer dog ikke på, at der er betydelige forskelle også inden for de vestlige samfund i disse forhold afhængig af ens sociale og økonomiske baggrund: Jo dårligere baggrund, desto tidligere ægteskabsalder og alder ved fødsel af første barn, og desto flere skilsmisser oplever man. Det er også sådan, at uddannelse spiller en rolle for nævnte forhold, der generelt har ændret sig markant over de seneste årtier. Alene moderens alder ved fødsel af første barn er for danske kvinder steget fra 23 til 29 år i perioden 1961-2011 (Danmarks Statistik, 2011b).

For at give et “retvisende” billede af tyrkere, pakistanere, libanesere, irakere og eksjugoslavers integration på ovennævnte punkter tager vi højde for, at deres alder er forskellig fra den gennemsnitlige danske befolknings. Når vi korrigerer for alder, er det, fordi både fødsel, ægteskab og skilsmisse ikke overraskende hænger sammen med, hvor gammel man er. Opdelingen i indvandrere og efterkommere er dog korreleret med alder – hovedparten af efterkommere er under 25 år (Danmarks Statistik, 2011a), hvorfor vi også har set på de nævnte forhold udelukkende for indvandrere under 45 år. Det ændrer dog ikke nævneværdigt på resultaterne i tabel 5.1 at udelade 45-54-årige, hvorfor vi har valgt også at lade denne aldersgruppe indgå i beregningerne.

Ligesom danske kvinder indgår indvandrerkvinder i deres første parforhold, når de er 22-23 år². Tyrkere og libanesiske kvinder er dog lidt yngre, nemlig 21 år, når de danner par, mens pakistanere ligner gennemsnittet, og eksjugoslavere og irakere ligger lidt over med 24 år som gennemsnitsalderen for første pardannelse. Det er i den forbindelse interessant at se på, om der er forskelle mellem kvinder, som er indvandrede hhv. efterkommere, idet det kan forventes, at sidstnævnte i højere grad end førstnævnte ligner danske kvinder, alene fordi de har været i Danmark i længere tid. Tabel 5.2 viser her, at tyrkiske og libanesiske indvandrerkvinder indgår i første parforhold næsten to år tidligere end danske kvinder, mens der kun er 1 års forskel mellem danske kvinder og tyrkiske kvinder med efterkommerstatus. For jugoslaviske og irakiske indvandrerkvinder indgås første parforhold godt et år senere end for danske kvinder, og dette gælder også for pakistanske efterkommerkvinder. For de øvrige kvinder er der ingen forskel i, hvornår første parforhold indgås, når vi sammenligner med alderen for danske kvinder, der som nævnt er omkring 23 år, når dette sker.

Ikke overraskende er kvinder lidt ældre, når de gifter sig og får første barn, sammenlignet med alderen, når de danner parforhold første gang. Danske kvinder gifter sig således første gang, når de er 28 år, og første barn får de så gennemsnitlig set året før. Omvendt forholder det sig for indvandrede, der i gennemsnit først får første barn et år efter, at de har giftet sig, nemlig som 23-årige i forhold til en giftealder på 22 år. Denne forskel i, hvornår kvinder får første barn og gifter sig, finder vi for samtlige fem indvandrergrupper, vi her kigger på, idet alderen dog varierer med kvinder fra Eksjugoslavien og Irak som dem, der ligner danske kvinder mest, og kvinder fra Libanon og Tyrkiet, som ligner mindst, idet de har den laveste giftealder og alder ved fødsel af første barn.

For både tyrkiske, pakistanske og jugoslaviske kvinder er der forskel i, hvornår de gifter sig og får første barn, når vi skelner mellem indvandrer- og efterkommerkvinder. Det gælder for samtlige af disse kvinder, at de både gifter sig og får første barn tidligere, hvis de har en indvandrerbaggrund, end hvis de er efterkommere, hvorved sidstnævnte adskiller sig mindre fra danske kvinder end førstnævnte (tabel 5.2). Det gælder også for irakiske og libanesiske kvinder med indvandrerstatus, at de både gifter sig og får første barn tidligere end danske kvinder, hvorimod der ikke er nogen forskel mellem danske kvinder og efterkommerkvinder fra Irak og Libanon på disse punkter.

Det gælder ikke kun for Danmark, at tidspunktet for fødsel af første barn er senere for efterkommere end for indvandrede, idet Daugstad (2008) har vist, at det også er tilfældet i Norge.

2. Man betegnes som værende i et parforhold, hvis man deler adresse med en person af det modsatte køn, og den indbyrdes aldersforskel er under 15 år, jf. Danmarks Statistik (2012).

Det er ikke kun spørgsmålet om at gifte sig i en i tidlig alder, der kan være udtryk for, at man ikke er fuldt integreret, også hvem man gifter sig med spiller en rolle for integrationsomfanget. Mange ikke-vestlige kvinder og mænd gifter sig således med landsmænd(-kvinder), som enten kommer til landet fra oprindelseslandet eller fra et andet land gennem familiesammenføring, eller med én, som allerede bor her. Herved overføres andre værdier og normer end de almindeligt gældende for danskere, hvilket ofte betyder en langsommere tilpasning/assimilering og integration i det danske samfund, såfremt partneren altså ikke boede her allerede. For de grupper af ikke-vestlige indvandrere og efterkommere, vi her betragter – tyrkere, pakistanere, irakere, libanesere og eksjugoslavere – gælder, at omkring tre ud af fire er gift med én fra samme oprindelsesland, mens en fjerdedel er gift med én med en anden oprindelse end deres egen eller dansk, jf. tabel 5.1. Der er ikke stor forskel i dette mønster, hvad enten vi ser på indvandrere eller efterkommere hver for sig. Både tyrkiske og pakistanske indvandrere er dog i lidt større omfang end eksjugoslavere, irakere og libanesere gift med én med en anden oprindelse end deres egen eller dansk, og det gælder for både tyrkiske og pakistanske kvinder og mænd.

Tabel 5.1 Oprindelse af ægtefæller til 25-54-årige indvandrere og efterkommere, 2011.

	Tyrkere		Pakistanere		Eks-jugoslavere		Irakere		Libanesere	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
Ægtefællen er:	Pct.									
Indvandrer af samme oprindelse	73	81	63	74	62	71	69	76	60	65
anden oprindelse	13	8	16	13	3	1	0	0	1	0
Efterkommer af samme oprindelse	2	1	4	3	20	20	11	4	14	10
anden oprindelse	0	0	1	1	2	1	0	0	1	0
Dansker	5	2	3	3	5	6	3	1	6	2
Af ukendt oprindelse	7	7	12	11	9	9	16	13	19	17
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	21.779		7.031		14.681		8.374		6.043	

Kilde: Danmarks Statistiks registre, se også Indvandrere i Danmark (Danmarks Statistik, 2011).

Panetniske ægteskaber mellem en dansker og en indvandrer forekommer kun i mel-

lem 1 og 6 pct. af samtlige ægteskaber blandt hver af de fem indvandrer- og efterkommergrupper. Bortset fra eksjugoslaviske kvinder er det oftest indvandrermand, som er gift med en dansker, idet det gælder for omkring hver tyvende – 5-6 pct. – af disse mænd. For tyrkiske, pakistanske, irakiske og libanesiske kvinder er det kun 2-3 pct., som er gift med en dansk mand, og tilsvarende for irakiske og pakistanske mænd er det også kun 3 pct., som indgår i et panetnisk ægteskab med en dansker.

Tabel 5.2 Indvandrere og efterkommeres assimilationsniveau – OLS-regressioner – demografi – 25-54-årige.

	Kvinder: alder ved 1. parforhold	Kvinder: alder ved 1. ægteskab	Kvinder: alder ved fødsel af 1. barn	Kvinder: Skils- misseandel	Forskel i manden og kvindens alder
Gns. for danskere	22,65 (3,87)	28,09 (5,51)	26,85 (4,62)	0,26 (0,44)	2,37 (4,37)
	Koefficienter (St.fejl)				
Tyrkere_indv	-1,865*** (0,040)	-7,388*** (0,056)	-4,586*** (0,045)	-0,041*** (0,004)	0,559*** (0,046)
Tyrkere_efter	-1,044*** (0,095)	-5,269*** (0,137)	-2,316*** (0,114)	0,077*** (0,010)	-0,266* (0,111)
Pakistanere_indv	-0,569*** (0,074)	-6,036*** (0,103)	-2,425*** (0,085)	-0,090*** (0,008)	2,301*** (0,086)
Pakistanere_efter	0,598*** (0,133)	-4,250*** (0,190)	-1,086*** (0,162)	0,088*** (0,014)	-0,212 (0,162)
Eksjugoslavere_indv	1,251*** (0,043)	-4,379*** (0,064)	-2,890*** (0,049)	-0,068*** (0,005)	1,109*** (0,050)
Eksjugoslavere_efter	0,241 (0,157)	-3,902*** (0,240)	-1,548*** (0,177)	0,104*** (0,017)	-0,323 (0,184)
Irakere_indv	1,429*** (0,060)	-4,290*** (0,085)	-2,396*** (0,065)	-0,069*** (0,006)	3,407*** (0,071)
Irakere_efter ¹	2,305 (1,180)	-3,668* (1,806)	-2,672 (1,430)	-0,069 (0,128)	7,701*** (1,319)
Libanesere_indv	-1,621*** (0,070)	-7,159*** (0,099)	-4,470*** (0,074)	0,01 (0,007)	3,225*** (0,085)

Libanesere_efter	1.949 (1,597)	-1.181 (3,127)	-0.520 (1,846)	-0,065 (0,213)	1.021 (1,956)
Alder	-0,016** (0,006)	1,261*** (0,010)	1,207*** (0,007)	0,031*** (0,001)	-0,193*** (0,007)
Alder*alder	0,001*** 0,00	-0,015*** 0,00	-0,015*** 0,00	-0,000*** 0,00	0,002*** 0,00
Konstant	22,139*** (0,113)	2,392*** (0,212)	3,327*** (0,147)	-0,600*** (0,016)	6,338*** (0,128)
R ²	0,012	0,081	0,059	0,035	0,008
Antal	746.040	585.593	774.381	679.322	718.202

*, **, *** angiver signifikant forskel ift. referencegruppen på 0,05-, 0,01- og 0,001-niveau.

1 Der er under 20 observationer, hvorfor resultaterne er usikre for denne gruppe.

Kilde: DST-register – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Når det gælder sandsynligheden for skilsmisse, er det ikke helt enkelt at sammenligne ikke-vestlige indvandrere med danskere, fordi samboskab før ægteskabet er mere udbredt blandt danskere. Man kan således argumentere for, at indvandrere på den ene side har færre skilsmisser end danskere, fordi deres forhold i Danmark alt andet lige har været kortere tid, og på den anden side har større sandsynlighed for skilsmisse, fordi danskerne allerede kan have haft samlivsbrud før indgåelsen af ægteskabet. Samtidig indgår indvandrere ægteskab i en yngre alder end danskere, og dermed på et tidspunkt, hvor ægteskabet er mindre stabilt, hvilket taler for, at indvandrere har større sandsynlighed for skilsmisse. For delvist at tage højde for disse forhold kontrollerer vi for aldersforskelle mellem danskere og indvandrere og mellem indvandrergrupper indbyrdes. Vi tager derimod ikke hensyn til forekomst og varighed af forhold før ægteskabet.

Tabel 5.2 viser, at hvert fjerde danske par i alderen 25-54 år, som har været gift, er blevet skilt, hvorimod det gælder for omkring hver femte indvandrerpar, libanesiske par undtaget, idet disse er blevet skilt i samme omfang som danske par. Sammenligner vi danske par med efterkommere, er billedet det omvendte. Her gælder, at en større andel af efterkommerne, nemlig næsten hver tredje er blevet skilt, igen med libanesere og nu også irakere som undtagelser, idet disse efterkommere er blevet skilt i lige så stort omfang som danskere.

Det sidste forhold, som skal nævnes her, er forskellen i manden og kvindens

alder i danske, indvandrer- og efterkommerforhold (tabel 5.2). Hvor danske kvinder gennemsnitlig set er 2,4 år yngre end deres mænd, er forskellen blandt pakistanske indvandrerpar – gifte og samboende – 4,7 år og for irakiske og libanesiske par oppe på omkring 5 ½ år. For jugoslaviske indvandrerpar er forskellen “kun” ca. 1 år større end for danske par. For efterkommere er det kun tyrkiske par, der har en mindre aldersforskel mellem kvinden og manden, mens forskellen er knap 8 år større for irakiske efterkommere end for danske par, hvilket betyder, at der gennemsnitlig set er ti års aldersforskel mellem parterne i sådanne familier mod “kun” 2,4 år hos danskere. Det ændrer ikke på, at aldersforskellen hos efterkommere i langt højere grad ligner danskeres, mens den gennemgående er væsentlig større i indvandrerfamilier.

Der viser sig altså et ensartet mønster, når det handler om aldersforskelle mellem mænd og kvinder i parforhold, kvinders alder, når de første gang danner par og bliver gift og får første barn, og når og hvis de bliver skilt. I alle tilfælde er ligheden med danskere væsentligt større for ikke-vestlige efterkommere end for indvandrere fra Tyrkiet, Pakistan, Irak, Libanon og Eksjugoslavien.

5.2 Human kapital og social kapital

En vigtig arena for integration er hjemmet, hvorfra der ikke blot formidles kontakt og omsorg mellem ægtefæller/samboende og mellem forskellige generationer – børn, forældre og bedsteforældre – men også kontakter og information til og fra omverdenen. I hvilket omfang familien dermed bidrager positivt til integration – “bridging” – eller måske fastholder mønstre, som ikke direkte fremmer integration – “bonding” – er selvsagt et åbent spørgsmål, men vi ser ikke desto mindre i det følgende på omfanget og karakteren af kontakter og relationer til personer uden for familien. Vi kigger bl.a. på, i hvilket omfang familiens medlemmer har eksterne kontakter/relationer, idet vi antager, at samkvem med andre mennesker i og uden for hjemmet kan tages som udtryk for graden af integration i det danske samfund. Der vil her selvfølgelig være forskelle i, hvor meget oprindelseslandets normer og præferencer for samkvem og forhold i det danske samfund generelt kan og får lov til at slå igennem i den enkeltes hverdag.

Forholdene i hjemmet og kontakten til det omgivende samfund afhænger bl.a. af, hvilke ressourcer man er i besiddelse af, ligesom disse ressourcer omvendt kan være betinget af det samkvem, man har indbyrdes og med personer uden for husstanden. I det følgende ser vi derfor først på familiens såkaldte human kapital og forskellige udtryk for denne: uddannelse, antal bøger, tv-præferencer mv.

5.2.1 Human kapital – uddannelse, sprog, bøger og tv

For at kunne klare sig godt i samfundet stilles der både krav til ens humane og sociale kapital, og succesen ved at besidde disse kapitaler måles ofte som størrelsen af ens økonomiske kapital, se fx Borjas (1994). I det følgende ser vi på forskellige sider af indvandreres human kapital, mens det i næste afsnit gælder deres sociale kapital.

Det mest anvendte udtryk for human kapital er uddannelse: Jo mere uddannelse, desto mere human kapital. Nu kan uddannelsesniveaet både opgøres som antal år, det har taget at gennemføre uddannelsen, og som en betegnelse for den uddannelse, man konkret har erhvervet sig, såsom faglært, kort, mellemlang og lang videregående uddannelse. Vi har her valgt at følge Danmarks Statistik og bruge den sidste afgrænsning og inkludere både uddannelser opnået i hjemlandet og/eller i Danmark, idet en dansk uddannelse dog er anvendt til angivelse af uddannelsesniveau, også selvom denne måtte være kortere end en uddannelse opnået i hjemlandet. For de indvandrergrupper, der indgår i nærværende undersøgelse, gælder, at 38 pct. kun har en uddannelse fra Danmark.

Tidligere undersøgelser har peget på, at uddannelsesniveaet blandt ikke-vestlige indvandrere er lavere end for danskere, jf. Danmarks Statistik (2012) og Tranæs (red.) (2008). Også blandt de interviewede i undersøgelsen her er andelen uden kompetencegivende uddannelse ud over grundniveau større blandt indvandrere end blandt danskere, nemlig 40 pct. mod 24 pct. (tabel 5.3), ligesom der tilsvarende er færre indvandrere end danskere med en kort/mellemlang/lang videregående uddannelse – 22 og 37 pct. Hvad angår udbredelsen af lange videregående uddannelser dominerer disse også blandt danskere med 11 pct. mod 4 pct. for indvandrere.

Blandt de indvandrergrupper, vi ser på, er forskellen i uddannelsesniveau især stor, når vi sammenligner eksjugoslavere med de øvrige grupper. Kun 26 pct. af eksjugoslaverne er således, ligesom danskerne, uden uddannelse mod 40-50 pct. for indvandrerne fra de øvrige lande, og omvendt er andelen med en faglig uddannelse hhv. en mellemlang videregående uddannelse på 39 pct. og 14 pct. for eksjugoslavere mod mellem en halv og to tredjedele så mange fra de andre lande.

Når vi opdeler på mænd og kvinder, ser vi, at der blandt personer med ingen uddannelse, specialarbejderuddannelse eller EDU/EF/HG-basisår er flere danske mænd end kvinder, mens der omvendt for indvandrere er flest kvinder. Blandt indvandrerne skiller libaneserne sig dog ud fra de øvrige indvandrere, ved, at det fortrinsvis er kvinder, som er uden eller kun har en kort uddannelse. For de faglige uddannelser – fuldført lærlinge eller andre faglige – gælder, at både blandt danskere og indvandrere er der flest mænd. Her skiller pakistanere og libanesere

Tabel 5.3 indvandreres og efterkommeres uddannelse – 25-54-årige fra ikke-vestlige lande – og for tilsvarende danskere, 2011.

	Danskere	Alle indvandrere ¹	Tyrkere	Pakistanere	Irakere	Libanesere	Eksjugoslavere
				Pct.			
Grundskole	23,5	40,1	50,2	39,6	39,8	44,6	26,0
Gymnasial	5,0	12,3	(6,7)	(20,3)	18,3	(13,2)	12,5
Faglig uddannelse	35,0	25,5	21,9	(16,2)	19,2	(20,9)	39,0
Kort videregående uddannelse, 1-2 år	7,2	4,9	(5,3)	(4,4)	(4,5)	(6,7)	(4,2)
Mellemlang videregående uddannelse, 3-4 år	18,8	13,0	12,3	(15,6)	(11,8)	(10,9)	14,3
Lang videregående uddannelse, 5 år	10,5	4,2	(3,7)	(3,9)	(6,4)	(3,7)	(3,9)
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antal	3.172	714	127	128	180	122	157

1 De fem indvander- og efterkommergrupper.

() < 20 observationer.

Kilde: Registeroplysninger for deltagere i ITUC og DTUC – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

sig ud, ved at flere kvinder har en sådan uddannelsesbaggrund. Endelig finder vi, at der er væsentlig flere danske kvinder end mænd, der har en kort, mellemlang eller lang videregående uddannelse, mens der omvendt er flest indvandrermænd med en sådan baggrund, idet libanesere og eksjugoslavere igen skiller sig ud ved at ligne danskere – også for dem er der flere kvinder end mænd med en videregående uddannelse.

Det lavere uddannelsesniveau blandt indvandrere sammenlignet med danskere modsvarer delvist af, at indvandrere kan have en uddannelse fra hjemlandet, som ikke er blevet godskrevet i Danmark og dermed ikke optræder i registrene, hvorfra vi har vores uddannelsesoplysninger til bl.a. tabel 5.4. For to ud af hver tre indvandrere, der har gået i skole i hjemlandet, og som har en erhvervsuddannelse, har

Tabel 5.4 indvandrere og efterkommere mænd og -kvinders kompetencegivende uddannelse – 25-54-årige fra ikke-vestlige lande – og tilsvarende danskere, 2011

	Danskere	Alle indvandrere ¹	Tyrkere	Pakistanere	Irakere	Libanese	Eks-jugoslavere
	M/K	M/K	M/K	M/K	M/K	M/K	M/K
				Pct.			
Ingen/specialarbejderudd. / EDU/EF/HG-basisår	30,5/ 26,5	47,1/ 58,2	46,6/ 67,8	51,4/ 68,7	51,5/ 66,3	66,4/ (47,6)	34,5/ 42,5
Fuldført læringenudd./anden faglig udd.	37,8/ 32,2	28,1/ 22,7	25,1/ 18,4	(14,8)/ (17,7)	(19,7)/ (18,6)	(14,5)/ (28,4)	48,7/ 29,6
Videregående udd.	31,8/ 41,3	24,9/ 19,2	28,3/ (13,8)	(33,8)/ (13,6)	(28,8)/ (15,1)	(19,1)/ (23,9)	(16,7)/ 27,8
Total	100/100	100/100	100/100	100/100	100/100	100/100	100/100
Antal	1.499/1.673	340/374	62/65	54/74	93/87	61/61	70/87

1 De fem indvandrer- og efterkommergrupper.

Kilde: Registeroplysninger for deltagere i ITUC og DTUC – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Tabel 5.5 Indvandrere og efterkommeres uddannelsesland, 2011.

	Har du gået i skole i dit hjemland?		
	Ja	Nej	Ikke oplyst
		Pct.	
Hvilket land er din erhvervsuddannelse fra?			
Danmark	35,9	(93,0)	90,8
Hjemlandet	60,8	(4,5)	(8,1)
Tredjeland	(3,3)	(2,6)	(1,1)
Total	100,0	100,0	100,0
Antal	427	53	234

() < 20 observationer.

Kilde: ITUC – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

de også deres erhvervsuddannelse derfra, mens den resterende tredjedel har den fra Danmark (tabel 5.5). Den gennemsnitlige længde for hjemlandsuddannelserne oplyses at være godt ti år.

En forudsætning for at erhverve sig en dansk uddannelse er kendskab til det danske sprog, ligesom denne kvalifikation også gør det nemmere at få arbejde og deltage i aktiviteter, hvor danskere er i overtal. Flere undersøgelser peger da også på, at sprogkundskaber er en vigtig forudsætning for at blive integreret i et nyt land. Som tidligere nævnt påviste allerede Carliner (1981), at der var en lønpræmie forbundet med at tale det rette sprog, et resultat, der siden er bekræftet for mange lande (Chiswick & Miller, 2007). Også i Danmark er det vist, at der for ikke-vestlige indvandrere er en stærk sammenhæng imellem beskæftigelseschancer, løn og dansk kundskaber, jf. Constant & Schultz-Nielsen (2004) samt Schultz-Nielsen (2010).

På linje med de fleste internationale undersøgelser er indvandrernes sprogkundskaber i ITUC målt ved at spørge respondenterne, og de er dermed udtryk for respondenternes egen vurdering af sine dansk kundskaber. Tidligere undersøgelser har vist, at dette mål er ret tæt korreleret med andre målinger, såsom interviewernes vurdering og sammenvejede spørgsmålsbatterier, hvor respondenterne svarer på, om de har oplevet sprogbarriere i en lang række hverdagssituationer, jf. Larsen (2000). For de grupper af indvandrere, vi her ser på, oplyser det store flertal, at de har gode dansk kundskaber. En tredjedel tilkendegiver således, at de er meget gode – flydende – til dansk, og en anden tredjedel, at de er gode – næsten flydende – til dansk (tabel 5.6). Godt en fjerdedel siger, at de er nogenlunde til dansk, og godt hver tyvende (6 pct.), at de taler dansk dårligt eller endog meget dårligt eller slet ikke dansk. Igen er det pakistanere, der skiller sig ud fra de andre indvandrere ved også at være bedre til dansk, idet tre ud af fire angiver, at de taler flydende eller næsten flydende dansk, mod mellem halvdelen og to tredjedele (58 pct.) af irakerne.

Ikke overraskende er der sammenhæng mellem det sprog, man taler hjemme, og hvor god man er til dansk (tabel 5.7). Hvis man er meget god til dansk, taler hver fjerde udelukkende dansk i hjemmet, og to ud af tre både dansk og et andet sprog – formentlig hjemlandets. Hvis man derimod kun er nogenlunde god til dansk, er andelen med to sprog i hjemmet godt 80 mod 16 pct. udelukkende andet sprog og 5 pct. udelukkende dansk. Er man dårlig til dansk, taler halvdelen udelukkende et andet sprog, og den anden halvdel både dansk og et andet sprog.

Det er kun i godt hver tiende (11 pct.) af indvandrerfamilierne, at der udelukkende tales dansk. Blandt libanesiske familier er det i næsten hver femte familie, at sproget er dansk (tabel 5.8). Samtidig er det dog også sådan, at andelen, der udelukkende taler deres hjemlandssprog, er forholdsvis høj blandt libanesere – og

Tabel 5.6 Indvandrere og efterkommeres sprogkunderskaber, 2011.

	Alle indvandrere ¹	Tyrkere	Pakistannere	Irakere	Libanensere	Eks-jugoslavere
	Pct.					
Hvor godt taler du dansk?						
Meget godt – flydende	33,7	34,8	41,1	(17,4)	31,9	38,8
Godt – næsten flydende	33,7	31,3	35,1	41,2	35,3	31,4
Nogenlunde	27,2	30,1	(19,1)	33,6	25,6	24,4
Dårligt	4,3	(3,7)	(4,2)	(5,8)	(6,4)	(3,5)
Meget dårligt – taler ikke dansk	(1,0)	0,0	(0,5)	(2,1)	(0,9)	(2,0)
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antal	674	119	120	171	112	152

1 De fem indvandrere- og efterkommergrupper.

() < 20 observationer.

Kilde: ITUC – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Tabel 5.7 Indvandrere og efterkommeres sprogkunderskaber og sprog brugt hjemme, 2011.

	Hvilket sprog taler du/I mest i husstanden?			
	Udelukkende dansk	Både dansk og et andet sprog	Udelukkende andet sprog	I alt
	Pct.			
Hvor godt taler du dansk?				
Meget godt – flydende	25,2	65,9	8,9	100,0
Godt – næsten flydende	(4,5)	86,5	9,0	100,0
Nogenlunde	(4,7)	79,7	15,6	100,0
Dårligt	0,0	(48,8)	(51,3)	100,0
Meget dårligt – taler ikke dansk	0,0	(5,8)	(94,2)	100,0
Antal	87	494	94	675

() < 20 observationer.

Kilde: ITUC – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

blandt irakere – sammenlignet med de øvrige indvandrergupper. Libanesere bliver dermed den gruppe, der er mindst bilinguale, og som dermed også bliver dem, hvor det mere er et enten eller mht. det sprog, der tales i hjemmet.

Tabel 5.8 Indvandrere og efterkommeres mest talte sprog hjemme, 2011.

	Alle indvandrere ¹	Tyrkere	Parkistanere	Irakere	Libanesere	Eks-jugoslavere
	Pct.					
Hvilke sprog taler du/I mest i husstanden?						
Udelukkende dansk	11,2	10,1	(7,4)	(9,0)	(18,3)	12,6
Både dansk og et andet sprog	75,2	79,4	81,7	73,2	65,3	72,3
Udelukkende et andet sprog	13,6	10,4	(10,9)	(17,7)	(16,5)	15,1
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antal	682	120	121	171	111	152

1 De fem indvander- og efterkommergrupper.

() < 20 observationer.

Kilde: ITUC – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Der findes en række undersøgelser, hvor antallet af bøger i hjemmet tages som udtryk for den kulturelle kapital, som familien råder over, og som viser en positiv sammenhæng med danske børns skolepræstationer (Hvidtfeldt, 2008). Det er forventeligt, at denne kapital – antallet af bøger – er korreleret med uddannelsesbaggrund, men det gælder dog ikke helt. Den såkaldte intelligensreserve, som bl.a. består af dem, der ikke fik nogen uddannelse, selvom de formentlig godt kunne have fuldført en sådan, vil typisk også have mange bøger, uden at de altså har meget uddannelse.

Sammenlignet med danskere har indvandrere gennemsnitligt færre bøger, nemlig 80 mod 277 bøger, idet vi kun ser på 25-54-årige. For alle indvandrere, vi her kigger på, har mere end 40 pct. færre end 25 bøger i hjemmet mod 13 pct. for danskere, og omvendt er andelen med 200 eller flere bøger hhv. 9 pct. for indvandrere og 43 pct. for danskere (tabel 5.9). Hvor det almindelige antal bøger i en indvandrerfamilie er 30, er det fire gange så højt i en dansk familie, nemlig på 120. De mest læsende blandt indvandrere – eller i hvert fald dem med flest bøger – er

tyrkere, pakistanere og eksjugoslavere (40-35 bøger), hvorefter følger irakere og libanesere med 20 bøger som det almindelige. Det kan også udtrykkes på den måde, at hvor lidt over 40 pct. af indvandrere har under 25 bøger, har en næsten lige så stor andel danskere mere end 200 bøger.

Tabel 5.9 Antal bøger hos indvandrere, efterkommere og danskere, 2011.

	Danskere	Alle indvandrere ¹	Tyrkere	Pakistanere	Irakere	Libanesere	Eksjugoslavere
	Pct.						
Antal bøger:							
0-24	13,4	42,9	35,3	35,9	51,1	51,5	43,0
25-49	11,8	18,9	19,0	(22,4)	(14,2)	(14,1)	17,2
50-99	14,2	18,4	22,7	(16,0)	(15,2)	(15,0)	21,1
100-199	18,0	10,5	(7,1)	(16,3)	(14,9)	(14,7)	12,0
+200	42,7	9,3	15,9	(9,3)	(4,7)	(4,7)	(6,7)
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	Antal bøger						
Gennemsnit	277,3	80,3	105,4	191,7	51,5	69,2	71,0
Median	120,0	30,0	40,0	40,0	20,0	20,0	35,0
Andel uden bøger	2,7	4,6	4,9	2,4	5,7	5,6	3,4

1 De fem indvandrer- og efterkommergrupper.

() < 20 observationer.

Kilde: ITUC og DTUC – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Selvom det kan diskuteres, at det at se tv har noget med erhvervelse eller brug af human kapital at gøre, har vi alligevel taget det med her. Det skyldes, at vi sonder mellem at se danske kanaler og hjemlandets kanaler, således at det siger noget om, hvilket tilhør indvandrere opretholder til hjemlandet gennem nyheder og andre programmer. Tabel 5.10 viser, at der er betydelige forskelle i, hvilke kanaler man ser. Omkring hver fjerde iraker og libaneser ser næsten kun danske tv-kanaler og evt. andre udenlandske end hjemlandets, mens det gælder for omkring en tredjedel for tyrkere og pakistanere og seks ud af ti eksjugoslavere. Omvendt er det kun lidt mere end hver tyvende (6 pct.), der næsten kun ser tv-kanaler fra deres hjemland, idet

det gælder for hver tiende tyrker og kun 2-4 pct. af pakistanere og eksjugoslavere. Hvorvidt dette skyldes et større udbud af og lettere tilgængelighed til tyrkiske end til andre landes kanaler, vides ikke.

Tabel 5.10 Indvandrere og efterkommeres brug af forskellige tv-kanaler, 2011.

	Alle indvandrere ¹	Tyrkere	Pakistanere	Irakere	Libanesere	Eksjugoslavere
Hvilke tv-kanaler bruges mest i husstanden?	Pct.					
- Næsten kun danske tv-kanaler og evt. andre udenlandske ²	39,4	31,5	35,7	25,1	27,2	60,0
- Næsten kun tv-kanaler fra mit/vores oprindelsesland	6,4	10,5	(2,3)	(6,7)	(4,7)	(3,8)
- Både tv-kanaler fra Danmark og fra mit/vores oprindelsesland	54,2	58,0	62,0	68,2	68,1	36,2
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antal	637	116	121	137	109	154

1 De fem indvander- og efterkommergrupper.

2 Ekskl. tv-kanaler fra oprindelsesland.

() < 20 observationer.

Kilde: ITUC – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

En bekræftelse på, at det at se tv kan hænge sammen med besiddelsen af human kapital, får vi i tabel 5.11, som angiver korrelationskoefficienter, hvor 0 angiver ingen sammenhæng og 1 fuldstændig sammenhæng, givet, at den er statistisk signifikant. Vi ser her, at jo mere dansk tv, jo flere bøger har man, og jo bedre danskundskaber og jo mere dansk tales der i hjemmet. Antallet af bøger er således ikke "et substitut" til at se dansk tv, hvorfor de to ting kan tages som udtryk for, at hvis man gør/har det ene, gør/har man også det andet. I begge tilfælde afhænger udbyttet selvsagt af, hvilke bøger og hvilke programmer man læser og ser.

Der er også sammenhæng mellem antal bøger og ens sprogkundskaber hhv. sproget, som tales i hjemmet. Jo flere bøger, man har, desto større er sandsynligheden for, at man taler dansk flydende eller næsten flydende, hvis ikke det omvendt er ens sprogkundskaber, der bestemmer, hvor mange bøger man har. Jo mere dansk, der tales i hjemmet, desto større er ens bogsamling også, og ligesådan med det at se dansk tv, som også stiger med dansk som hjemmesprog.

Tabel 5.11 Sammenhænge mellem antal bøger i hjemmet, danske tv-kanaler og oplyste dansk-kundskaber blandt indvandrere og efterkommere. 2011.

	Antal bøger ¹	Tv-kanaler ²	Danskkundskaber ³
Korrelationskoefficienter			
Alle indvandrere			
Tv-kanaler	0,17*	1,0	
Danskkundskaber	0,27*	0,31*	1,0
Sprog i husstand ⁴	0,16*	0,38*	0,38*
Tyrkere			
Tv-kanaler	0,13	1,00	
Danskkundskaber	0,23*	0,33*	1,00
Sprog i husstand ⁴	0,13	0,43*	0,30*
Pakistanere			
Tv-kanaler	0,10	1,00	
Danskkundskaber	0,15	0,18*	1,00
Sprog i husstand ⁴	0,05	0,22*	0,34*
Irakere			
Tv-kanaler	0,06	1,00	
Danskkundskaber	0,26*	0,23*	1,00
Sprog i husstand ⁴	0,12	0,48*	0,40*
Libanesere			
Tv-kanaler	0,20*	1,00	
Danskkundskaber	0,24*	0,38*	1,00
Sprog i husstand ⁴	0,23*	0,47*	0,44*
Eksjugoslavere			
Tv-kanaler	0,29*	1,00	
Danskkundskaber	0,32*	0,35*	1,00
Sprog i husstand ⁴	0,21*	0,33*	0,39*

1 Jo højere værdi i kategorien bøger, desto flere bøger har personen.

2 1: Næsten kun tv-kanaler fra mit/vores oprindelsesland 2: Både tv-kanaler fra Danmark og fra mit/vores oprindelsesland 3: Næsten kun danske tv-kanaler og evt. andre udenlandske.

3 Jo højere værdi af danskkundskaber, desto bedre taler personen dansk.

4 Jo højere værdi af sprog i husstand, desto mere taler de dansk i husstanden.

* Signifikant sammenhæng på 0,05-niveau.

Kilde: ITUC – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

For tyrkere og irakere er der imidlertid ikke nogen (signifikant) sammenhæng mellem antal bøger i hjemmet, om man ser dansk tv, og hvilket sprog der tales i hjemmet. For pakistanere er der heller ikke nogen sammenhæng mellem antallet af bøger i hjemmet og nævnte forhold, og det gælder også sammenhængen med ens sprogkunderskaber. For samtlige grupper af indvandrere er der derimod sammenhæng mellem at se dansk tv, at have gode dansk sprogkunderskaber og det at tale dansk i hjemmet.

5.2.2 Social kapital – sociale kontakter

Samværet med familie og venner har betydning for, hvor integreret man er i samfundet. Hvis man således ofte ser andre mennesker på arbejde eller uden for dette, er det i sig selv en kilde til information og overførsel af sociale og kulturelle kompetencer. Afgørende er det selvfølgelig også, hvem man ser, herunder om det først og fremmest er landsmænd eller andre med anden etnisk baggrund, eller danskere, jf. begreberne bonding og bridging inden for litteraturen om social kapital (Putnam, 1995).

I ITUC har vi spurgt, om man flere gange ugentligt, én gang ugentligt, én gang månedligt eller sjældent/aldrig har besøg af eller besøger etniske danskere, landsmænd og/eller andre. For at forenkle disse oplysninger har vi valgt at operere med fem kategorier, nemlig

- Har *aldrig/sjældent* besøg af familie/venner
- Har *kun* besøg af landsmænd
- Har *kun* besøg af andre (ikke danskere) og/eller landsmænd
- Har besøg af danskere og (andre (ikke-danskere) og/eller landsmænd)
- Har *kun* besøg af danskere.

Vi har tilsvarende fem kategorier for besøg hos familie/venner, osv. Fordelingerne fremgår af tabel 5.12, som ikke overraskende viser, at der er en klar sammenhæng mellem det at få og have besøg af landsmænd, og danskere og/eller landsmænd (signifikant korrelationskoefficient 0,75). For alle fem indvandrergrupper taget under ét, er det mest almindelige, at man har besøg af danskere og andre (ikke-danskere) og/eller landsmænd. Det gælder for godt fire ud af ti indvandrere, at dette er tilfældet, hvortil kommer godt 10 pct., som oplyser, at de kun har besøg af danskere. Det betyder omvendt, at knap hver tredje indvandrer, sådan som vi afgrænser dem her, kun har besøg af landsmænd eller andre og/eller landsmænd. Godt 10 pct. oplyser, at de aldrig/sjældent har besøg af familie eller venner.

Hvis vi tager hensyn til, at de forskellige indvandrergrupper ikke har samme alder, antal børn, uddannelse og består af lige mange kvinder og mænd, gifte og ikke-

gifte, er der fortsat forskelle i, hvor hyppigt de besøger familie og venner. Tabel 5.13 viser således, at både pakistanere, eksjugoslavere, irakere og libanesere oftere besøger danskere, end det gælder for tyrkere. Vi finder derimod ikke, at der er forskelle i, hvor ofte eksjugoslavere, irakere og libanesere har besøg af danskere, når vi sammenligner disse grupper indbyrdes (ikke angivet i tabel 5.13).

Tabel 5.12 Indvandrere og efterkommeres besøg af hhv. hos familie og venner, 2011.

	Besøg af familie/venner	Besøg hos familie/venner
	Pct.	
Har aldrig/sjældent besøg	10,8	9,8
Har kun besøg af landsmænd	16,2	21,0
Har kun besøg af andre og/eller landsmænd	18,3	15,7
Har besøg af danskere og (andre og/eller landsmænd)	44,0	42,4
Har kun besøg af danskere	10,7	11,1
I alt	100,0	100,0
Antal	677	668

Note: Korrelationskoefficient 0,75, signifikant på 0,05-niveau for besøg af familie/venner og besøg hos familie/venner.

Kilde: ITUC – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

For gruppen af indvandrere, vi ser på her, gælder det, at kvinder oftere end mænd får besøg af danskere i forhold til at få besøg af andre, inklusive landsmænd, hvorimod der ikke er nogen forskel, når det gælder, hvor ofte kvinder og mænd besøger danskere sammenlignet med besøg hos andre inklusive landsmænd. Dette skyldes ikke, at der er forskelle i antallet af enlige mænd og kvinder, da det at være samboende hhv. ikke-samboende indgår separat i analysen. Vi finder i den forbindelse, at samboende oftere end ikke-samboende har besøg af danskere sammenlignet med ikke-danskere, mens der ikke er nogen forskelle i, hvor ofte samboende og ikke-samboende besøger danskere i forhold til besøg hos ikke-danskere. Tilstedeværelsen af børn viser sig ikke at have nogen sammenhæng med, om man oftere har besøg af danskere frem for ikke-danskere, mens det at have en videregående uddannelse øger samværet – både hjemme og ude – med danskere sammenlignet med andre, inklusive landsmænd, i forhold til hvis man ikke har nogen uddannelse. Der er derimod ingen forskel i, hvem man ser, hvis man har en faglig eller ingen kompetencegivende uddannelse (tabel 5.13). Endelig

Tabel 5.13 Indvandrere og efterkommeres integration i forhold til besøg af og hos familie og venner kontrolleret for forskellige forhold – probit-regression¹, 2011.

	Besøg af familie/venner		Besøg hos familie/venner	
	Koeff. (st.fejl)	z-værdi	Koeff. (st.fejl)	z-værdi
Pakistanere (ref. tyrkere)	0,365*	2,15	0,428**	2,48
Eksjugoslavere	0,444***	3,17	0,374***	2,66
Irakere	0,467***	2,82	0,484***	2,91
Libanesere	0,554***	3,05	0,496***	2,69
Kvinder (ref. mænd)	0,359***	3,38	0,199	1,86
Samboende (ref. Ikke-samboende)	0,263 ⁺	1,92	0,111	0,80
1 barn ml. 0-17 år (ref. 0 børn)	0,162	1,06	0,173	1,12
2+ børn ml. 0-17 år	-0,581	-0,44	-0,141	-1,06
Faglig uddannelse (ref. Ingen udd.)	0,999	0,78	0,153	1,19
Videregående uddannelse	0,400***	3,04	0,381***	2,89
Beskæftigede (ref. Ikke-beskæftigede)	0,212	1,94	0,166	1,51
Alder (år)	-0,027***	-4,13	-0,037***	-5,51
Opholdstid (år)	0,010	1,61	0,015**	2,33
Konstant	0,063	0,21	0,591*	1,99
Prob>chi ²	0,000		0,000	
Pseudo R ²	0,066		0,070	
Log-likelihood	-420.121		-413.333	
Antal	649		640	

*, **, *** angiver signifikant forskel ift. referencegruppen på 0,05, 0,001 og 0,0001-niveau.

1 Har kun besøg af/besøger danskere/danskere, og andre og/eller landsmænd i forhold til har kun besøg af/besøger andre og/eller landsmænd/ kun besøg af landsmænd/aldrig eller sjældent besøg.

Note: Landene er kun signifikant forskellige fra Tyrkiet – de er ikke indbyrdes forskellige.

Kilde: ITUC og Danmarks Statistiks registre – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

er der ingen sammenhæng mellem beskæftigelse og besøg af familie/venner, ligesom besøg hos familie/venner heller ikke hænger sammen med, om man er beskæftiget eller ej.

Som det er fremgået ovenfor i litteraturkapitlet, viser flere undersøgelser – ikke overraskende – at længden af opholdstiden i modtagerlandet har stor betydning for, hvor integreret forskellige grupper er blevet. Vi finder da også her, at der er en sådan positiv sammenhæng mellem indvandreres opholdstid og besøg hos danskere. Da opholdstiden og alderen for 2. generationsindvandrere er den samme, sådan som vi har beregnet opholdstiden her, har vi også foretaget analysen af sammenhængen mellem besøg af og hos danskere eller andre alene for 1. generationsindvandrere (resultatet ikke vist), uden at det ændrer resultatet: Jo længere opholdstid, desto større er sandsynligheden for at være sammen med danskere i fritiden.

5.2.3 Social kapital – religion og foreningsdeltagelse

Det er oplagt, at de normer og holdninger, der kendetegner indvandrere såvel som danskere, ikke ændres fra den ene dag til den anden. Alene ligestillingen mellem mænd og kvinder på det danske arbejdsmarked og i hjemmet har det taget årtier at opnå, uden at forskellene i dag er helt væk (Bonke, 2012). Det gælder også religionen, hvor flertallet af danskere fortsat er medlem af den danske folkekirke, og blandt indvandrere er flertallet muslimer. Det præger for begge grupper bl.a. opfattelsen og praktiseringen af ligestilling mellem kønnene, børneopdragelsen og familiens betydning, uden at det nødvendigvis giver anledning til problemer i samfundet. Ikke desto mindre er hensigten her at belyse disse forskelle, da de kan spille ind på udformningen af politiske tiltag på integrationsområdet. Putnam (1995) har i den forbindelse vist, at religion i USA er den mest udbredte organisationstype, hvorefter følger sportsklubber, fagforeninger osv.

I Danmark findes der ikke en officiel opgørelse over antallet af muslimer, men antallet blev anslået til 207.000 i 2006 og 210.000 i 2009, jf. Jacobsen (2007) og International Religious Freedom Report (2009). Det gør Islam til Danmarks næststørste religion. Langt de fleste muslimer er indvandrere eller efterkommere, mens antallet af danske konvertitter anslås til omkring 2.000. Analysen bygger på Danmarks Statistiks opgørelse over antallet af indvandrere og efterkommere fra forskellige oprindelseslande, kombineret med spørgeskemaoplysninger fra herboende indvandrere og den anslåede muslimske befolknings andel i hjemlandet.

I undersøgelsen her er også spurgt til religiøs overbevisning. Konkret lyder spørgsmålet: "Hvilken religiøs overbevisning har du?" Som man kan se af svarene i tabel 5.14 svarer 81 pct., at de er muslimer, knap 9 procent, at de er kristne, 3 procent har en anden tro, mens 8 procent ikke er troende. Til sammenligning er 80 pct. af danskerne medlem af den danske folkekirke.

Som man ville vente, er der klare variationer landene imellem. Mens personer med oprindelse i Pakistan stort set alle angiver at være muslimer, er personer fra Tyrkiet i vidt omfang muslimer (87 pct.) eller ikke troende (11 pct.). Det stemmer

Tabel 5.14 Religiøs overbevisning blandt indvandrere, efterkommere og danskere, 2011.

	Danskere	Alle indvandrere ¹	Tyrkere	Pakistanere	Irakere	Libanesere	Eks-jugoslavere
	Pct.						
Muslim	..	80,8	86,7	98,6	78,8	92,4	62,9
Kristen	79,8 ²	8,7	0,0	0,0	(9,2)	(4,7)	23,9
Anden religion	..	(2,6)	(2,4)	0,0	(4,8)	(1,3)	(3,2)
Ingen	..	8,0	10,9	(1,4)	(7,1)	(1,7)	10,0
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antal		678	120	122	171	113	152

1 De fem indvander- og efterkommergrupper.

2 1. januar 2012. Der foreligger kun publiceret statistik vedr. danskeres medlemskab af folkekirken

() < 20 observationer.

Kilde: Kirkeministeriet og ITUC – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

overens med en tidligere spørgeskemaundersøgelse, som angiver, at stort set alle fra Tyrkiet og Pakistan har muslimsk baggrund, men som her for tyrkernes vedkommende er ikke alle selv troende, jf. Mogensen & Matthiessen (2000). Blandt personer fra Libanon (som dog ofte er palæstinensere), Irak og især det tidligere Jugoslavien er der også en del kristne, fx 24 pct. i sidstnævnte tilfælde.

Det ændrer i øvrigt ikke på religionstilhøret, om vi ser på indvandrere eller efterkommere. For begge grupper gælder, at omkring 80 pct. er muslimer (ikke vist i tabel). Der er dog lidt flere kristne blandt efterkommere end blandt indvandrere.

Af tabel 5.15 ses, at 41 pct. af de ikke-vestlige indvandrere, som indgår i undersøgelsen her, er medlem af en eller anden forening – det svarer stort set til andelen af aktive i “Medborgerskab i Danmark” (Ministeriet for flygtninge, indvandrere og integration, 2011) – idet andelen er mindst for eksjugoslavere (32 pct.) og højest for pakistanere (54 pct.), og de resterende grupper ligger et sted midt imellem (tabel 5.15). For de foreningsaktive er det mest almindelige at være deltager i indvandrerforeninger, hvorefter følger foreninger med både dansk og etnisk deltagelse. Det mindst almindelige for indvandrere er at være medlem af overvejende danske foreninger. En undtagelse er eksjugoslavere, som i lige stort omfang er medlemmer af overvejende danske foreninger og indvandrerforeninger, hvilket dog skal ses i lyset af, at netop eksjugoslavere som nævnt er de mindst foreningsaktive blandt de nævnte indvandrergrupper.

Tabel 5.15 Indvandrere og efterkommeres foreningsdeltagelse, 2011.

	Alle indvandrere ¹	Tyrkere	Parki- stanere	Irakere	Libanesere	Eks- jugoslavere
	Pct.					
Deltager i foreninger	41,2	46,1	54,0	39,6	38,0	32,2
Heraf:						
Deltager i overvejende danske foreninger	21,4	(16,1)	(12,3)	(23,9)	(13,6)	38,4
Deltager i foreninger med både dansk og etnisk deltagelse	27,1	30,4	(25,4)	(33,0)	(24,2)	(20,2)
Deltager i overvejende indvandrerforeninger	51,5	53,5	62,3	(43,1)	(62,3)	41,4
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antal	272	53	61	69	42	47

1 De fem indvandrer- og efterkommergrupper.

() < 20 observationer.

Kilde: ITUC – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Tabel 5.16 Indvandrere og efterkommeres foreningsdeltagelse og foreningstype, 2011.

	Deltagerne over- vejende dansk baggrund	Deltagerne over- vejende anden etnisk baggrund	Deltagerne både danske og etnisk baggrund		Deltagelses- andel ¹
	Pct.				
Kulturelle/religiøse/ politiske foreninger	(4,3)	36,7	59,0	100,0	0,45
Sportsklubber/ foreninger	28,8	(12,8)	58,4	100,0	0,51
Andre foreninger	(21,1)	24,8	53,6	100,0	0,31
Antal	59	67	146	272	

1 Andel, som deltager i mindst én foreningstype, der deltager i den pågældende foreningstype.

() < 20 observationer.

Kilde: ITUC – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Sportsklubber/foreninger er de mest populære. Hver anden indvandrer – for de fem grupper slået sammen – er således medlem af en sådan forening, mens medlemskab af kulturelle/religiøse/politiske foreninger gælder for 45 pct., og kun hver tredje (31 pct.) er medlem af andre foreninger (tabel 5.16). Til sammenligning kan nævnes, at 41 pct. af danskerne i 2008 var medlem af en sports- eller fritidsforening (Torpe, 2011). For alle nævnte foreningstyper er der tale om, at der for mere end halvdelen vedkommende (54-59 pct.) både er deltagere med dansk og indvandrerbaggrund, mens knap hvert tredje medlemskab af sportsklubber/foreninger finder sted i foreninger med overvejende indvandrerbaggrund. Det gælder kun sjældent for kulturelle/religiøse/politiske foreninger, som indvandrere er medlemmer af, at disse overvejende har danske medlemmer. For sportsklubber og -foreninger er der derimod tale om, at mere end hvert fjerde medlem er i en klub eller forening, hvor deltagerne overvejende er danskere. Ud fra et integrationsperspektiv giver sportsklubber/foreninger således den største chance for at møde danskere i en foreningsmæssig og struktureret sammenhæng.

5.3 Sammenhæng mellem human og social kapital

For at give et billede af indvandreres integration angiver tabel 5.17 udbredelsen af nogle af de forskellige forhold i hjemmet og nærmiljøet – den humane og sociale kapital – som vi ovenfor har beskrevet ét efter ét, for hver af de fem grupper af ikke-vestlige indvandrere, som indgår i denne undersøgelse.

Vi ser for det første, at mellem en tredjedel og halvdelen af indvandrene fra Libanon, Pakistan, Eksjugoslavien og Tyrkiet har mere end 50 bøger, hvorimod det kun gælder for hver femte fra Irak (tabel 5.17). Til sammenligning har tre ud af fire danskere mindst dette antal bøger. Dansk tv ses regelmæssigt af hver fjerde til femte libaneser og tyrker, mens andelen er oppe på hver tredje for pakistanere og knap 60 pct. for eksjugoslavere. Når det gælder evnen til at tale godt dansk er det mere end halvdelen af alle grupperne, der vurderer, at de gør det, idet pakistanerne er topscorere med tre ud af fire mod kun lidt over halvdelen af irakerne. Der tales noget dansk i det store flertal af familierne i alle grupper – mindst tre ud af fire – og de fleste har også jævnligt besøg af danskere, idet tyrkerne dog har det sjældnere end de øvrige grupper. Endelig finder vi, at foreningsdeltagelse sammen med danske medlemmer er mest udbredt blandt pakistanere efterfulgt af tyrkere, hvorefter følger irakere, libanesere og eksjugoslavere.

Table 5.17 Indvandrere og efterkommeres integrationsniveau/-scorer – hjem og nærmiljø, 2011.

		Tyrkere	Pakistanere	Irakere	Libanesere	Eks- jugoslavere
		Andel				
Antal bøger (> 49)		0,47	0,42	0,19	0,34	0,43
Dansk tv		0,28	0,34	0,18	0,24	0,59
Godt dansk		0,62	0,72	0,56	0,62	0,68
Dansk i familien		0,85	0,85	0,78	0,76	0,82
Besøg af danskere		0,44	0,56	0,53	0,58	0,57
Medlem af forening med danske deltagere		0,30	0,39	0,25	0,26	0,25
		Pct.				
Aktiviteter/forhold:	0	2,80	0,51	7,32	6,14	3,42
	1	6,71	8,94	20,19	7,47	14,74
	2	24,27	15,93	22,83	26,39	13,69
	3	31,95	26,3	23,73	24,9	14,58
	4	20,25	28,51	15,74	21,95	25,53
	5	9,36	15,33	7,95	11,94	22,18
	6	4,67	4,47	2,23	1,22	5,86
	I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Gns. antal aktiviteter/ forhold		3,07	3,37	2,53	2,90	3,34

Kilde: ITUC – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Hvis vi lader de forskellige integrationsaktiviteter/forhold tælle lige meget – fx mange bøger og medlemskab af en dansk-etnisk forening – gælder, at det gennemsnitlige antal aktiviteter er højest for pakistanere og eksjugoslavere (3,3), hvorefter følger tyrkere og libanesere med 3,0 og 2,9, og irakere er den gruppe med det mindste antal aktiviteter, nemlig 2,5.

Table 5.18 viser, at der er sammenhæng mellem aktiviteterne i den forstand, at der ikke er nogle af de nævnte aktiviteter, som man deltager i, uden at der også er

en vis sandsynlighed for, at man også deltager i nogle af de andre aktiviteter. Der er således også gennemført en såkaldt faktoranalyse for netop at undersøge dette (ikke vist), og den kommer tilsvarende frem til, at deltagelse i blot én af aktiviteterne er en god markør for, at man lige så godt kunne være aktiv i en anden af aktiviteterne – overordnet set.

Tabel 5.18. Sammenhæng mellem aktiviteter for indvandrere og efterkommere. Korrelationskoefficienter, 2011.

	Dansk tv	Antal bøger (> 49)	Godt dansk	Dansk i familien	Medlem af forening med danske deltagere
Antal bøger (> 49)	0,1883*	1			
Godt dansk	0,2203*	0,2167*	1		
Dansk i familien	0,1955*	0,0912*	0,3414*	1	
Medlem af forening med danske deltagere	0,0741*	0,1052*	0,1536*	0,1287*	1
Besøg af danskere	0,1356*	0,1237*	0,2085*	0,1760*	0,1562*

* Signifikant sammenhæng på 0,05-niveau.

Kilde: ITUC – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Endelig har vi set på, hvad der kan bidrage til at forklare, hvorfor nogle indvandrere er mere aktive end andre, eller i hvert fald hvad det at være aktiv kan hænge sammen med. Vi finder her, at pakistanere og eksjugoslavere skiller sig ud fra de øvrige grupper ved at være væsentlig mere aktive end tyrkere, hvorimod det ikke gælder for hverken irakere eller libanesere (tabel 5.19), hvis aktivitetsniveau ikke er forskelligt fra tyrkeres. Der er ingen forskelle mellem kvinder og mænd, i hvorvidt man er gift/samboende eller bor alene, eller har ét eller flere børn. Uddannelsesbaggrund spiller derimod en rolle for aktivitetsniveauet, idet indvandrere med en videregående uddannelse – kort, mellemlang eller lang – er mere aktive end indvandrere uden kompetencegivende uddannelse. Også beskæftigelse hænger sammen med at være mere aktiv uden for arbejdsmarkedet, og det betyder faktisk lige så meget i sig selv, som det at have en videregående uddannelse (koefficienterne for beskæftigelse og videregående uddannelse er ikke signifikant forskellige fra hinanden). Alderen hænger derimod negativt sammen med aktivitetsniveauet, hvilket måske indikerer, hvornår man er kommet til Danmark, og selvfølgelig, at aktivitetsniveauet i almindelighed må aftage med alderen.

Vi finder også – endnu en gang – at opholdstiden hænger positivt sammen

med indvandreres aktivitetsniveau: Jo længere tid i Danmark, desto mere aktive er indvandrere i forhold til kontakter med omgivelserne mv. og deltagelse i samfundslivet.

Tabel 5.19 Indvandrere og efterkommeres integrationsscorer kontrolleret for forskellige forhold – OLS-regression¹, 2011.

	Antal aktiviteter (0-6) (Gns. 2,66)	
	Koefficienter	t-værdi
Pakistanere (ref. tyrkere)	0,365*	2,36
Eksjugoslavere	0,5552***	4,21
Irakere	0,095	0,63
Libanesere	0,122	0,75
Kvinder (ref. mænd)	-0,048	-0,50
Samboende (ref. Ikke-samboende)	-0,028	-0,23
1 barn ml. 0-17 år (ref. 0 børn)	0,097	0,71
2+ børn ml. 0-17 år	0,006	0,05
Faglig uddannelse (ref. ingen udd.)	0,199	1,74
Videregående uddannelse	0,712***	6,01
Beskæftiget (ref. ikke-beskæftiget)	0,333**	3,40
Alder (år)	-0,047***	-8,11
Opholdstid (år)	0,016**	2,86
Konstant	3,566***	13,26
Adj. R ²	0,1728	
Antal	681	

*, **, *** angiver signifikant forskel ift. referencegruppen på 0,1, 0,05, 0,001 og 0,0001-niveau.

Note: Landene er kun signifikant forskellige fra Tyrkiet – de er ikke indbyrdes forskellige.

Kilde: ITUC og Danmarks Statistiks registre – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

5.4 Sammenfatning

Vi har i dette kapitel set på, hvor meget indvandrere fra ikke-vestlige lande ligner hinanden hhv. ligner danskere, når det handler om demografi, human kapital og social kapital. Sammen med tilknytningen til arbejdsmarkedet, som tages op i næste kapitel, er der således tale om forhold, der siger noget om, hvor integrerede indvandrere er i det danske samfund, idet det dog hører med til billedet, at der også blandt danskere kan være betydelige forskelle i nævnte forhold, uden at man dermed taler om, at danskere er mere eller mindre integrerede i samfundet.

Det gælder for både tyrkiske, pakistanske og jugoslaviske kvinder, at de både gifter sig og får første barn tidligere, hvis de er indvandrere, end hvis de er efterkommere, hvorved sidstnævnte adskiller sig mindre fra danske kvinder end førstnævnte. Det gælder også for irakiske og libanesiske kvinder med indvandrerstatus, at de både gifter sig og får første barn tidligere end danske kvinder, hvorimod der ikke er nogen forskel mellem danske kvinder og efterkommerkvinder fra Irak og Libanon på disse punkter.

Vi har også set, at mange ikke-vestlige kvinder og mænd gifter sig med landsmænd(-kvinder), som enten kommer til landet fra oprindelseslandet eller fra et andet land gennem familiesammenføring, eller med én, som bor her allerede. For tyrkere, pakistanere, irakere, libanesere og eksjugoslavere gælder det, at omkring tre ud af fire er gift med én fra samme oprindelsesland, mens kun et lille mindretal er gift med én med en anden oprindelse end dansk. Der er ikke stor forskel i dette mønster, hvad enten vi ser på indvandrere eller efterkommere. Ægteskaber mellem en dansker og en indvandrer forekommer kun i begrænset omfang. Det er oftest indvandrermand, som er gift med en dansk kvinde, idet det gælder for omkring hver tyvende, mens det kun er 2-3 pct. af indvandrerkvinderne, som er gift med en dansk mand.

Når det gælder skilsmisser, har vi set, at hvert fjerde danske par i alderen 25-54 år, som har været gift, er blevet skilt, hvorimod det gælder for omkring hver femte indvandrerpar. Sammenligner vi danske par med efterkommere, er der en større andel af efterkommerne, som er blevet skilt.

Ikke overraskende har vi set, at andelen uden kompetencegivende uddannelse er større blandt indvandrere end blandt danskere, nemlig 40 pct. mod 24 pct., ligesom der også er færre indvandrere end danskere med en kort/mellemlang/lang videregående uddannelse – 22 og 37 pct. Opdelt på mænd og kvinder er der blandt personer med ingen uddannelse, specialarbejderuddannelse eller EDU/EF/HG-basisår flere danske mænd end kvinder, mens der omvendt for indvandrere er flest kvinder. For de faglige uddannelser – fuldført lærlinguddannelse eller

anden faglig uddannelse – gælder det, at både blandt danskere og indvandrere er der flest mænd. Endelig har vi også fundet, at der er væsentlig flere danske kvinder end mænd, der har en kort, mellemlang eller lang videregående uddannelse, mens der omvendt er flest indvandrer-mænd med en sådan baggrund. Det lavere uddannelsesniveau blandt indvandrere sammenlignet med danskere kan delvist modsvares af, at indvandrere kan have en uddannelse fra hjemlandet, som ikke er blevet godskrevet i Danmark.

For de grupper af indvandrere, vi her ser på, oplyser en tredjedel, at de er meget gode – flydende – til dansk, og en anden tredjedel, at de er gode – næsten flydende – til dansk. Godt en fjerdedel siger, at de er nogenlunde til dansk, og godt hver tyvende, at de taler dansk dårligt eller endog meget dårligt – taler ikke dansk. Igen er det pakistanere, der skiller sig ud fra de andre indvandrere ved også at være bedre til dansk, idet tre ud af fire angiver, at de taler flydende eller næsten flydende dansk, mod mellem halvdelen og to tredjedele af irakerne.

Der er en positiv sammenhæng mellem det sprog, man taler hjemme, og hvor god man er til dansk. Hvis man er meget god til dansk, taler hver fjerde udelukkende dansk i hjemmet og to ud af tre både dansk og et andet sprog – formentlig hjemlandets. Hvis man derimod kun er nogenlunde god til dansk, er andelen med to sprog i hjemmet godt 80 mod 16 pct. udelukkende andet sprog og 5 pct. udelukkende dansk. Er man dårlig til dansk, taler halvdelen udelukkende et andet sprog og den anden halvdel både dansk og et andet sprog. Det er kun i godt hver tiende af indvandrerfamilierne, at der udelukkende tales dansk.

De mest læsende blandt indvandrere – eller i hvert fald dem med flest bøger – er tyrkere, pakistanere og eksjugoslavere (40-35 bøger), hvorefter følger irakere og libanesere med 20 bøger som det almindelige. Sammenlignet med danskere betyder det, at hvor lidt over 40 pct. af indvandrere har under 25 bøger, har en næsten lige så stor andel danskere mere end 200 bøger.

Der er betydelige forskelle i, hvilke tv-kanaler man ser. Omkring hver fjerde iraker og libaneser ser næsten kun danske tv-kanaler og evt. andre udenlandske end hjemlandets, mens det gælder for omkring en tredjedel for tyrkere og pakistanere og seks ud af ti eksjugoslavere. Omvendt er det kun lidt mere end hver tyvende, der næsten kun ser tv-kanaler fra deres hjemland.

Det er forventeligt, at samværet med familie og venner har betydning for, hvor integreret man er i samfundet. Det gælder for godt fire ud af ti indvandrere, at de har besøg af hhv. besøger danskere og andre landsmænd eller ikke-landsmænd, hvortil kommer godt 10 pct., som oplyser, at de kun har besøg af og besøger danskere. Det betyder omvendt, at knap hver tredje indvandrer enten kun har besøg af landsmænd eller aldrig/sjældent har besøg, eller besøger nogle eller kun landsmænd.

Mellem hver tredje og halvdelen af ikke-vestlige indvandrere er medlem af en

eller anden forening, og for de foreningsaktive er det mest almindelige at være medlem af indvandrerforeninger, hvorefter følger foreninger med både dansk og etnisk deltagelse. Det mindst almindelige for indvandrere er at være medlem af overvejende danske foreninger. Det viser sig, at sportsklubber/-foreninger er de mest populære. Hver anden indvandrer er således medlem af en sådan forening, mens medlemskab af kulturelle/religiøse/politiske foreninger gælder for knap hver anden, og kun hver tredje er medlem af andre foreninger. Til sammenligning kan nævnes, at 41 pct. af danskerne i 2008 var medlem af en sports- eller fritidsforening. For alle nævnte foreningstyper er der tale om, at der for mere end halvdelen vedkommende både er deltagere med dansk og etnisk baggrund, mens knap hvert tredje medlemskab af sportsklubber/foreninger finder sted i foreninger med overvejende etnisk baggrund. For sportsklubber og -foreninger er der tale om, at mere end hvert fjerde medlem er i en klub eller forening, hvor deltagerne overvejende er danskere, mens resten af deltagerne er i klubber med deltagelse af både danskere og indvandrere/efterkommere.

Der er klare sammenhænge mellem aktiviteterne, idet der ikke er nogen af de nævnte aktiviteter, som man deltager i, uden at der også er en vis sandsynlighed for, at man også deltager i nogle af de andre aktiviteter. Der er også gennemført en såkaldt faktoranalyse for at undersøge dette, og den kommer tilsvarende frem til, at deltagelse i blot én af aktiviteterne er en god markør for, at man lige så godt kunne være aktiv i en anden af aktiviteterne.

Endelig har vi i kapitler set på, hvad der kan bidrage til at forklare, hvorfor nogle indvandrere er mere aktive end andre, eller i hvert fald hvad det at være aktiv kan hænge sammen med. Det viser sig her, at pakistanere og eksjugoslavere skiller sig ud fra tyrkere ved at være mere aktive i det civile liv, hvorimod irakere og libanesisere på dette punkt ligner tyrkere. Der er derimod ingen forskelle mellem kvinder og mænd, hvorvidt man er gift/samboende eller bor alene, eller har ét eller flere børn. Uddannelsesbaggrund spiller derimod en rolle for aktivitetsniveauet, idet indvandrere med en videregående uddannelse – kort, mellemlang eller lang – er mere aktive end indvandrere uden kompetencegivende uddannelse. Tilsvarende er beskæftigede mere aktive uden for arbejdsmarkedet end ikke-beskæftigede. Alderen hænger derimod negativt sammen med aktivitetsniveauet, hvilket måske hænger sammen med, hvornår man er kommet til Danmark. Omvendt er der en positiv sammenhæng mellem opholdstiden i Danmark og aktivitetsniveauet: Jo længere opholdstid, desto mere aktiv er indvandrere i forhold til kontakter til venner, foreningsdeltagelse og beherskelse af det danske sprog.

6. Arbejdsmarkedet

En vigtig dimension i hverdagslivet er omfanget og karakteren af tilknytningen til arbejdsmarkedet. I dette kapitel ser vi derfor på, hvor meget og hvornår indvandrere arbejder sammenlignet med danskere, og i hvilket omfang arbejdstidsmønstret adskiller sig for de to grupper. Spørgsmålet er med andre ord, om det danske arbejdsmarked er “dobbelt segregeret” forstået på den måde, at indvandrere ikke kun har de dårligst betalte job, men også de skæveste arbejdstider?

For at se arbejdstidsmønstret i sammenhæng med arbejdslivet i øvrigt vil der i det følgende blive givet en introduktion til beskæftigelsesmønstret blandt danskere, ikke-vestlige indvandrere generelt samt for de fem nationaliteter (Eksjugoslavien, Irak, Libanon, Pakistan og Tyrkiet), som indgår i vores spørgeskemaundersøgelse “Immigrants Time-Use and Consumption” (ITUC). Da der på arbejdsmarkedsområdet findes værdifuld information i de tilgængelige registre i Danmarks Statistik, anvender vi i kapitlet både spørgeskema- og registeroplysninger.

6.1 Beskæftigelse og jobtype

Der findes i Danmark en omfattende litteratur om indvandreres deltagelse på arbejdsmarked, jf. Pedersen (2004) og Matthiessen (2009). Det fremgår heraf, at arbejdsmarkedsdeltagelsen er ganske forskellig afhængig af oprindelsesland, men at vestlige indvandrere generelt set klarer sig bedre på arbejdsmarkedet end ikke-vestlige indvandrere. Den konklusion bygger dels på, at en højere andel af de vestlige indvandrere er beskæftigede, dels på at de får en højere løn, når de er i arbejde. Forklaringerne på dette mønster knytter sig til forhold som: kvalifikationer og anerkendelse af medbragte kvalifikationer, dansk kundskaber, familiemønstre og måske også diskrimination af ikke-vestlige indvandrere, selvom sidstnævnte er svært at måle, jf. Hedegaard & Tyrans (2011).

I tabel 6.1 er beskæftigelsesgraderne for ikke-vestlige indvandrere og efterkommere samt danskere vist for primo 2011. Det fremgår af tabellen, at beskæftigelsen er lavere for ikke-vestlige indvandrere og efterkommere (i det følgende benævnt indvandrere) end for danskere. Mens 83,0 pct. af danske mænd er i arbejde, gælder det kun for 58,8 pct. af indvandrerne. For kvinder er forskellen endnu større, her er 80,8 pct. af de danske kvinder i arbejde mod 50,0 pct. af indvandrerkvinderne.

I opgørelsen er som nævnt medtaget *alle* 25-54-årige danskere samt ikke-vestlige efterkommere og indvandrere, som har boet minimum tre år i Danmark, og som derfor også har haft mulighed for at nå at etablere sig i Danmark. Dermed følger afgrænsningen af opholdstiden den valgte blandt de interviewede i ITUC og dermed afgrænsningen i resten af denne bog.

Ser man på de fem nationaliteter i ITUC (Eksjugoslavien, Irak, Libanon, Pakistan og Tyrkiet) under ét, fremgår det af tabel 6.1, at beskæftigelsen for kvindernes vedkommende er 43,5 pct. mod 58,3 pct. for mændene. Beskæftigelsesniveauet blandt mænd fra de fem såkaldte "ITUC-lande" er dermed ganske tæt på det generelle niveau blandt ikke-vestlige mænd, mens gennemsnittet for kvinder er noget lavere. Det kunne indikere et mere traditionelt kønsrollemønster blandt familier fra ITUC-lande, end tilfældet er blandt ikke-vestlige indvandrere generelt.

Tabel 6.1 Beskæftigelsesandel blandt 25-54-årige i Danmark, 1. januar 2011. Fordelt på oprindelsesland.

Oprindelsesland:	Kvinder		Mænd	
	Pct.	Antal	Pct.	Antal
Eksjugoslavien	52,8	11.249	59,4	11.228
Irak	27,9	5.475	43,9	6.532
Libanon	22,5	4.135	43,5	4.975
Pakistan	42,5	4.569	67,7	4.787
Tyrkiet	48,9	13.666	65,9	14.611
De fem ITUC-lande, i alt	43,5	39.094	58,3	42.133
Ikke-vestlige lande, i alt	50,0	86.510	58,8	79.572
Danmark	80,8	959.946	83,0	980.659

Note: Indvandrere og efterkommere omfatter personer fra ikke-vestlige lande med minimum tre års ophold i Danmark.
Kilde: Egne beregninger på baggrund af den registerbaserede arbejdsstyrkestatistik (RAS) fra Danmarks Statistik.

Tabellen viser imidlertid også, at der er betydelige beskæftigelsesmæssige forskelle nationaliteterne imellem. Blandt mændene er beskæftigelsen højest for pakistanere og tyrkere (68/66 pct.), som ligger betydeligt over gennemsnittet blandt indvandrere, hvilket bl.a. kan skyldes, at pakistanere og tyrkere er blandt de nationaliteter, som har været længst tid i Danmark. Herefter følger personer fra Eksjugoslavien (59 pct.), som også har en relativt høj beskæftigelse og noget efter irakere og liba-

nesere (begge 44 pct.). Når beskæftigelsen er højest blandt tyrkere og pakistanere kan en medvirkende årsag være, at de er blandt de nationaliteter, som kom først til Danmark og har den længste opholdstid og højeste andel af efterkommere, jf. tabel 4.1. Også forhold som uddannelse, danskundskaber, flygtningestatus og køn er afgørende for beskæftigelsesniveauet.

Blandt kvinderne er beskæftigelsen generelt lavere end for mændene. Den højeste beskæftigelse findes blandt kvinder fra Eksjugoslavien (53 pct.), efterfulgt af tyrkere (49 pct.), som også har en beskæftigelse tæt på gennemsnittet blandt indvandrerkvinder. Herefter følger pakistanske kvinder (43 pct.), og noget efter irakiske og libanesiske (palæstinensiske) kvinder, hvor kun ca. hver fjerde er i arbejde.

Ser man på, hvilke typer job de beskæftigede har, så bekræfter resultaterne i tabel 6.2 tidligere undersøgelser, som har vist, at indvandrere i højere grad end danskere er beskæftiget i job, som kræver kortere uddannelse, jf. eksempelvis Schultz-Nielsen (2000) og Malchow-Møller et al. (2011).

Tabel 6.2. Stillingsstruktur blandt 25-54-årige beskæftigede pr. 1. januar 2011. Fordelt på etnisk oprindelse.

	Kvinder			Mænd		
	Indvandrere og efterkommere		Danskere	Indvandrere og efterkommere		Danskere
	ITUC - lande	I alt		ITUC - lande	I alt	
Beskæftigelseskategorier:	pct.					
Selvstændige	5,6	6,5	4,5	19,5	15,7	8,8
Løn. højeste niveau	15,7	15,3	34,9	10,3	13,6	26,4
Løn. mellem niveau	8,4	7,6	14,8	4,7	5,2	12,6
Løn. grundniveau	38,8	38,0	36,3	37,3	36,6	37,0
Øvrige lønmodtagere	31,5	32,6	9,6	28,3	28,9	15,1
I alt	100	100	100	100	100	100
Antal	17.016	43.269	775.495	24.567	46.767	813.639

Note: Indvandrere og efterkommere omfatter personer fra ikke-vestlige lande med minimum tre års ophold i Danmark.
 Kilde: Egne beregninger på baggrund af den registerbaserede arbejdsstyrkestatistik (RAS) fra Danmarks Statistik.

I opdelingen i tabel 6.2 skelnes mellem selvstændige og lønmodtagere på en stribe forskellige niveauer. Lønmodtagere på højeste niveau er her personer, som varetager et arbejde, der typisk kræver, at man har taget en lang videregående uddannelse som fx læge, advokat eller gymnasielærer. Tilsvarende har lønmodtagere på mellemniveau typisk en mellemlang uddannelse, som fx sygeplejerske, byggetekniker eller bogholder. Lønmodtagere på grundniveau omfatter lønmodtagere med korterevarende uddannelser, som fx social- og sundhedsassistenter, postbude, kontorassistenter og taxachauffører. Endelig findes der en gruppe kaldet "øvrige lønmodtagere", som primært er lønmodtagere, hvis beskæftigelse ikke kræver særlig uddannelse ud over en kortvarig instruktion på arbejdspladsen. Det drejer sig eksempelvis om rengøringsassistenter, bude og renovationsarbejdere.

Som tabellen viser, er stillingsstrukturen for indvandrere fra de fem ITUC-lande ikke særlig forskellig fra ikke-vestlige indvandreres generelt. Samtidig er indvandrere sjældnere lønmodtagere på højeste niveau end danskere, uanset om de er mænd eller kvinder. Andelen af lønmodtagere på mellemniveauet er også meget mindre for indvandrere end for danskere.

Blandt kvinderne er 34,9 pct. af de beskæftigede danskere lønmodtagere på højeste niveau mod 15,7 pct. blandt de fem nationaliteter, som deltager i ITUC, og 15,3 pct. hos indvandrere i alt. For mændene er andelen lavere: 26,4 pct. for danske mænd mod kun 10,3 pct. for indvandrer-mænd fra ITUC-lande og 13,6 pct. for indvandrer-mænd generelt. Andelen af lønmodtager-mænd på grundniveau udgør lidt over en tredjedel af de beskæftigede mandlige indvandrere og danskere, mens andelen for kvinder er lidt højere for indvandrere end danskere. I gruppen af "øvrige lønmodtagere" er andelen mere end tre gange så stor (32,6 pct.) blandt indvandrer-kvinder end blandt danske kvinder (9,6 pct.). For mændene er forskellen mindre. Det skyldes ikke kun, at andelen blandt indvandrer-mænd (28,9 pct.) er lavere, men også at mange danske mænd (15,1 pct.) tilhører gruppen af øvrige lønmodtagere. Opgørelsen bekræfter dermed billedet af, at indvandrere fortsat har andre job end danskere, og at disse job typisk er på et stillingsmæssigt lavere niveau.

I gruppen af beskæftigede udgør de selvstændige en større andel blandt indvandrere end blandt danskere. Det gælder for ikke-vestlige indvandrere generelt, hvor 6,5 pct. af kvinderne og 15,7 pct. af mændene er selvstændige mod hhv. 4,5 og 8,8 pct. blandt danskere. For mændene fra de fem ITUC-lande er andelen endnu højere, nemlig 19,5 pct., mens andelen for kvinderne er 5,6 pct. og dermed lidt under niveauet for andre indvandrer-kvinder, men stadig over niveauet for danske kvinder.

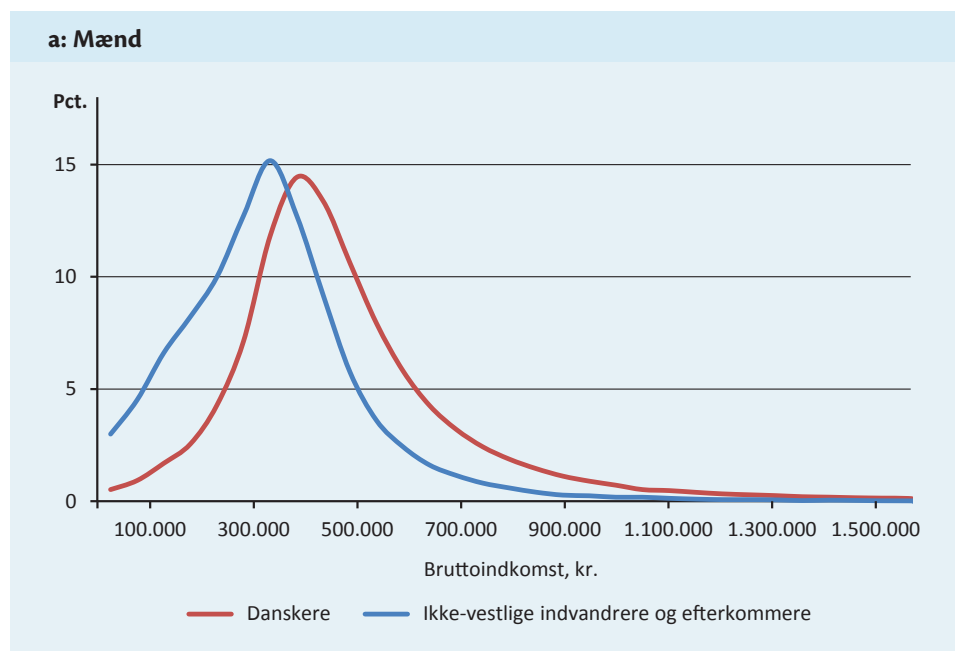
Selvom det blandt både indvandrere og danskere ofte er mænd, som er selvstændige, skal det dog bemærkes, at det sjældent er de samme typer af virksomheder, som indvandrere og danskere driver. Mens mange danske selvstændige fortsat er

landmænd og håndværksmestre, er det mere udbredt blandt indvandrere at være butiksindehavere og restauratører. Valg af branche blandt selvstændige hænger naturligvis sammen med deres uddannelsesbaggrund, men når så mange indvandrere vælger netop butiks- og restaurationsbranchen, hænger det givetvis også sammen med, at kravene til startkapital er beherskede, og at der blandt forskellige etniske minoriteter er opbygget en betydelig viden om, hvordan man driver denne type forretning, jf. Bager & Rezaei (2001).

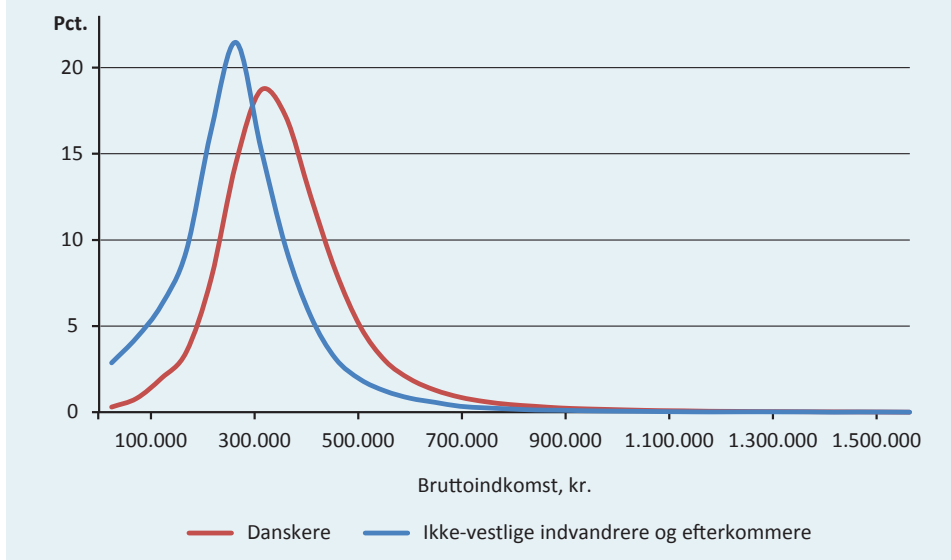
6.2 Indkomst

Hvilken indkomst har beskæftigede indvandrere og efterkommere, og danskere? For at belyse det starter vi med at se på bruttoindkomsten, som er et mål for den enkelte persons samlede indkomst før skat og omfatter både lønindkomst, indtjening fra selvstændig virksomhed, kapitalindkomst samt overførselsindkomst. I figur 6.1a er vist fordelingen af årlige bruttoindkomster i 2011 for beskæftigede mænd opdelt på etnisk oprindelse. Den tilsvarende figur for kvinder er vist i figur 6.1b.

Figur 6.1 Årlig bruttoindkomst for 25-54-årige beskæftigede indvandrere og danskere, 2011.

b: Kvinder

Kilde: Indkomstregisteret, Danmarks Statistik.

Af figuren fremgår, hvor stor en andel fra hver gruppe som befinder sig i et givent indkomstinterval. Som man kan se af figurerne, ligger hovedparten af indvandrernes årlige indkomst lidt forskudt til venstre for danskernes, og dermed er de lidt lavere. Et forhold, som delvist er betinget af, at indvandrerne generelt er yngre end danskerne og dermed endnu ikke har så høje indkomster. Medianindkomsten for indvandrermand er 301.600 kr. og angiver den indkomstgrænse, som halvdelen af mændenes indkomst ligger hhv. under/over. For danske mænd er medianindkomsten 408.400 kr. Samtidig er der dog også en betydelig variation, idet 20 pct. af de danske mænd tjener mindre end medianindkomsten for indvandrermand, mens 22 pct. af indvandrermandene tjener mere end medianindkomsten for danske mænd.

For indvandrerkvinder er medianindkomsten 263.300 kr. mod 342.400 kr. for danske kvinder. Også her gælder det, at 22 pct. af indvandrerkvinderne tjener mere end medianindkomsten for danske kvinder, mens 21 pct. af de danske kvinder tjener mindre end medianindkomsten for indvandrerkvinderne.

I tabel 6.3 er der på basis af disse fordelinger beregnet en gennemsnitlig årlig bruttoindkomst i 2011 for de fire førnævnte grupper. Desuden er vist gennemsnittene for indvandrere fra de fem ITUC-lande. De beskæftigede er her opdelt efter, om de er selvstændige eller lønmodtagere. Danske mænd – som var selvstændige –

havde i 2011 en årlig gennemsnitsindkomst på 485.500 kr., mens dem – som var lønmodtagere – havde lidt mindre, nemlig 468.500 kr.

For indvandrere var indkomsten gennemgående væsentlig lavere end for danskere, idet disse mænd fik 215.800 kr. i gennemsnit som selvstændige og 342.800 kr. som lønmodtagere. Her er der altså ikke tale om nogen gevinst ved at være selvstændig, idet de tværtimod tjente ca. 127.000 kr. mindre end indvandrere, som var lønmodtagere. Afgrænser man indvandrere fra de fem ITUC-lande, er mønsteret det samme: Det er en klar økonomisk ulempe at være selvstændig frem for lønmodtager.

For kvinder er bruttoindkomsten generelt lavere end for mænd, og for kvinder er indkomsten i gennemsnit højere for lønmodtagere end for selvstændige. Mens indkomstforskellen mellem lønmodtagere og selvstændige for danske kvinder er relativ beskedent (ca. 17.000 kr.), er der for indvandrerkvinderne tale om store forskelle (ca. 125.000 kr.) både for indvandrere fra de fem ITUC-lande og for ikke-vestlige indvandrere generelt.

Tabel 6.3. Gennemsnitlig bruttoindkomst blandt 25-54-årige beskæftigede i 2011. Fordelt på etnisk oprindelse.

	Kvinder			Mænd		
	Indvandrere og efterkommere		Danskere	Indvandrere og efterkommere		Danskere
	ITUC lande	I alt		ITUC lande	I alt	
Beskæftigelses kategorier:	Kr.					
Selvstændige	166.000	161.500	349.900	209.300	215.800	485.500
Lønmodtagere	283.700	286.300	366.500	336.200	342.800	468.500
Forskel	-117.600	-124.800	-16.600	-126.900	-127.100	17.000
Antal personer	17.016	43.269	775.498	24.567	46.762	813.635

Note: Indvandrere og efterkommere omfatter personer fra ikke-vestlige lande med minimum tre års ophold i Danmark.
Kilde: Egne beregninger på baggrund af Indkomstregisteret fra Danmarks Statistik.

Man kan undre sig over, hvorfor så mange indvandrere vælger at blive selvstændige, hvis lønnen er meget dårligere end for lønmodtagere. En forklaring kan være, at lønnen som selvstændig i virkeligheden er bedre, end det fremgår af statistikken, eksempelvis fordi ikke hele indkomsten selvangives, jf. Andersson og Wadensjö (2004). Det er i sagens natur vanskeligt at vide, i hvilket omfang det finder sted. Men

undersøgelser tyder på, at selvstændige underdeklarerer deres indkomst mere – snyder mere i skat – end lønmodtagere, måske først og fremmest fordi de har bedre mulighed for det, jf. Kleven et al. (2010). Blandt selvstændige indvandrere arbejder mange inden for hotel- og restaurationsbranchen, som ifølge Skatteministeriet (2009) netop er den branche, hvor der registreres flest fejl i selvangivelserne, og hvor SKAT skønner, at der oftest snydes bevidst. Man skal dog være opmærksom på, at bygge- og anlægsbranchen, som også topper på SKATs liste, kun omfatter meget få ikke-vestlige indvandrere, mens der som tidligere nævnt er mange danske selvstændige i den branche.

Indkomsten for selvstændige fra ikke-vestlige lande er under alle omstændigheder så meget lavere end for danske selvstændige, at skattesnyd langt fra kan forventes at være hele forklaringen. En tidligere undersøgelse har, som allerede nævnt, peget på indvandrerens branchevalg som en medvirkende årsag til indkomstforskellene. Uddannelsesniveaue er også væsentlig lavere blandt selvstændige indvandrere, og usikkerhed om værdien af den medbragte uddannelse kan tillige medvirke til, at man ikke har fået beskæftigelse inden for sit arbejdsfelt i Danmark, jf. Schultz-Nielsen (2002). I forlængelse heraf kan opstart af egen virksomhed være et værn imod arbejdsløshed og give en rimelig indtægt, hvis man er parat til at lægge de mange arbejdstimer, som ofte forbindes med denne jobtype, jf. Constant og Schultz-Nielsen (2004) samt Blume et al. (2009). Direkte adspurgt i en tidligere undersøgelse var der dog også mange selvstændige indvandrere, som understregede, at de værdsatte den større frihed, som lå i at være selvstændig, og at det havde været afgørende for deres beslutning om at starte egen virksomhed, jf. Schultz-Nielsen (2000).

For at beskrive aflønningen inden for gruppen af *lønmodtagere* er det nærliggende at udelukke eventuelle overførselsindkomster. I tabel 6.4 er derfor vist den gennemsnitlige lønindkomst fordelt på beskæftigelses kategorier. Af tabellen kan man for det første se, at lønnen udgør klart den største andel af indkomsten for de beskæftigede lønmodtagere, idet den gennemsnitlige lønindkomst kun er svagt mindre end bruttoindkomsten vist i tabel 6.3. Det gælder både for indvandrere og danskere.

Den gennemsnitlige årlige lønindkomst er for danske mænd 414.500 kr. i 2011 mod 307.000 kr. for indvandrer mænd generelt og 300.800 kr. for mænd fra ITUC-lande. For kvinderne er tallene generelt noget lavere: 320.500 kr. for danskere mod 253.200 kr. for indvandrere generelt og 249.900 kr. for kvinder fra ITUC-lande. Ikke overraskende svinger lønnen med beskæftigelses kategorien, således at lønmodtagere på højere niveau (som kræver længere uddannelse, jf. tidligere) også får en højere løn. Da danskere, som vist i tabel 6.4, oftere er ansat i job på højeste og mellemste niveau, er det en del af forklaringen på lønforskellen mellem indvandrere og danskere.

Tabel 6.4 Gennemsnitlig årlig lønindkomst blandt beskæftigede lønmodtagere 25-54-årige, 2011. Fordelt på etnisk oprindelse.

	Kvinder			Mænd		
	Indvandrere og efterkommere		Danskere	Indvandrere og efterkommere		Danskere
	ITUC - lande	I alt		ITUC - lande	I alt	
Beskæftigelses kategorier:	Kr.					
Løn. højeste niveau	328.700	351.000	378.500	439.900	448.400	548.800
Løn. mellem niveau	290.200	300.600	346.000	373.600	376.700	471.300
Løn. grundniveau	239.200	238.600	273.500	299.600	295.000	334.300
Øvrige lønmodtagere	212.900	213.500	247.400	240.000	242.900	328.200
I alt	249.900	253.200	320.500	300.800	307.000	414.500
Antal	16.065	40.462	740.864	19.779	39.403	741.646

Note: Indvandrere og efterkommere omfatter personer fra ikke-vestlige lande med minimum tre års ophold i Danmark.
 Kilde: Egne beregninger på baggrund af Indkomstregisteret fra Danmarks Statistik.

Samtidig er det imidlertid sådan, at danskere uanset beskæftigelseskategori i gennemsnit modtager en højere løn end indvandrere. En tidligere undersøgelse har vist, at en del af denne lønforskel kan relateres til, at danskere i gennemsnit er lidt ældre og har længere erhvervs erfaring end indvandrere, jf. Schultz-Nielsen (2008). Undersøgelsen viste også, at indvandrere med en dansk uddannelse i bagagen i stort omfang aflønnes som danskere, ligesom lønnen for indvandrere og danskere med korte uddannelser er ret ens. Derimod har indvandrere med en længere *udenlandsk* uddannelse betydeligt sværere ved at få et job, som matcher i beskæftigelseskategori i Danmark, og de må følgelig nøjes med et job i kategorien “lønmodtagere på grundniveau” og “øvrige lønmodtagere”, selvom de faktisk har en længere uddannelse bag sig.

6.3 Arbejdsforhold

Hidtil har vi set, at indvandrere fortsat i vidt omfang er beskæftigede i job, som ikke er særlig uddannelseskrævende, og at lønnen ofte er beskedent – ikke mindst for de selvstændige indvandrere. I det følgende vil vi se på, hvordan det forholder sig med arbejdsforholdene, herunder hvor meget og hvornår man arbejder.

6.3.1 Arbejdstid

For selvstændige indvandrere gælder, at der kun findes sparsomme oplysninger om deres arbejdstid. I en undersøgelse fra 2001 angav knap 200 selvstændige indvandrere en gennemsnitlig arbejdsuge på 50 timer, jf. Schultz-Nielsen (2002). Blandt de selvstændige indvandrere i ITUC er det opgivne timetal noget mindre – nemlig 45 timer – men dog stadig på et anseeligt niveau. For selvstændige generelt gælder, at de ofte rapporterer et højt antal arbejdstimer. I 2008/09 var selvstændiges daglige arbejdstid næsten 1 ½ time længere end for lønmodtagere, svarende til en arbejdsuge på 43 timer, jf. Bonke (2012). Det kan skyldes, at engagement og tilstedeværelse kan opfattes som grundlæggende forudsætninger for at få økonomien i en virksomhed til at hænge sammen. Om angivelsen af disse arbejdstimer så er helt sammenlignelig med lønmodtagernes er måske mere usikkert, idet et liv som selvstændig også kan indebære en frihed til selv at planlægge, hvorved grænsen mellem arbejdsliv og fritid bliver mere flydende.

For lønmodtagerne er det nemmere at tegne et billede af arbejdstiden. De mest detaljerede oplysninger om lønmodtageres løn og arbejdstid findes i Lønregisteret i Danmarks Statistik. Men Lønregisteret dækker ikke alle lønmodtagere i Danmark, men alene dem, som arbejder for stat, regioner eller kommuner samt private virksomheder med mere end ti ansatte. Derfor har der længe hersket en del usikkerhed om, hvordan lønforhold og arbejdstid har været for personer ansat i mindre virksomheder.

Som noget relativt nyt er også mindre virksomheder begyndt at indberette, hvor mange arbejdstimer de har betalt den enkelte ansatte for. Det sker til SKAT, og oplysningerne indgår i Danmarks Statistiks opgørelse for “beskæftigede fuldtids-lønmodtagere” (BFL), hvor nyeste tilgængelige individdata vedrører 2010. Derfor har vi i denne undersøgelse mulighed for at undersøge, om indberetningerne fra de mindre virksomheder ændrer det overordnede billede af danskere og indvandreres arbejdstid.

Det gennemsnitlige ugentlige betalte antal arbejdstimer er for danskere og indvandrere generelt vist i tabel 6.5. Opgørelsen er foretaget for alle lønmodtagere, som indgår i Lønregisteret og BFL. Som forventet er antallet af personer betydeligt

højere i BFL end i Lønregisteret, hvilket netop skyldes, at de små virksomheder med under ti ansatte også indgår i opgørelsen fra BFL. Der indgår således 40.465 indvandrerkvinder i BFL mod kun 29.813 i Lønregisteret, hvilket svarer til, at Lønregisteret har en dækning på 74 pct. for indvandrerkvinderne. For danske kvinder er andelen lidt højere (77 pct.), mod 70 pct. for danske mænd og 64 pct. for indvandrermand. Det er med andre ord blandt gruppen af indvandrermand, at vi finder den højeste andel lønmodtagere ansat i små virksomheder.

Ser man på de indberettede timer, viser en uddybende analyse (ikke medtaget her), at der som forventet indberettes lidt flere arbejdstimer i BFL end i Lønregisteret for de personer, som optræder begge steder – idet man nu også får ansættelser i mindre virksomheder med. Til gengæld er det gennemsnitlige timetal lidt lavere for personer, som alene indgår i BFL. Derfor ender det samlede antal årlige arbejdstimer med at være ganske tæt på hinanden (omend svagt højere i BFL) i de to opgørelser, jf. tabel 6.5. Således er det årlige antal betalte timer for danske mænd 1.775 timer og 1.736 timer i henholdsvis BFR og lønregisteret. Det svarer til hhv. 34,1 og 33,4 timer om ugen, hvis man (som Danmarks Statistik) regner med beskæftigelse i alle årets 52 uger.

Tabel 6.5 Gennemsnitlige ugentlige betalte timer blandt 25-54-årige lønmodtagere i 2010.

	Kvinder				Mænd			
	Indvandrere og efterkommere		Danskere		Indvandrere og efterkommere		Danskere	
	BFL	Løn	BFL	Løn	BFL	Løn	BFL	Løn
Beskæftigelses-kategorier:	Timer/uge							
Lønm. højeste niveau	32,0	31,1	33,7	32,8	35,1	33,8	35,8	34,7
Lønm. mellem niveau	32,8	32,5	34,1	33,4	35,0	34,0	35,9	34,8
Lønm. grundniveau	29,9	29,7	31,8	31,1	32,6	31,7	33,2	32,3
Øvrige lønmodtagere	28,5	28,1	29,7	28,7	29,2	28,9	31,9	30,8
I alt	30,0	29,7	32,6	32,1	32,0	31,7	34,1	33,4
Antal	40.465	29.813	740.866	571.614	39.407	25.273	741.648	517.748

Note: Indvandrere og efterkommere omfatter personer fra ikke-vestlige lande med minimum tre års ophold i Danmark.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af Lønregisteret (Løn) og Beskæftigede fuldtidslønmodtagere (BFL) fra Danmarks Statistik.

Som det fremgår af tabel 6.5, er det gennemsnitlige timetal næsten identisk i de to opgørelser. Indvandrerkvinderne har 30,0 betalte timer på ugebasis ifølge BFL mod 29,7 i Lønregisteret, danske kvinder har hhv. 32,6 og 32,1 timer, mens indvandrermand har hhv. 32,0 timer i BFL og 31,7 timer i Lønregisteret. Som det fremgår af tabellen, er det ikke alene på det samlede gennemsnit, at man finder en fin overensstemmelse mellem timeantallet i BFL og i Lønregisteret, det gælder i vid udstrækning også for de enkelte lønmodtagergrupper. Dermed giver indberetningerne om arbejdstid i Lønregisteret et ganske godt billede af arbejdstiden for lønmodtagere generelt. Med det in mente skal der herefter ses nærmere på den præsterede arbejdstid, der alene fremgår af Lønregisteret. Den præsterede arbejdstid adskiller sig fra den betalte arbejdstid ved, at registreret fravær i form af sygdom og andet ikke indgår opgørelsen. Derfor er det præsterede timetal angivet i tabel 6.6 lavere end det betalte antal timer i tabel 6.5.

En sammenligning af det betalte og faktiske (præsterede) timetal viser også, at de præsterede timer udgør 83 pct. af de betalte timer for indvandrerkvinder mod 81 pct. for danske kvinder. For mænd er andelen lidt højere, nemlig 86 pct. for indvandrermand mod 85 pct. for danske mænd. Fraværet er med andre ord mindre for mænd end for kvinder og lidt mindre for indvandrere end for danskere.

Tabel 6.6 Gennemsnitlige antal præsterede timer pr. uge blandt 25-54-årige lønmodtagere i 2010.

	Kvinder			Mænd		
	Indvandrere og efterkommere		Danskere	Indvandrere og efterkommere		Danskere
	ITUC-lande	I alt		ITUC-lande	I alt	
Beskæftigelses kategorier:	Timer/uge					
Løn. højeste niveau	24,6	25,0	26,3	27,7	28,3	29,1
Løn. mellem niveau	26,2	26,3	27,3	29,0	28,6	29,4
Løn. grundniveau	24,6	24,5	25,4	27,5	27,1	28,0
Øvrige lønmodtagere	24,4	24,1	23,8	26,9	25,9	26,9
I alt	24,7	24,6	26,0	27,5	27,2	28,5
Antal	11.906	29.813	571.614	12.103	25.273	517.748

Note: Indvandrere omfatter personer fra ikke-vestlige lande med minimum tre års ophold i Danmark.

Kilde: Lønregisteret fra Danmarks Statistik.

Af tabel 6.6 ses, at danske kvinder i gennemsnit arbejder 26,0 timer om ugen mod 24,7 timer blandt kvinder fra de fem ITUC-lande og 24,6 timer blandt indvandrerkvinder generelt. For danske mænd er arbejdstiden højest nemlig 28,5 timer, mens den er noget lavere for både indvandrermand fra de fem ITUC-lande (27,5 timer) og indvandrere generelt (27,2 timer).

Det er således også et gennemgående træk i opgørelsen, at indvandrere har færre præsterede arbejdstimer end danskere. Med en større andel af indvandrere i gruppen af "Øvrige lønmodtagere" burde det i sig selv trække gennemsnittet ned, fordi der er en tendens til, at timetallet er lidt større for lønmodtagere på højeste og mellemste niveau end for øvrige lønmodtagere. Et resultat, som er i tråd med en tidligere undersøgelse, som har påvist, at arbejdsdagen i dag er længere for faglærte og funktionærer end for ufaglærte, mens det forholdt sig omvendt for 50 år siden, jf. Bonke (2012).

Også inden for hver lønmodtagergruppe, med undtagelse af kvinder under "øvrige lønmodtagere", er antallet af præsterede timer lavere for indvandrere end for danskere. Det kan skyldes, at opgørelsen i tabel 6.6, der jo bygger på timerne på årsbasis, også afspejler forskelle i ledighedshyppighed. Idet ledigheden – og dermed risikoen for ikke at være beskæftiget hele året – jo generelt er højere for indvandrere end for danskere. Desuden er deltidsarbejde, som vi skal se om lidt, mere udbredt blandt indvandrere.

6.3.2 Skæve arbejdstider

Det har selvsagt betydning for hverdagslivet, hvornår på ugen og døgnet indvandrere og danskere arbejder, herunder om der er forskelle i arbejdstidsmønsteret for kvinder og mænd. Det er emnet for dette afsnit, hvor vi i modsætning til tidligere i dette kapitel benytter vores spørgeskemaundersøgelse (ITUC) og dens modstykke for personer med dansk baggrund (DTUC) som kildegrundlag, da de to undersøgelser på dette område er det bedste datamateriale.

Det første, vi undersøger, er, hvor mange indvandrere og danskere, som arbejder på skæve tider af døgnet, forstået som arbejde om aftenen eller natten. De beskæftigede i både ITUC og DTUC er derfor spurgt om følgende: "Arbejder du om aftenen i tiden mellem 18 og 22 (mindst to timer) i nuværende arbejde (hovedbeskæftigelse)?" Ligeledes er de spurgt: "Arbejder du om natten i tiden mellem 22 og 06 (mindst to timer) i nuværende arbejde (hovedbeskæftigelse)?" Andelen, som svarer: "Ja, regelmæssigt" i modsætning til "Ja, lejlighedsvist" og "Nej", er vist i de følgende tabeller.

I tabel 6.7 er vist andelen, som regelmæssigt arbejder *om aftenen*. De beskæftigede er også her opdelt på beskæftigelseskategori, men i modsætning til tidligere i kapitlet bygger opgørelsen på de interviewedes egne angivelser af beskæftigelse:

selvstændig, faglært arbejder, ikke-faglært arbejder samt funktionær og tjenestemand.

Der er kun ti indvandrerkvinder i undersøgelsen, som er selvstændige, og ingen af disse arbejder om natten. Resultatet er sat i parentes for at markere den usikkerhed, som er forbundet med beregningen, idet den er baseret på mindre end 20 observationer. Samlet set er andelen af beskæftigede kvinder, som arbejder om aftenen, stort set den samme for indvandrere fra ITUC-lande som for danskere, nemlig 16/17 pct. Andelen er lavest for funktionærer og tjenestemænd i begge grupper, men blandt kvindelige indvandrere er andelen også relativt lav blandt de ikke-faglærte, som jo blandt indvandrere er en ret stor gruppe. Det medvirker til at holde den samlede andel med aftenarbejde nede for indvandrerkvinderne.

Tabel 6.7 Andel af beskæftigede indvandrere, efterkommere og danskere i 2011, som regelmæssigt arbejder om aftenen, i pct.

	Kvinder		Mænd	
	Indvandrere og efterkommere ITUC-lande	Danskere	Indvandrere og efterkommere ITUC-lande	Danskere
Beskæftigelses kategorier:	Pct.			
Selvstændig	(0)	26	36	34
Faglært arbejder	20	23	19	22
Ikke-faglært arbejder	14	28	34	18
Funktionær, tjenestemand	11	13	26	21
I alt	16	17	28	23
Antal	299	1510	371	1485

() < 20 observationer.

Kilde: ITUC, DTUC, vægtet.

For mænd er der flere indvandrere fra ITUC-lande, som har aftenarbejde (28 pct.) end blandt danskere (23 pct.). Der er generelt op mod 1/3 af de selvstændige, som arbejder om aftenen, hvilket også er tilfældet blandt ufaglærte indvandrermand. For øvrige grupper er andelen betydeligt lavere. Det efterlader et billede af, at aftenarbejde i højere grad udføres af mænd end kvinder, og især af selvstændige samt ufaglærte indvandrermand.

Vi har som nævnt også spurgt til *natarbejde*, og dermed til en beskæftigelse som

i stort omfang påvirker såvel døgnets tilrettelæggelse som søvnrytmen. Andelen, som regelmæssigt arbejder om natten, er vist i tabel 6.8. Som det fremgår, arbejder 10 pct. af de beskæftigede indvandrerkvinder regelmæssigt om natten, og det samme gælder for 7 pct. af danske kvinder, mens andelen for både danske mænd og indvandrermand er lidt højere nemlig 12/11 pct.

Hvis man ser bort fra selvstændige indvandrerkvinder, der som nævnt er meget få af i ITUC, er der for kvinderne et relativt ens mønster blandt danske kvinder og indvandrerkvinder i andelen med natarbejde inden for hver faggruppe. For begge grupper er andelen højest blandt kvinder med ufaglært og faglært arbejde. For mændene er andelen også højest for ufaglærte arbejdere, mens niveauet for faglærte og funktionærer/tjenestemænd er lavere, og igen er der ikke store forskelle mellem danske mænd og indvandrermand, når det gælder andelen med natarbejde.

Tabel 6.8 Andel af beskæftigede indvandrere, efterkommere og danskere i 2011, som regelmæssigt arbejder om natten, i pct.

	Kvinder		Mænd	
	Indvandrere og efterkommere ITUC-lande	Danskere	Indvandrere og efterkommere ITUC-lande	Danskere
Beskæftigelses kategorier:	Pct.			
Selvstændig	(0)	5	2	7
Faglært arbejder	11	12	9	14
Ikke-faglært arbejder	12	13	23	20
Funktionær, tjenestemand	6	5	12	10
I alt	10	7	12	11
Antal	299	1510	371	1485

() < 20 observationer

Kilde: ITUC, DTUC, vægtet.

For gruppen af selvstændige mænd gælder, at de relativt sjældent har natarbejde. Det kan være et udslag af, at arbejdet ikke er af en type, som kræver et døgnberedskab, men det kan også skyldes, at man som selvstændig har bedre mulighed for at tilrettelægge sin arbejdstid, og at natarbejde ikke opfattes som attraktivt.

Nu behøver det at arbejde om aftenen eller om natten ikke nødvendigvis være

et problem. For nogen kan det måske ligefrem være måden at få hverdagen til at hænge sammen på: enten tidsmæssigt, fordi ægtefæller så kan afløse hinanden på hjemmefronten, eller økonomisk, fordi nattillæg eller lignende kan sikre en bedre indkomst. For andre kan aften- og nattevagter være en nødvendig del af jobbet og en grundbetingelse for ansættelse. Under alle omstændigheder kan arbejde på skiftende tider have negative helbredseffekter på længere sigt, se fx Videnscenter for arbejdsmiljø, www.arbejdsmiljoviden.dk. Tilsvarende kan arbejde på skæve tidspunkter være problematisk i forhold til daginstitutionstilbud og samvær med familie og venner.

Nu kan arbejdstider jo ikke kun ligge skævt på dagen, men også på ugen, og det næste, vi skal undersøge, er derfor, hvor mange indvandrere og danskere, som arbejder i weekenden. I de to spørgeskemaundersøgelser ITUC og DTUC har vi stillet det enslydende spørgsmål: "Arbejder du om *lørdagen* (henholdsvis *søndagen*) i dit nuværende arbejde?" Personer, som angiver, at de regelmæssigt har weekendarbejde – forstået som hver, hver anden eller hver tredje lørdag eller søndag – er i det følgende beskrevet som arbejdende i weekenden. I tabel 6.9 er andelen af beskæftigede, som regelmæssigt arbejder i weekenden opgjort, og i lighed med de tidligere tabeller er indvandrere og danskere opdelt efter beskæftigelseskategori og køn.

Tabel 6.9 Andel af beskæftigede indvandrere, efterkommere og danskere i 2011, som regelmæssigt arbejder i weekenden, i pct.

	Kvinder		Mænd	
	Indvandrere og efterkommere ITUC-lande	Danskere	Indvandrere og efterkommere ITUC-lande	Danskere
Beskæftigelses kategorier:	Pct.			
Selvstændig	(20)	46	61	45
Faglært arbejder	28	32	27	21
Ikke-faglært arbejder	10	25	34	21
Funktionær, tjenestemand	12	17	17	20
I alt	19	22	33	24
Antal	299	1.510	371	1.485

() < 20 observationer

Kilde: ITUC, DTUC, vægtet.

Tabellen viser, at mens andelen med weekendarbejde er næsten den samme (24/22 pct.) blandt danske mænd og kvinder, så er der betydeligt større kønsforskel for indvandrere. Her er andelen af kvinder, som arbejder i weekenden, på 19 pct. og dermed langt under andelen blandt indvandrer-mænd, hvor hele 33 pct. arbejder i weekenden.

Andelen med weekendarbejde er generelt højest for selvstændige, og for indvandrer-mænd er andelen helt oppe på 61 pct. Så selvom de selvstændige indvandrer-mænd, som vist i den foregående tabel sjældent arbejder om natten, er det altså mere reglen end undtagelsen, at de arbejder på skæve tidspunkter.

Er det så samlet set sådan, at indvandrere arbejder på de skæveste arbejdstider, forstået som regelmæssigt aften-, nat- og weekendarbejde? For mændenes vedkommende er svaret klart "Ja". Indvandrer-mænd toppe i alle tre opgørelser, og især når det gælder aften- og weekendarbejde er andelen blandt de beskæftigede 20 til 40 pct. højere for indvandrer-mænd end danske mænd. For indvandrerkvinder ligger frekvensen samlet set på niveau med danske kvinder, hvis frekvens igen er lidt lavere end for danske mænd.

Også når man deler op på beskæftigelseskategori, er der for indvandrer-mændene en tendens til, at de arbejder på skævere tidspunkter end danskere i samme type beskæftigelse. Noget tilsvarende ses ikke for indvandrerkvinder, hvor andelen for den enkelte beskæftigelseskategori ofte er lavere end for danske kvinder. Når den samlede andel er lige så høj blandt indvandrerkvinder som blandt danske kvinder, skyldes det derfor, at der er færre indvandrerkvinder, som er funktionærer/tjenestemænd, som ifølge opgørelsen sjældnere arbejder på skæve tidspunkter.

6.3.3 Arbejdstid og familieliv

Hvordan hænger arbejdstid og arbejde på skæve arbejdstider sammen med ægtefællens arbejdsmarkedsdeltagelse? Det skal vi se nærmere på nu, idet sammenhængen mellem omfanget og tidspunktet for ægtefællers arbejde belyses. Spørgsmålet er her, om ægtefæller "ligner hinanden" i den forstand, at har den ene fuldtidsjob og skæve arbejdstider, så har den anden det også, eller sker der tværtimod en arbejdsdeling ægtefællerne i mellem, således at hun, når han arbejder på fuld tid, arbejder på deltid?

For at belyse det kan der tages udgangspunkt i de 496 indvandrerpar, som indgår i ITUC. Vi har spurgt til begge ægtefællers arbejdsmarkedsdeltagelse og arbejdstid. Resultatet fremgår af tabel 6.10.

Tabellen bekræfter umiddelbart billedet fra tabel 6.1 af, at beskæftigelsen generelt er lav for indvandrere. Generelt er det sådan, at beskæftigelsen typisk er lidt højere for par end for enlige. Vi vil derfor forvente at finde lidt højere beskæftigelsesrater

Tabel 6.10 Fuldtids- og deltidsarbejde blandt indvandrer- og efterkommerpar i 2011.

Antal: 496		Hendes arbejdsmarkedsdeltagelse:			
		Ikke i arbejde	Arbejder deltid	Arbejder fuldtid	I alt
		Pct.			
Hans arbejdsmarkedsdeltagelse:	Ikke i arbejde	24	2	10	36
	Arbejder deltid	4	<1	1	6
	Arbejder fuldtid	21	5	33	58
	I alt	49	6	45	100

Kilde: ITUC, vægtet.

her end i tabel 6.1, som også inkluderer enlige. Det er også tilfældet, idet 64 pct. af de gifte indvandrer-mænd er i beskæftigelse, mens de øvrige 36 pct. er uden beskæftigelse. For indvandrerkvinderne er 51 pct. i arbejde, mens 49 pct. er uden beskæftigelse.

I 24 pct. af parrene er de begge uden beskæftigelse på interviewtidspunktet, mens der omvendt er 33 pct., hvor begge er i fuldtidsarbejde. Kun blandt meget få (under 1 pct.) har begge deltidsjob. Det betyder, at parternes beskæftigelsesomfang i 58 pct. af parrene er lige stort. I 21 pct. af parrene har han fuldtidsarbejde, mens hun ikke er i beskæftigelse. Der er ydermere 5 pct., hvor han arbejder fuld tid og hun deltid, samt 4 pct., hvor han arbejder på deltid, mens hun ikke er i arbejde.

Tabel 6.11 Fuldtids- og deltidsarbejde blandt danske par i 2008/09.

Antal: 2.667		Hendes arbejdsmarkedsdeltagelse:			
		Ikke i arbejde	Arbejder deltid	Arbejder fuldtid	I alt
		Pct.			
Hans arbejdsmarkedsdeltagelse:	Ikke i arbejde	3	<1	4	8
	Deltid	<1	<1	1	2
	Fuld tid	13	7	71	90
	I alt	17	7	76	100

Kilde: DTUC, vægtet.

Alt i alt er hans arbejdsmarkedsdeltagelse større end hendes hos 30 pct. af parrene. Ser man omvendt på, hvor mange par der er, hvor hun arbejder mest, så er det tilfældet for 13 pct. af parrene.

Hvordan adskiller dette mønster sig så fra mønsteret for danske par? Det fremgår af tabel 6.11, hvor en tilsvarende oprøelse for de danske par i DTUC er vist.

Af tabel 6.11 ses, at begge har fuldtidsarbejde i 71 pct. af parrene, og kun i 3 pct. er begge uden beskæftigelse, mens det også her er meget få (under 1 pct.), hvor begge er på deltid. I tre ud af fire danske par er parternes beskæftigelsesomfang altså det samme. I 23 pct. af parrene arbejder han mere end hun, mens hun arbejder mere end han i 5 pct. af parrene.

Det er i den sammenhæng bemærkelsesværdigt, at andelen af familier, hvor hun arbejder mest, er større blandt indvandrefamilier (13 pct.) end blandt danske familier (5 pct.). Det hænger dog formentlig sammen med, at ledigheden er større blandt indvandrere, og derfor vil der også være flere perioder, hvor snart den ene ægtefælle snart den anden er uden beskæftigelse. Det vil netop give sig udslag i det mønster, som er vist i tabel 6.10. I relation til kønsroller og arbejdsmarkedsdeltagelse er det dog værd at bemærke, at tallene også viser, at både blandt indvandrerpar og danske par er det oftere mændene end kvinderne, som arbejder mest.

Hvordan det ser ud med arbejdsdelingen, når det gælder fordelingen af skæve arbejdstider ægtefællerne imellem, fremgår af tabel 6.12. Der tages her udgangspunkt i de tre mål for skæve arbejdstider, som blev diskuteret i det foregående afsnit: Aften-, nat- og weekendarbejde. Man har skæve arbejdstider, hvis man regelmæssigt har aften-, nat- eller weekendarbejde.

Tabel 6.12 Skæve arbejdstider blandt indvandrer- og efterkommerpar i 2011.

Antal: 495		Hendes arbejdsmarkedsdeltagelse:			
		Ikke i arbejde	Alm. arbejdstid	Skæv arbejdstid	I alt
		Pct.			
Hans arbejdsmarkedsdeltagelse:	Ikke i arbejde	24	9	2	36
	Alm. arbejdstid	15	21	7	42
	Skæv arbejdstid	10	10	2	22
	I alt	49	40	11	100

Kilde: ITUC, vægтет.

I opgørelsen her indgår som i tabel 6.10 og 6.11 alle par, også dem uden arbejde. Som vi tidligere så blandt de beskæftigede, arbejder også meget færre gifte indvandrerkvinder end gifte indvandrer mænd på skæve tidspunkter, nemlig 22 pct. af mændene og kun 11 pct. af kvinderne. Derimod er der ikke så mange par (under 2 pct.), hvor begge arbejder på skæve tidspunkter. Andelen af par, hvor han arbejder på skæve tidspunkter, og hun ikke er i arbejde, udgør 10 pct. og er dermed lidt mindre end andelen (15 pct.) af tilsvarende par, hvor han arbejder på alm. tidspunkter. Til sammenligning er der 10 pct. par, hvor hun har almindelig arbejdstid, og han har skæve arbejdstider, mens 21 pct. af parrene begge arbejder på almindelige tidspunkter. Han er med andre ord mere tilbøjelig til at arbejde på skæve tidspunkter, hvis hun ikke er i beskæftigelse, end hvis hun har alm. arbejdstid. Det kan både være et udtryk for, at det er nemmere at få hans skæve arbejdstider passet ind i familielivet, hvis hun ikke er i beskæftigelse, men kan også være økonomisk betinget, idet skæve arbejdstider kan være en kilde til ekstra indkomst.

Det tilsvarende arbejdstidsmønster for danske par er vist i tabel 6.13, hvor det fremgår, at andelen som arbejder på skæve tidspunkter blandt mændene også er 22 pct., men jo med den vigtige forskel, at de udgør en mindre del af de beskæftigede, end tilfældet var blandt indvandrer mænd. For danske kvinder i parforhold er andelen, som arbejder på skæve tidspunkter, 19 pct. og dermed næsten dobbelt så høj som for indvandrerkvinderne, hvor næsten halvdelen ikke er i arbejde og dermed heller ikke arbejder på skæve tidspunkter. Ser man isoleret på de beskæftigede, er andelen, som arbejder på skæve tidspunkter, derfor den samme for indvandrerkvinder og danske kvinder. Forskellen er, at en meget større andel af indvandrerkvinderne ikke er i arbejde.

Tabel 6.13 Skæve arbejdstider blandt danske par i 2008/09.

Antal: 2.662		Hendes arbejdsmarkedsdeltagelse:			
		Ikke i arbejde	Alm. arbejdstid	Skæv arbejdstid	I alt
		Pct.			
Hans arbejdsmarkedsdeltagelse:	Ikke i arbejde	4	3	1	8
	Alm. arbejdstid	9	50	11	70
	Skæv arbejdstid	4	11	7	22
	I alt	17	64	19	100

Kilde: DTUC, vægtet.

Blandt danske par er der 7 pct., hvor begge arbejder på skæve tidspunkter, mens der er lige mange par (11 pct.), hvor enten hun eller han har skæve arbejdstider, og den anden har alm. arbejdstid. Det mest udbredte er dog, at begge arbejder på almindelige tidspunkter, hvilket gælder for halvdelen af alle par i undersøgelsen. Samlet set peger det på, at de skæve arbejdstider er betydeligt mere ligeligt fordelt parterne imellem i danske par, og at det ikke er ualmindeligt, at begge har skæve arbejdstider. Blandt indvandrerpar har mændene dobbelt så hyppigt skæve arbejdstider som kvinderne, og der er få par, hvor begge har skæve arbejdstider.

6.4 Sammenfatning

I kapitlet her er indvandrernes integration på arbejdsmarkedet belyst, herunder om det danske arbejdsmarked er dobbelt segregeret i den forstand, at indvandrere både har de dårligst betalte job og de skæveste arbejdstider. Svaret blev for mændenes vedkommende et klart ja til, at indvandreres forhold på nævnte områder er dårligere end danskeres. Indvandrerkvinderne har ligeledes lavtlønsjob, men arbejder ikke oftere på skæve arbejdstider end danske kvinder.

Ved indgangen til 2011 er andelen af beskæftigede stadig betydeligt lavere blandt indvandrere end danskere mellem 25 og 54 år. Mens 81 pct. af de danske kvinder og 83 pct. af mændene var beskæftigede, så gjaldt det 50 pct. af de ikke-vestlige kvinder og 59 pct. af de ikke-vestlige mænd. For indvandrere fra de fem ITUC-lande var andelen endnu lavere for kvinderne, nemlig 44 pct. og på linje med andre ikke-vestlige lande (58 pct.) for mændene. For kun ca. halvdelen af indvandrerne er jobbet således en del af dagligdagen, og dermed en mulig integrationsfære, når vi altså opgør det på et givet tidspunkt, og ikke ser på, hvor mange der har beskæftigelse i en kortere eller længere periode i løbet af hele året.

I tråd med tidligere undersøgelser finder vi, at indkomsten generelt er lavere for indvandrere end for danskere, ligesom kvinder tjener mindre end mænd. Mens bruttoindkomsten blandt mandlige danske selvstændige generelt er lidt bedre end for lønmodtagere, er billedet det modsatte for selvstændige indvandrere, som gennemgående har en indkomst, der er 125.000 kr. lavere end for lønmodtagere. Samtidig angiver mange selvstændige, og i særdeleshed blandt indvandrerne, at de har et højt ugentligt timetal i deres beskæftigelse.

Blandt lønmodtagere er lønnen også lavere for indvandrere end for danskere, idet kvindelige danske lønmodtagere i gennemsnit tjener 320.000 kr. årligt mod 250.000 kr. for kvinder fra ITUC-lande, mens lønnen for danske mænd gennemsnitligt er 415.000 kr. og 301.000 kr. for mænd fra ITUC-lande. Lønningerne for indvandrere fra ikke-vestlige lande er generelt stort set de samme som for indvan-

drere fra ITUC-lande. En stor del af lønforskellen mellem indvandrere og danskere kan henføres til, at de to grupper bestrider forskellige typer af job, som ikke aflønnes lige godt. Indkomstforskellene mellem indvandrere og danskere målt inden for samme lønmodtagergruppe er da også betydeligt mindre, omend forskellen stadig er i danskernes favør.

Den samlede arbejdstid på årsbasis er lidt lavere for indvandrere end for danskere. Det er muligvis en konsekvens af indvandrerens større ledighedsrisiko, som betyder, at de gennemsnitlig har flere ledighedsperioder over året. Omregner man det årlige præsterede antal timer til ugentlig arbejdstid svarer det til, at danske kvinder i gennemsnit arbejder 26,0 timer mod 24,7 timer for indvandrerkvinder fra ITUC-lande, mens danske mænd arbejder 28,5 timer og indvandrermand fra ITUC-lande 27,5 timer. Beregner man forskellen mellem antallet af timer, man har fået løn for, og de præsterede timer, fås et mål for fraværet. Det viser sig her, at indvandrermand har det laveste fravær tæt fulgt af danske mænd, som igen har et lavere fravær end indvandrerkvinder efterfulgt af danske kvinder.

Ovenstående resultater indikerer, at mange indvandrere fortsat har de mindst attraktive job i relation til indkomst og beskæftigelsestype. Samtidig er det sådan, at især indvandrermand har de skæve arbejdstider, forstået som regelmæssigt aften-, nat- og weekendarbejde, idet indvandrermand hyppigere har weekend- og aftenarbejde end de øvrige grupper. For *beskæftigede* indvandrerkvinder er andelen, som arbejder på skæve tidspunkter, på niveau med danske kvinders, mens andelen for danske mænd er lidt højere end kvindernes. Sammenligner man danske par og indvandrerpar, er der en betydelig større arbejdsdeling hos indvandrerparrene, idet indvandrerkvinder meget sjældnere arbejder på skæve tidspunkter end deres mænd, mens danske par har en mere ligelig fordeling af de skæve arbejdstider. Det er også i et vist omfang begge parter, som arbejder på skæve tidspunkter.

7. Ægteskab, beskæftigelse og indkomst

I kapitlet her belyses samspillet mellem ægtefællers arbejdsmarkedsdeltagelse og indkomster, idet vi ser på, hvordan både beskæftigelse og indkomst hænger sammen med længden på ægteskabet for indvandrerfamilier og danske familier.

I overensstemmelse med diskussionen i kapitel 2 om udviklingen i indvandreres integration over tid og ægtefællers gensidige forsørgelsesstrategier tager vi udgangspunkt i ægtepar, som følger det klassiske immigrationsmønster, hvor et etableret ægtepar kommer til landet for at starte en ny tilværelse. Dog udvides analysen til også at inddrage andre typer ægtepar, som par, hvor en herboende indvandrer gifter sig med en person fra hjemlandet, og par, hvor to herboende indvandrere gifter sig med hinanden. Det er typer af par, der som illustreret i den kvalitative undersøgelse af Larsen (2013), kan have ganske forskellige levevilkår. Disse pars deltagelse på arbejdsmarkedet sættes i forhold til danske par, hvor udviklingen i beskæftigelse og indkomst også beskrives.

Der ses imidlertid ikke på, hvordan forholdene på ægteskabsmarkedet er for indvandrere og danskere, hvilket betyder, at det ikke her er muligt at vurdere, om de forskelle eller ligheder, der er mellem ægtefællers beskæftigelse og indkomster og udviklingerne heri, er forudsete og har indgået i valget af ægtefælle i form af valg hhv. fravalg af partnere med forskellige kvalifikationer i forhold til arbejdsmarkedet og indvandrerbaggrund. Det er med andre ord alene en beskrivelse af ægtefællers arbejdsmarkedstilknytning – beskæftiget eller ikke beskæftiget – og bruttoindkomster og længden på deres ægteskab, der gives her for forskellige kombinationer af indvandrere og danskere, som er gift med hinanden.

Ligeledes skal det bemærkes, at analysen ikke omfatter ugifte par, som forbliver samboende. Denne afgrænsning har ikke den store praktiske betydning for ikke-vestlige indvandrere, som i reglen gifter sig, men det betyder, at kontrolgruppen af danskere alene repræsenteres af par, som vælger at gifte sig. Hvilket så også er de fleste. Når gruppen af samboende ikke medtages, er det fordi gruppen er mindre entydigt defineret³ og inkluderer unge mennesker, hvis bosætningsmønster er mere ustabil, og måske derfor ikke er så velegnet at sidestille med ægteskab.

3. For en definition af samboende se kapitel 5.

7.1 Forskellige typer af ægteskaber blandt indvandrere og danskere

Vi skal her se på forskellige typer af par med fokus på indvandrerfamilier, idet danske familier først og fremmest bruges som en kontrolgruppe. Vi tager som i de tidligere kapitler udgangspunkt i alle ikke-vestlige indvandrere, efterkommere og danskere i alderen 25 til 54 år i 2011.

Herefter er det undersøgt, om de er blevet gift, og hvem de i givet fald er gift med. For at forenkle sagen tager vi udgangspunkt i deres første ægteskab og følger ægteparret, så længe de er gift, eller frem til 2011, som er det sidste år, vi har data for.

Parrene kan opdeles efter tidspunkt for ægteskab og evt. indvandring. I indvandringslitteraturen skelner man ofte mellem sammenføring af eksisterende familier og dannelsen af en ny familie i forbindelse med indvandringen. Derfor sonderer vi i det efterfølgende mellem par, som var gift ved ankomsten til Danmark, og par, hvor indvandringen af en ægtefælle er foranlediget af giftermålet. Det gøres i praksis ved at undersøge, om hver ægtefælle er: bosat i Danmark mere end ét år før ægteskabet, indvandret til Danmark inden for et år før/efter giftermålet eller ankommet til Danmark mere end et år efter giftermålet.

Man betegnes i det følgende som "herboende indvandrer" eller "2. generationsindvandrer", hvis man er efterkommer eller indvandret mere end ét år før, man blev gift. Betegnelsen "2. generationsindvandrer" er dermed udvidet lidt i forhold til begrebet i daglig tale. Når betegnelsen alligevel er valgt, sker det ud fra en betragtning om, at de fleste i denne gruppe er født i Danmark eller kommet til landet som børn, og at deres bosætning i Danmark derfor ikke er bestemt af giftermålet. En person, som er kommet til Danmark i forbindelse med ægteskabet eller efter ægteskabets indgåelse, betegnes som "1. generationsindvandrer", idet han/hun jo er indvandret som voksen. Par, hvor begge er kommet til Danmark i forbindelse med eller efter ægteskabets indgåelse, vil således være at betragte som "sammenføringer af eksisterende familier", mens par, hvori der indgår en herboende indvandrer (eller dansker), vil kunne betragtes som "dannelse af nye familier".

Før vi ser nærmere på udviklingen i ægtefællernes beskæftigelse og indkomst givet ægteskabets længde, vil vi undersøge, hvor mange par der er af hver type, og hvad der karakteriserer ægtefællerne i de enkelte typer af par. Derved gives et indblik i parrenes demografiske og socioøkonomiske forhold, som i sig selv kan

være interessant, men som også giver en baggrund for at forstå deres arbejdsmarkedsdeltagelse.

Analysen her i kapitlet tager som nævnt udgangspunkt i alle 25-54-årige i 2011, som var (eller havde været) gift. De og deres ægtefæller følges så i årene, fra de bliver gift (dog tidligst 1980) og frem til 2011, eller alternativt til de bliver skilt, udvander eller dør. Da afgrænsningen således er tæt forbundet med ægteskabslængden, skal vi også i det følgende se på karakteristika for parrene i undersøgelsen, og i første omgang når de har været gift i ét år og sidenhen i ti år.

Opgørelsen for par med ét års ægteskab bag sig er vist i tabel 7.1. Her inddeles ægteparrene i ni typer parforhold afhængigt af de to ægtefællers baggrund. Mandens baggrund fremgår af tabellens kolonner, mens kvindens baggrund fremgår af inddelingen i rækker. For hver type af par er vist en række gennemsnitlige karakteristika.

I tabellens øverste venstre del ses karakteristika for den store majoritet (919.600) af par, hvor begge ægtefæller er af dansk oprindelse, og mindst én af dem er i alderen 25 til 54 år i 2011. I sammenhængen her er de som nævnt primært medtaget som sammenligningsgrundlag for de øvrige partyper. Som man kan se, er hun i gennemsnit 29 år, mens han er 2 år ældre og dermed 31 år. Hun har knap 13 års uddannelse, hvilket er lidt mindre end han, som har 0,13 års ekstra uddannelse, hvilket svarer til 1 ½ måned.

At mændene her er lidt *mere* og ikke *mindre* uddannede end kvinderne, kan måske overraske, når man ofte hører om, at drengene sakker bagud i skolen. Men det er især et fænomen, som har gjort sig gældende de senere år og derfor ikke vedrører alle i undersøgelsen. Endnu vigtigere er det, at undersøgelsen netop kun omfatter ægtepar, og da kvinder traditionelt har giftet sig "opad" socialt set og mænd "nedad", betyder det, at der blandt de gifte vil være en relativt større andel af de succesrige mænd end kvinder. Det gør ikke problemerne mindre for de unge mænd med en kort uddannelse snarere tværtimod, da de så også har sværere ved at finde sig en ægtefælle.

Selve *valget* af ægtefælle er som tidligere nævnt ikke et mål for analysen her. Det er derimod ægtefællernes arbejdsmarkedsdeltagelse, og et af de forhold, som i den forbindelse kan være ganske afgørende, er tilstedeværelsen af børn. Tabel 7.1 viser, at 57 pct. af de danske par efter ét års ægteskab har mindst ét barn i alderen 0-2 år, og i gennemsnit har de 1,08 barn. Blandt parrene tilhører 34 pct. de yngre årgange, som her er defineret ved at være født i årene 1971 til 1986, mens de øvrige 66 pct. tilhører årgangene 1956-1970, og som primo 2011 altså var 40-54 år.

Tabel 7.1 Gennemsnitlige karakteristika for ægtepar, som har været gift et år.

Hendes indvandringstype:		Hans indvandringstype:		
		Dansker	Indvandrer bosat i DK før giftermål	Indvandrer bosat i DK ved/ efter giftermål
Dansker	Hendes alder	29,20	29,30	27,30
	Aldersforskel (m-k)	2,00	3,03	0,15
	Hendes uddannelseslængde	12,90	13,20	11,60
	Uddannelsesforskel (m-k)	0,13	-0,12	0,82
	Andel med børn 0-2	0,57	0,56	0,24
	Antal børn 0-17	1,08	1,02	0,40
	Andel født 1971-1986	0,34	0,48	0,34
	Antal	919.575	1.066	3.996
Indvandrer bosat i DK før giftermål	Hendes alder	28,60	24,70	22,50
	Aldersforskel (m-k)	2,82	3,07	2,81
	Hendes uddannelseslængde	13,40	11,90	10,40
	Uddannelsesforskel (m-k)	0,32	0,17	1,33
	Andel med børn 0-2	0,39	0,41	0,46
	Antal børn 0-17	0,58	0,55	0,53
	Andel født 1971-1986	0,84	0,89	0,68
	Antal	875	4.621	9.632
Indvandrer bosat i DK ved/efter giftermål	Hendes alder	29,10	23,50	29,20
	Aldersforskel (m-k)	5,91	3,91	4,25
	Hendes uddannelseslængde	12,20	10,70	11,00
	Uddannelsesforskel (m-k)	0,38	0,35	1,30
	Andel med børn 0-2	0,28	0,54	0,50
	Antal børn 0-17	0,51	0,61	1,86
	Andel født 1971-1986	0,44	0,55	0,26
	Antal	6.773	15.151	25.757

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registeroplysninger fra Danmarks Statistik.

Blandt de relativt få par (1.100), hvor hun er dansk, og han er indvandrer/efterkommer bosat i Danmark før giftermålet, er hun i gennemsnit 29 år, mens han er tre år ældre, dvs. 32 år. Hun har svagt mere uddannelse end sin ægtefælle, men parret har samme antal børn som danske par. Derimod er der hele 48 procent, som tilhører de yngre årgange, hvilket givetvis hænger sammen med, at indvandrere bosat i Danmark før giftermålet generelt er yngre, og derfor også sjældnere indgår blandt parrene i de ældre årgange.

De knapt 4.000 danske kvinder, som er gift med en indvandrer, som kom til landet ved giftermålet, er gennemgående lidt yngre efter ét års ægteskab end andre nygifte danske kvinder, nemlig 27 år i gennemsnit. Tilsvarende er deres ægtefæller også yngre end andre nygifte ægtemænd med en dansk kone. Kvinderne har også lidt mindre uddannelse (11,6 år), hvilket kan hænge sammen med deres yngre alder. Deres ægtefæller har dog ca. ti måneders uddannelse mere end de. Kun 24 pct. af disse par har et mindreårigt barn, og der er i det hele taget ret få af disse par, som (endnu) har børn.

Blandt de få par (900), hvor hun tilhører gruppen af indvandrere/efterkommere, som var bosat i Danmark før giftermålet, og han er dansker, er hun svagt yngre, end tilfældet er for danske par (nemlig 28,6), mens han er 31 år. Hendes uddannelse er i gennemsnit 13,4 år, hvilket er højere end for kvinderne i de øvrige grupper. Deres ægtefæller har dog en svagt længere uddannelse (4 måneder). Andelen med mindreårige børn er her 39 pct. og dermed også beskedent. Hele 84 pct. af ægtefællerne tilhører de yngre årgange.

De 4.600 par, hvor begge er efterkommere/indvandrere bosat i Danmark før giftermålet, er kendetegnet ved, at kvinden er noget yngre (knapt 25 år) end i de hidtil beskrevne par, hvor mindst én ægtefælle har været af dansk oprindelse. Det hænger sammen med, at mange ikke-vestlige indvandrere har tradition for at gifte sig tidligere, jf. også kapitel 3. Kvinderne har gennemsnitlig 11,9 års uddannelse og deres ægtefæller lidt mere. Andelen med småbørn er 41 pct., og 89 pct. tilhører de yngre årgange. Det er med andre ord en parkonstellation, som stort set ikke fandtes for 20 år siden, men som er vokset, i takt med at indvandrernes børn er blevet voksne.

Der er betydeligt flere par, nemlig 9.600 par, hvor kvinden er herboende indvandrer, og manden kommer til Danmark ved giftermålet. Gennemgående er hun yngre (knapt 23 år) og har 10,4 års uddannelse, hvilket er de laveste gennemsnit vist i opgørelsen. Han er næsten tre år ældre end hun og har 1,3 års ekstra uddannelse. 46 pct. har småbørn, og 68 procent tilhører de yngre årgange.

Endelig er i tabellens sidste rækker vist karakteristika for par, hvor kvinden har bosat sig i Danmark ved giftermålet. De 6.800 kvinder, som har giftet sig med en dansker, er i gennemsnit 29 år, hvilket er det samme som kvindernes alder blandt

danske par. Men deres mænd er her seks år ældre, hvor aldersforskellen for danske par kun var to år. Kvinderne har i gennemsnit 12,2 års uddannelse, hvilket er 0,4 år eller næsten fem måneder mindre end deres mænd. Andelen med småbørn er beskeden (28 pct.), og det gennemsnitlige antal børn (0,51) er også lavt. Der er 44 pct. af de yngre årgange blandt disse par.

Der indgår i undersøgelsen også 15.200 par, hvor en indvandrer kvinde har giftet sig med en herboende indvandrermand og er flyttet til Danmark i den forbindelse. Disse kvinder er unge – i gennemsnit 24 år – og deres ægtefæller er næsten fire år ældre. Kvinderne har 10,7 års uddannelse og mændene lidt mere (fire måneder). 54 pct. har efter ét års ægteskab, mindst ét mindreårigt barn og i gennemsnit 0,61 barn. Disse par minder på en række punkter om par, hvor begge parter tilhører 2. generation, men kvinderne, som kommer til Danmark ved giftermål, er gennemgående lidt yngre, har lidt mindre skolegang og lidt flere børn.

I tabellens tredje kolonne, tredje del, er vist karakteristika for de 25.800 par, hvor såvel manden som kvinden er bosat i Danmark ved/efter giftermålet. I praksis er langt de fleste par kommet til Danmark, *efter* de blev gift. Det betyder også, at det, vi her observerer som deres første år, ikke er deres første år som gifte, men derimod deres første år som gifte i Danmark. Derfor kan vi naturligvis ikke sige noget om ægteparrets beskæftigelse og indkomst, før de kom til Danmark, men vi kan se, hvordan de agerer fra det tidspunkt, de indvandrer til deres nye hjemland Danmark, hvilket tæt følger de tidligere omtalte canadiske og amerikanske studier på området, jf. Baker & Benjamin (1997) samt Blau et al. (2003). Gennemsnitsalderen er 29 år for kvinderne, hvilket er højere end for andre indvandrer kvinder, men skyldes, at hun kan have været gift flere år før, hun kom til Danmark. Ægtefællerne er i gennemsnit lidt mere end fire år ældre og har mere end ét års ekstra uddannelse. Halvdelen har mindreårige børn, og antallet af børn i familien er i gennemsnit 1,85. Kun 26 pct. tilhører de yngre årgange født efter 1970.

I tabel 7.2 er vist karakteristika for parrene, når de har været gift i ti år. Ud over at nogle af de nævnte karakteristika må forventes at ændre sig over årene, bliver personkredsen også mindre. Sidstnævnte skyldes til dels, at der er par, som bliver skilt, inden de når det tiende ægteskabsår. Af større betydning er dog, at de senest indgåede ægteskaber ikke har rundet det tiende år i 2011, som er slutåret for analysen.

At sidstnævnte spiller en rolle, kan man se af, at andelen, som tilhører de yngre årgange født mellem 1971 og 1986, er betydeligt lavere end for par med ét års ægteskab. At tiden også er gået, ser man af, at kvindernes alder er steget, omend gennemsnitsalderen ikke er steget med hele ni år. Den gennemsnitlige uddannelseslængde er også steget lidt, og antallet af børn mellem 0 og 17 år er som ventet steget markant. Variationerne partyperne imellem er imidlertid ret stabile, når det

Table 7.2 Gennemsnitlige karakteristika for ægtepar, som har været gift 10 år.

Hendes indvandringstype:		Hans indvandringstype:		
		Dansker	Indvandrer bosat i DK før giftermål	Indvandrer bosat i DK ved/ efter giftermål
Dansker	Hendes alder	37,10	38,10	35,80
	Aldersforskel (m-k)	2,00	3,17	0,70
	Hendes uddannelseslængde	13,00	13,80	13,10
	Uddannelsesforskel (m-k)	0,12	-0,02	0,06
	Andel med børn 0-2	0,15	0,15	0,31
	Antal børn 0-17	2,04	1,99	1,56
	Andel født 1971-1986	0,11	0,07	0,24
	Antal	489.566	130	3.255
Indvandrer bosat i DK før giftermål	Hendes alder	36,90	32,60	31,00
	Aldersforskel (m-k)	3,06	3,72	2,74
	Hendes uddannelseslængde	13,40	11,70	10,70
	Uddannelsesforskel (m-k)	0,60	0,70	0,91
	Andel med børn 0-2	0,19	0,31	0,36
	Antal børn 0-17	1,78	2,15	2,22
	Andel født 1971-1986	0,39	0,62	0,61
	Antal	363	877	11.022
Indvandrer bosat i DK ved/ efter giftermål	Hendes alder	37,70	31,90	37,30
	Aldersforskel (m-k)	5,56	3,93	4,14
	Hendes uddannelseslængde	12,20	10,60	11,30
	Uddannelsesforskel (m-k)	0,77	0,75	1,29
	Andel med børn 0-2	0,18	0,34	0,21
	Antal børn 0-17	1,42	2,28	2,32
	Andel født 1971-1986	0,27	0,48	0,18
	Antal	1.538	6.490	17.955

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registeroplysninger fra Danmarks Statistik.

gælder alder og uddannelse, og aldersforskellen mellem ægtefællerne er næsten uændret for de otte partyper, hvor undtagelsen udgøres af den lille gruppe af efterkommere/indvandrere, hvor begge var i landet før giftermålet. Her ser forskellen i ægtefællernes alder ud til at være lidt større (0,7 år) blandt par med ti års ægteskab end for par med ét års ægteskab. I det store hele er der dog tale om ret beskedne ændringer, som er i overensstemmelse med, at ægteskabet har varet længere.

7.2 Ægtefællers arbejdsmarkedsdeltagelse efter ægteskabsvarighed

Vi skal i det følgende se nærmere på, om der er forskel på beskæftigelsen og indkomsten for mænd og kvinder i de forskellige typer af parforhold, og hvordan disse forskelle hænger sammen med varigheden af ægteskabet. Vi vælger her at se på de første 20 år af ægteskabet, idet integrationsprocessen for en tilrejsende ægtefælle må forventes at være sket, og de store familiære forandringer, som børnefødsler, vil være indtruffet.

Beskæftigelsen er målt ved andelen, som er beskæftiget, uanset om der er tale om deltids- eller heltidsbeskæftigelse, mens indkomsten er målt ved bruttoindkomsten (korrigeret for prisudviklingen), der omfatter både lønindkomst og sociale overførsler samt indtægt fra selvstændig virksomhed, hvilket tilsammen giver et godt overblik over personens samlede indkomst.

I figur 7.1 samler interessen sig om par, hvor *hun* er af dansk oprindelse og dermed svarer til de partyper, der blev karakteriseret i øverste række i tabel 7.1 og 7.2. Konkret inkluderer figur 7.1 par, hvor en dansk kvinde gifter sig med en

- dansk mand,
- herboende indvandrermand eller
- indvandrermand, som kommer til Danmark ved giftermål.

Figur 7.1a-b viser udviklingen i beskæftigelse og indkomst for den store majoritet af ægtepar i Danmark, hvor begge ægtefæller er af dansk oprindelse. Som det fremgår af figuren, er beskæftigelsen gennemgående høj for kvinder og endnu højere for mænd i løbet af de første 20 år af ægteskabet. Stregen i figuren ved 0 markerer tidspunktet for ægteskabets indgåelse. I figuren er altså også medtaget udviklingen i de sidste fem år op til, parret blev gift. Som man kan se, falder beskæftigelsen lidt for kvindernes vedkommende i årene omkring ægteskabets indgåelse og stiger efterfølgende igen. Forklaringen på det fremgik af tabel 7.1, hvor de danske kvinder gennemgående var ældre end andre kvinder ved ægteskabets indgåelse og ofte

havde fået børn, før de blev gift. Ser man på ægtefællernes indkomster, er der her betydeligt større forskel end i beskæftigelsen. Allerede ved ægteskabets indgåelse har han en betydeligt større indkomst end hun, og forskellen bliver større med ægteskabets længde. Årsagen til dette skal næppe alene findes i, at han har en længere uddannelse, idet forskellen er meget beskedent, mere afgørende er nok branche- og karrierevalg, samt at flere kvinder er på deltid, jf. kapitel 6, og alene af den grund har en lavere indkomst. Desuden er der væsentlig flere blandt de danske par, som tilhører de ældre årgange, og da indkomstforskellene er store for de ældre årgange, så bidrager det også til forklaringen på indkomstforskellene i figur 7.1b. Selvom vi opdeler danske par efter alderskohorte, er der dog stadig forskelle i indkomsterne og indkomstforløbene også for den yngste kohorte (ikke vist i figur).

Blandt de relativt få (1.100 par), hvor en dansk kvinde gifter sig med en herboende indvandrermand, er der tale om en meget stor lighed i både beskæftigelse og indtjening mellem de to ægtefæller, jf. figur 7.1c-d. Kvindernes beskæftigelse ligger lidt under niveauet for kvinder i danske par, mens mændenes ligger noget under danske mænds beskæftigelse. For par med mere end syv års ægteskab har begge ægtefæller dog en beskæftigelsesgrad på over 80 pct. Som for danske kvinder i øvrigt ses et kortvarigt dyk i beskæftigelsen omkring ægteskabstidspunktet, hvilket kan skyldes tilstedeværelsen af mindreårige børn. Med hensyn til indkomsterne så tjener han gennemgående lidt mere end hende. Hendes indkomst er nogenlunde på linje med andre danske kvinders, mens det ikke helt er tilfældet for ægtefællen, som tjener mindre end en dansk mand.

For de knapt 4.000 par, hvor en dansk kvinde er gift med en indvandrermand, som kommer til Danmark i forbindelse med ægteskabet, er beskæftigelsesprofilerne nærmest identiske for de to ægtefæller. Beskæftigelsen er gennemgående lavere for kvinderne end for andre danske kvinder, men når dog tæt på 80 pct. efter det 11. ægteskabsår. Mændenes indkomster er også på samme niveau som for deres koners, og selvom der er tale om små indkomster i de første år, så stiger indkomsterne betydeligt med ægteskabslængden.

I figur 7.2 er vist udviklingen i beskæftigelse og bruttoindkomst for par, hvor *hun* er ikke-vestlig indvandrer og bosat i DK før giftermål, idet figuren omfatter par, hvor herboende indvandrerkvinder gifter sig med en

- dansk mand,
- herboende indvandrermand eller
- indvandrermand, som kommer til Danmark ved giftermål.

Blandt de 900 herboende indvandrerkvinder, som har giftet sig med en dansker, er beskæftigelsen middelhøj, jf. figur 7.2a. Hvor meget den stiger over ægteskabslæng-

den er dog lidt usikkert, idet der endnu er ret få par, som har været gift mere end 15 år. Men i forbindelse med ægteskabet ser man et midlertidigt dyk i beskæftigelsen, hvilket kan skyldes mindreårige børn, omend der sammenlignet med danske par var en lavere andel med børn i året efter ægteskabet blandt disse par. Kvindens indkomst er igen betydeligt lavere end mandens, og profilen over ægteskabsårene ligner i store træk den for danske par, blot er indkomstniveauet for begge ægtefæller lidt lavere.

I figur 7.2c-d ses udviklingen i beskæftigelse og indkomst for de 4.600 par, hvor begge er efterkommere/indvandrere bosat i Danmark i årene op til ægteskabets begyndelse. Det er her muligt at følge deres beskæftigelse og indkomst i årene, før de blev gift. Som det fremgår af figuren, øges beskæftigelsen for mændene i årene op til deres giftermål, hvorefter beskæftigelsen er ret konstant. For kvinderne stiger beskæftigelsen også i begyndelsen, men allerede inden giftermålet sker et fald i beskæftigelsen. Det kan skyldes, at nogle er flyttet sammen og har fået børn, allerede før de blev gift, selvom det ser ud til at være mindre udbredt end blandt danske par.

Udviklingen for de 9.600 par, hvor en herboende indvandrerkvinde gifter sig med en indvandrer, som flytter til Danmark i forbindelse med ægteskabet, er vist i figur 7.3e-f. Her er, som vist i tabel 7.1, gennemgående tale om par, hvor kvinden er ret ung på tidspunktet for indgåelse af ægteskabet. Hun har en relativ lav, men stigende beskæftigelsestendens frem til ægteskabet, hvorefter hendes beskæftigelse falder de første år af ægteskabet, hvor hun typisk får et barn. Hendes ægtefælle derimod får ganske hurtigt en højere beskæftigelse end hun – på trods af, at han er ny i Danmark. Samlet set er deres beskæftigelse dog lav. Når det gælder parternes indkomster, ser vi, at hans indkomst meget hurtigt kommer til at overstige hendes indkomst, uden at det ændrer på, at deres samlede indkomster er ret beskedne.

I figur 7.3 er der tale om par, hvor en indvandrerkvinde er kommet til Danmark

- ved giftermål med dansk mand,
- ved giftermål med herboende indvandrermand eller
- efter giftermålet med sin indvandrermand, som ligeledes er kommet efter de blev gift.

Blandt de 6.800 par, hvor indvandrerkvinden er kommet til Danmark for at gifte sig med en dansk mand, er mandens beskæftigelse og indkomst ret høj sammenlignet med indvandrermandenes, men dog lavere end mænd i danske par. Mens mændene i denne gruppe således har en stabil høj beskæftigelse (over 80 pct.), så er deres ægtefællers beskæftigelse lav i årene efter ankomsten til Danmark, men den stiger meget i årene efter og når med tiden tæt på mændenes niveau.

Kvindernes indkomster forbliver derimod meget lavere end deres mænds. Det er dog samtidig værd at bemærke, at den samlede indkomst for disse ægtepar er betydeligt højere end for nyankomne indvandrerkvinder, som gifter sig med en herboende indvandrer.

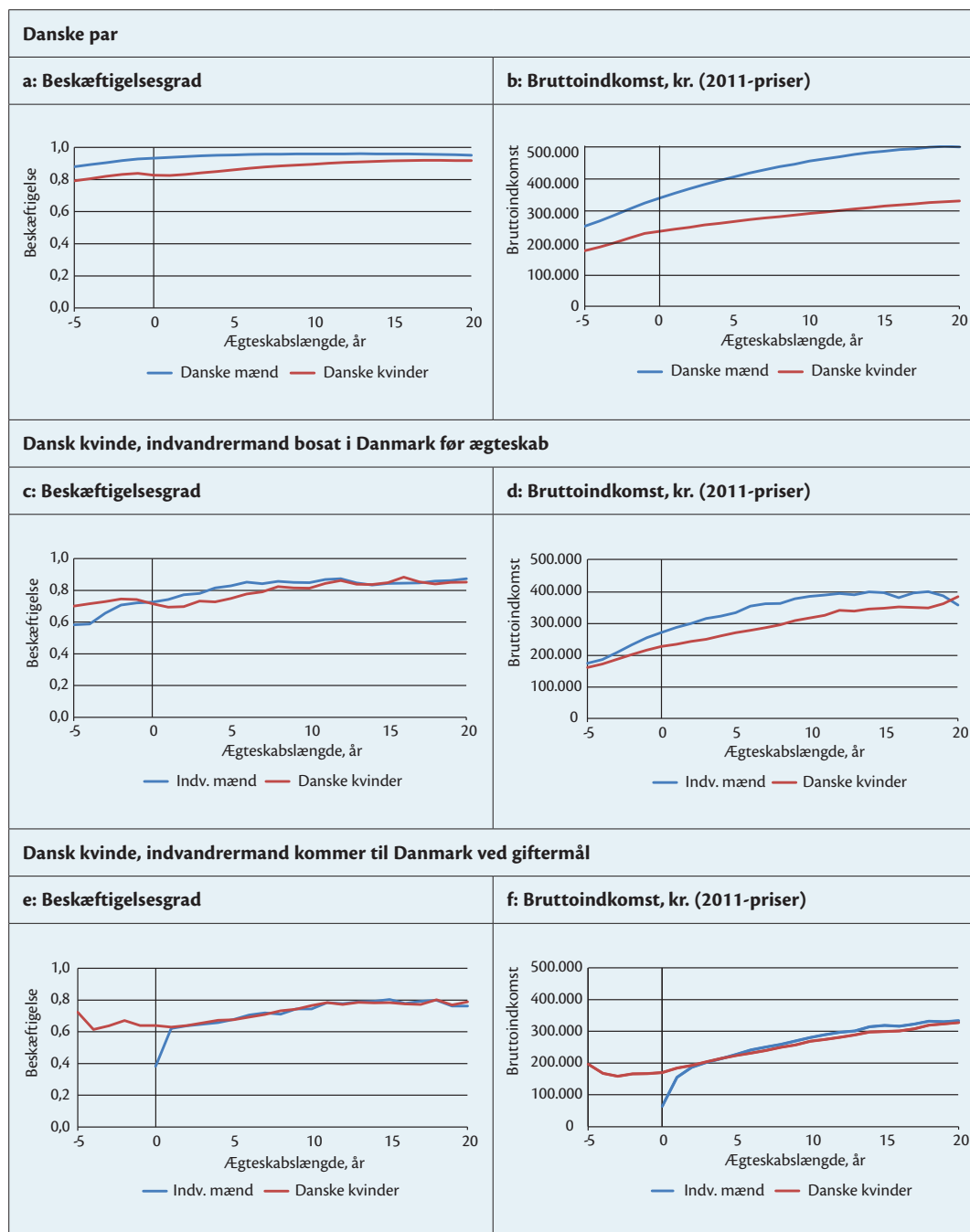
Figur 7.3c-d viser nemlig situationen for de mange (15.200) par, hvor hun kommer til Danmark for at gifte sig med en indvandrermand bosat i Danmark før ægteskabet. Disse mænd har en beskæftigelse, som især i starten af ægteskabet ser ud til at være lidt lavere end for andre mænd med samme baggrund, jf. figur 7.1c og 7.2c. Generelt er deres beskæftigelse stigende både før og efter ægteskabet, dog med stagnation i årene lige efter ægteskabets indgåelse. Deres ægtefællers beskæftigelse er ganske lav i årene efter ankomsten til Danmark, hvilket kan hænge sammen med børnefødsler i de første år efter ægteskabets indgåelse, idet disse par får lidt flere børn end de andre, jf. tabel 7.2. Først efter femten år i Danmark er halvdelen af kvinderne beskæftigede. Som for indvandrerpar, hvor begge kommer til landet, er der tale om beskedne indkomster for kvinden, men til forskel fra disse er der en stor forskel på hans og hendes indtjening. Indvandrermanden, som er bosat i Danmark ved ægteskabets indgåelse, og hvor hun kommer til, tjener således en betydelig større del af den samlede indtægt.

Den sidste gruppe i figur 7.3e-f omfatter indvandrerpar, som var eller blev gift ved ankomsten til Danmark. Ud af de i alt 36.200 par er udviklingen i beskæftigelse og indkomst vist for de godt 25.800 par, hvor begge parter ankom stort set samtidig (højst et år forskudt). Stregen og nulpunktet i figuren markerer ankomståret for de to ægtefæller.

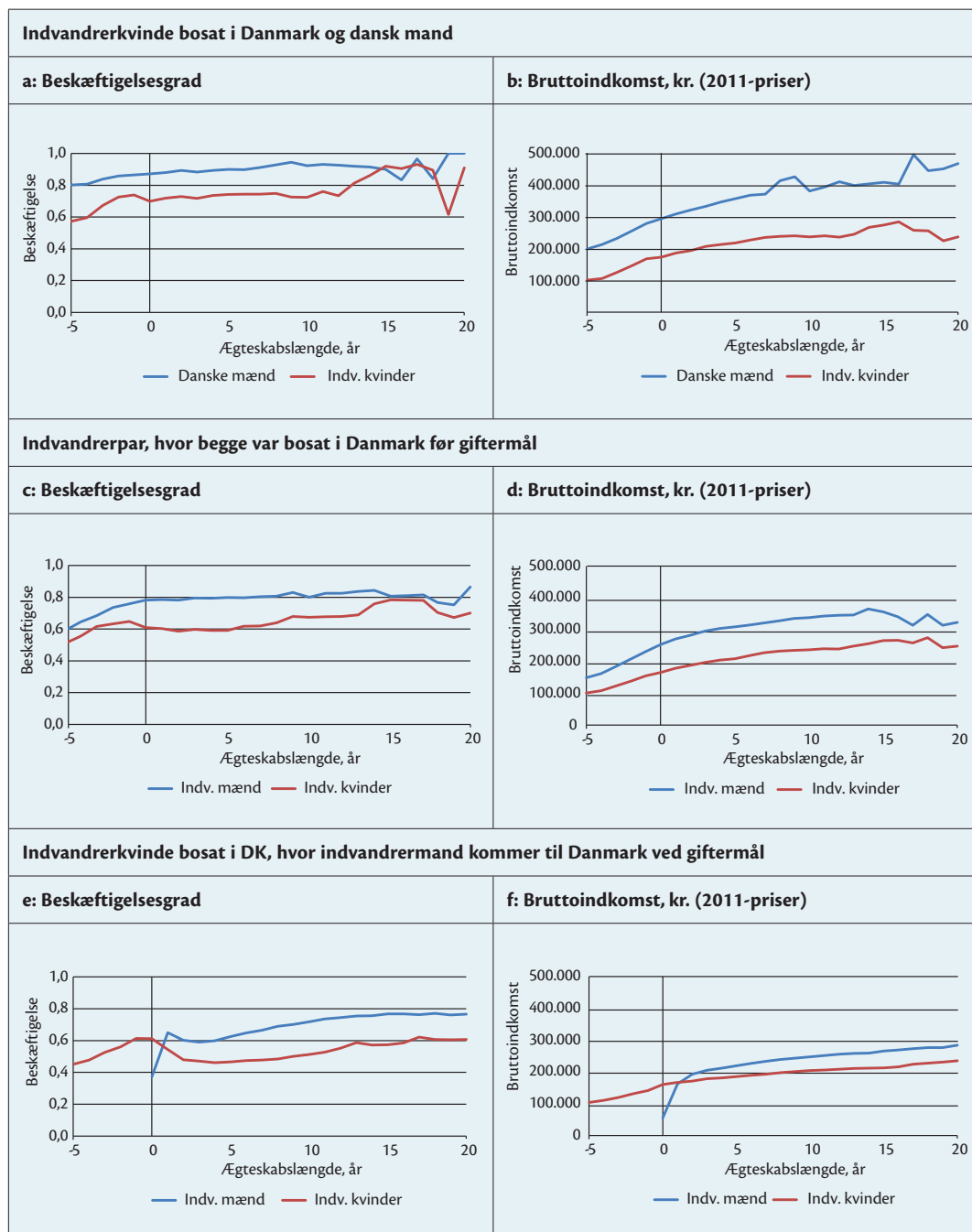
Som det fremgår af figur 7.3e, er beskæftigelsen meget lav i de første år efter ankomsten til Danmark for både mænd og kvinder, men dog lavest for kvinderne. Beskæftigelsen stiger dog betydeligt især de første fem år og derefter med en noget lavere stigningstakt frem til omkring det 12. år i Danmark. Herefter er beskæftigelsesomfanget relativt uændret, og samlet set er der tale om et meget lavt beskæftigelsesniveau for ægtepar, hvor begge er kommet til Danmark efter giftermålet. Indkomsten for sådanne par er da også beskedne og følger ikke overraskende udviklingen i beskæftigelsesniveauet, idet bruttoindkomsten dog er noget lavere for kvinder end for mænd, men stigningstakten er meget ens for de to ægtefæller⁴. Det betyder også, at vi i modsætning til det tidligere omtalte studie fra Canada (Baker & Benjamin, 1997), ikke kan se en tendens til, at kvinderne arbejder ekstra meget de første år, hvorefter de overlader det til manden at forsørge familien. Situationen

4. Der sker et fald fra det 15. til det 16. ægteskabsår i både beskæftigelse og indkomst. Det skyldes, at den relativt store gruppe af jugoslaviske flygtninge har været i Danmark op til 15 år og derfor ikke indgår blandt ægtepar med 16 års anciennitet.

Figur 7.1.a-f Beskæftigelse og indkomst for ægtefæller, hvor hun er af dansk oprindelse.

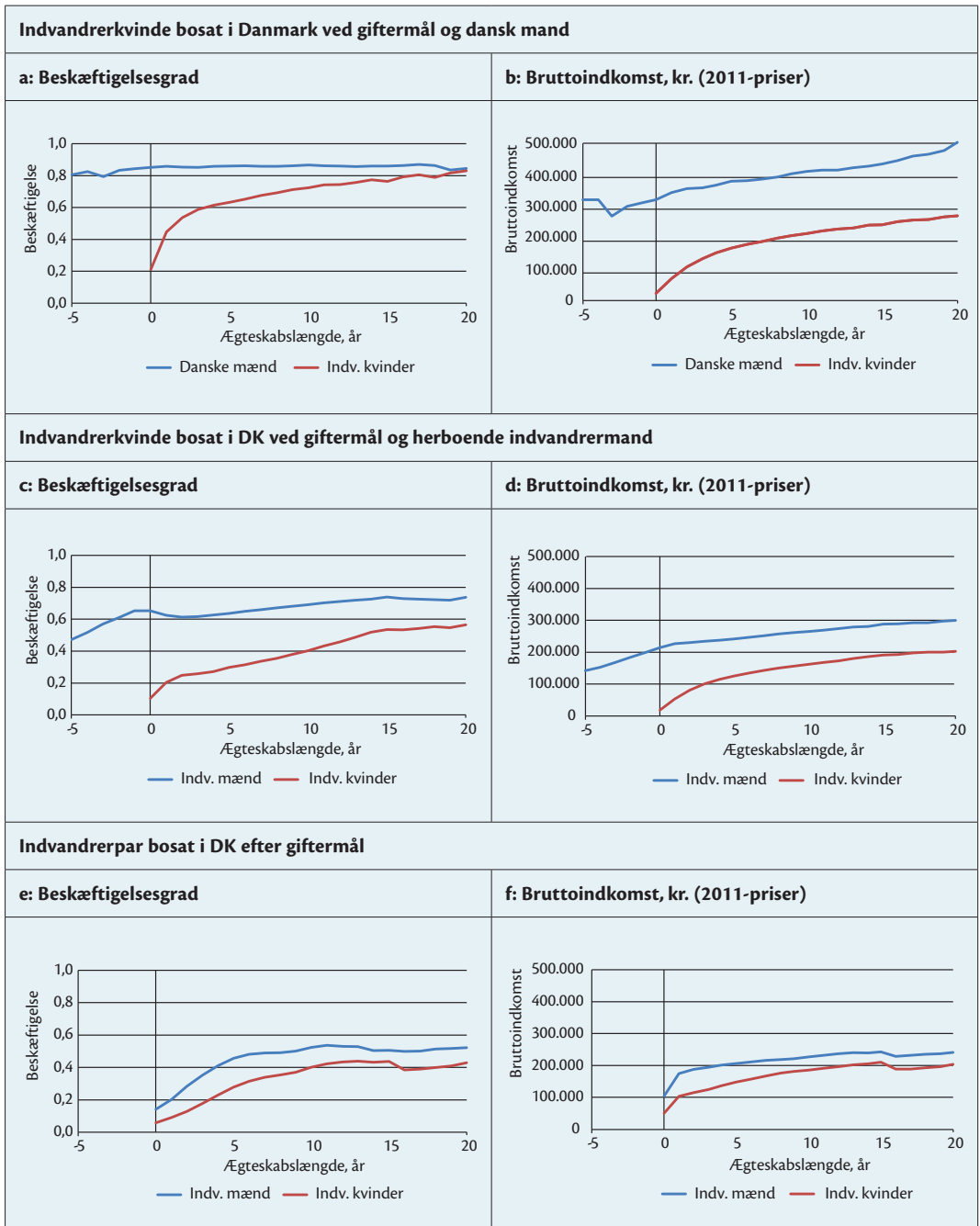

Figur 7.2. a-f Beskæftigelse og indkomst for ægtefæller, hvor hun er indvandrer bosat i DK før giftermål.

Note: De markante udsving i Figur 7.2a og b efter 12. ægteskabsår skyldes, at der indgår få par i gruppen.

Figur 7.3. a-f Beskæftigelse og indkomst for ægtefæller, hvor hun er indvandrer til DK ved/efter giftermål.

er formentlig også den, at det i praksis er svært at finde et job, og at ægtefællerne derfor i stedet deltager i det treårige integrationsprogram, som nyankomne udlændinge i Danmark siden 1999 er blevet tilbudt.

Som ventet er både beskæftigelsen og indkomsten højere for par, hvor begge er efterkommere/indvandrere bosat i Danmark før giftermålet end for indvandrerpar bosat i Danmark efter giftermålet. Forskellene kan både skyldes, at førstnævnte gruppe har mere uddannelse, men også, at de har boet længere tid i Danmark og i det hele taget er mere integrerede i det danske samfund.

7.3 Beskæftigelse og indkomst i forskellige ægteskabstyper

Med udgangspunkt i de i figur 7.1-7.3 skitserede figurer og de enkelte ægtefællers karakteristika skal sammenhængen mellem beskæftigelse og indkomst i relation til partyper og ægteskabslængde i det følgende analyseres.

I beregningen bruges her en specifikation, som minder om Blau et al. (2003), idet hver ægtefælles arbejdsmarkedstilknytning beskrives som en funktion af begge ægtefællers uddannelse, oprindelse og alder samt antal børn og kohorte. Vi forholder os dog mere eksplicit til, hvornår ægteskabet indtræder og bruger dette som tidsdimension frem for opholdstid. Men grundideen er også her at forklare, i hvilket omfang arbejdsmarkedstilknytningen nærmer sig niveauet for indfødte par, hvilket i vores tilfælde vil sige danske par.

Konkret kan modellen opstilles på følgende måde:

$$Besk_K = \beta_0 + \beta_1 tid + \beta_2 tid^2 + \beta_3 indvtype_M + \beta_4 tid * indvtype_M +$$

$$\beta(alder_K, \Delta alder_{MK}, udd_K, \Delta udd_{MK}, barn02, antal\ børn, ledighed, kohorte) + \varepsilon$$

Hvor K angiver kvindens karakteristika og M mandens. Vi estimerer modellen særskilt for hver kvindes indvandringstype (indvtype) efter de samme kriterier som angivet tidligere i kapitlet:

0 = danskere

1 = indvandrer kommet ved eller efter giftermål (1. generation)

2 = efterkommer/indvandrer i Danmark før giftermål (2. generation).

I praksis betyder det, at en kvindes beskæftigelse ($Besk_K$) for hver indvandringstype beskrives som en funktion af ægteskabslængden (tid). I tilgift beregnes virkningen for hendes beskæftigelse af mandens indvandringstype, hvor β_3 angiver forskellen

i beskæftigelsen afhængigt af ægtefælletypen ved ægteskabets start, mens β_4 angiver forskellen i beskæftigelsen afhængig af ægteskabstypen over tid, eksempelvis en gradvis forøgelse af beskæftigelsen. I modellen indgår som kontrolvariable: hendes alder, forskellen mellem ægtemandens og hendes alder, hendes uddannelse, forskellen mellem ægtemandens og hendes uddannelse, om de har små børn (0-2 år), hvor mange børn de har i alderen 0-17 år, det generelle ledighedsniveau i året, samt hvilken fødselskohorte, hun tilhører. Sidstnævnte variabel er medtaget for at kontrollere, om nogle af de forskelle, som måtte observeres, kunne skyldes kohorteffekter, snarere end at være en effekt af ægteskabets længde. Tilsvarende modeller opstilles for at analysere mandens beskæftigelse samt kvindens og mandens bruttoindkomst.

Resultatet er for kvinders beskæftigelse vist i tabel 7.3. Resultatet af at estimere modellen for danske kvinder er vist i første kolonne. Som man kan se, er der generelt en svagt stigende beskæftigelses sandsynlighed for kvinder med ægteskabslængden i hvert fald frem til det 15. år. For indvandrerkvinder, som er bosat i Danmark før ægteskabet, er beskæftigelses chancen lidt lavere ved ægteskabets start, men de indhenter med tiden de danske kvinder (med samme type ægtefælle). Indvandrerkvinder, som har bosat sig i Danmark ved eller efter giftermålet, har derimod en meget lavere beskæftigelses sandsynlighed ved ankomsten til Danmark, og det er meget forskelligt, om sandsynligheden stiger med ægteskabslængde afhængigt af hvem de er gift med.

Generelt er det sådan, at beskæftigelses chancen er størst for kvinder gift med danskere, efterfulgt af kvinder gift med efterkommere/indvandrere bosat i Danmark før giftermål og slutteligt indvandrere bosat i Danmark efter giftermål. Der er dog meget større forskel i beskæftigelsen afhængigt af mandens indvandringstype for kvinder, som selv er kommet til Danmark i forbindelse med ægteskabet. Beskæftigelses chancen målt ved koefficienten (-0,2690) er således som udgangspunkt 27 procentpoint lavere for en indvandrer kvinde, som kommer til Danmark ved giftermålet, hvis hendes mand også tilhører 1. generation – og dermed er kommet ved/efter giftermålet – end hvis hun er gift med en dansker. Er hun i stedet gift med en efterkommer/indvandrer kommet før giftermålet (2. generationsindvandrer), er hendes beskæftigelses chance 24 procentpoint lavere, end hvis hun er gift med en dansker. Et forhold, som ikke afgørende ændres over tid. Mens 2. generationskvinder og 1. generationskvinder gift med danskere med tiden haler godt ind på danske kvinders beskæftigelse, vedbliver der altså med at være en stor forskel for de 1. generationsindvandrerkvinder, som er gift med indvandrer mænd (1. eller 2. generation).

I modellen indgår som nævnt også en række kontrolvariable, som skal sikre, at de forskelle og udsving, som observeres i ægtefællernes beskæftigelses profiler, ikke skyldes andre og mere almenlydige forhold, som fx tilstedeværelsen af småbørn.

Og netop det at have børn i alderen 0-2 år giver, som forventet, en klar negativ effekt på moderens beskæftigelse. I beregningen for danske kvinder er beskæftigelseschancen næsten 5 procentpoint (-0,0484) lavere for kvinder, som har børn i alderen 0-2 år. Når det tal ikke er endnu lavere, skyldes det, at kvinder, som går på barsel fra beskæftigelse, indgår som beskæftigede i opgørelsen. Et forhold, som kan være medvirkende til, at forskellen i beskæftigelseschancen ved tilstedeværelsen af småbørn især er udtalt for 1. og 2. generationsindvandrere (hhv. 9 og 11 procentpoint). Men samtidig kan forskelle i tradition for, hvor længe man passer sine børn, selvsagt også være en ekstra forklaring.

Også det samlede antal af børn mellem 0 og 17 år ses at have en negativ indflydelse på kvindernes beskæftigelse. Det gælder dog kun i meget behersket grad for danske mødre, idet tilstedeværelsen af et barn er forbundet med en nedgang i beskæftigelseschancen på under et procentpoint (-0,0081). For 1. og 2. generationsindvandrere er tallet over fire procentpoint. Denne forskel kan næppe tilskrives den omtalte registrering af mødre på barsel, men snarere at man i indvandrerfamilier med mange børn lever efter et mere traditionelt livsmønster, hvor vejen til arbejdsmarkedet er længere især for kvinder.

Kvindens alder ved ægteskabet kan også signalere noget om forsørgerrollerne i familien. Jo ældre hun er ved ægteskabets indgåelse, desto større kunne man forvente, at hendes chance er for at være i beskæftigelse. Beregningen viser dog, at beskæftigelseseffekten er ret behersket og primært gælder danske kvinder. For 2. generationskvinder er der ingen signifikant effekt, mens den for 1. generation er svagt negativ. Det kan skyldes, at disse kvinder (som alle er kommet ved/efter ægteskabets indgåelse) også har været ældre, da de kom til Danmark, hvilket alt andet lige gør det vanskeligere at få fodfæste på arbejdsmarkedet.

Endvidere kontrolleres der i modellen for forskel i de to ægtefællers alder, idet han i højere grad må forventes at være hovedforsørgeren, hvis han er noget ældre. Det er i praksis også tilfældet, men igen er effekten behersket. Danske kvinder med en ti år ældre ægtemand har således 0,3 procentpoints lavere beskæftigelsechance end en dansk kvinde med en jævnaldrende ægtefælle. For 2. og 1. generationsindvandrere er effekten hhv. 4,7 og 2,8 procentpoint.

Kvindernes human kapital målt ved antal års uddannelse indgår også i modellen. Et ekstra års uddannelse giver i gennemsnit 2,6 procentpoints højere beskæftigelsechance. For danskere alene er tallet 2,7 mod 4,1 for 2. generationskvinder og 1,6 for 1. generationskvinder. Når niveauet er så meget lavere for sidstnævnte gruppe, skyldes det formentlig, at der her i vidt omfang vil være tale om uddannelser medbragt fra udlandet, som det (som nævnt i kapitel 6) kan være vanskeligt at få gavn af i Danmark.

Table 7.3 Sandsynligheden for at være beskæftiget for gifte kvinder, baseret på OLS-regression.

	Danskere	2. generation: Efterkom. /indvandrer bosat i DK før giftermål.	1. generation: Indvandrer bosat i DK ved/ efter giftermål.
Ægteskabslængde (tid)	0,0078*** (0,0001)	0,0078* (0,0031)	0,0461*** (0,0007)
Ægteskabslængde ²	-0,0002*** (0,0000)	-0,0001 (0,0001)	-0,0013*** (0,0000)
2. generationsmand	-0,1301*** (0,0106)	-0,0663*** (0,0148)	-0,2421*** (0,0055)
1. generationsmand	-0,1775*** (0,0059)	-0,0532*** (0,0152)	-0,2690*** (0,0054)
Tid * 2. g. mand	0,0040** (0,0013)	0,0077* (0,0031)	0,0016* (0,0007)
Tid * 1. g. mand	0,0037*** (0,0007)	-0,0015 (0,0030)	-0,0028*** (0,0006)
Alder_ved_ægteskab, kvinde	0,0030*** (0,0001)	0,001 (0,0009)	-0,0007* (0,0003)
Aldersforskel m-k	-0,0003*** (0,0001)	-0,0047*** (0,0007)	-0,0028*** (0,0003)
Års uddannelse, k	0,0270*** (0,0001)	0,0406*** (0,0013)	0,0155*** (0,0005)
Uddannelsesforskel m-k	0,0018*** (0,0001)	0,0035*** (0,0009)	0,0056*** (0,0004)
0-2-årigt barn	-0,0484*** (0,0003)	-0,1109*** (0,0034)	-0,0892*** (0,0016)
Antal børn	-0,0081*** (0,0002)	-0,0406*** (0,0030)	-0,0467*** (0,0009)
Kohorte 1971-1986	-0,0269*** (0,0006)	-0,0189** (0,0068)	0,0195*** (0,0030)
Gns. ledighed	-0,0032*** (0,0001)	-0,0193*** (0,0011)	-0,0127*** (0,0005)
Konstant	0,4576*** (0,0026)	0,3493*** (0,0329)	0,3884*** (0,0121)
R ²	0,0526	0,0888	0,1644
Antal	11.604.714	168.085	658.839

Note: *, **, *** angiver signifikansniveauerne 0,05, 0,01 og 0,001. Tal i parentes angiver standardfejl.

Referencegruppen i regressionerne er en kvinde født ml. 1957 og 1970 og gift med en dansk mand.

Sidst, men ikke mindst kontrollerer vi for forhold, som knytter sig til, at der i analysen indgår oplysninger for en ganske lang årrække (1980-2011). Det betyder, at befolkningen og dens adfærdsmønster kan have ændret sig over tid, og det er derfor vigtigt at tage højde for, om nogle af de forskelle, vi finder i beskæftigelsesprofilerne over tid, skyldes, at der blandt personer med et langt ægteskab bag sig er flere, som tilhører de ældre årgange. For at teste det er analysen gennemført i flere versioner med hhv. ingen, to og fire kohortevARIABLE inkluderet. Det ændrer imidlertid ikke afgørende på regressionens øvrige estimater, som dermed ikke ser ud til at være afledte kohorteeffekter.

Mht. de konkrete kohortestimer viser det sig, at beskæftigelseschancen gennemgående er lidt højere for de ældre årgange blandt danskerne, mens det modsatte er tilfældet for 1. generationsindvandrere. Hvad forskellen præcis skyldes, vides ikke, men både den øgede fokus på integrationsindsatsen over tid samt de skærpede krav til familiesammenføringer efter 2002 kunne trække i den retning. Estimatet for 2. generationsindvandrerne er ligesom for danskerne signifikant negativt.

For også at tage højde for udsvingene i konjunktursituationen over tid indgår en variabel for den gennemsnitlige ledighed i året. Som ventet finder vi, at beskæftigelseschancen mindskes i år, hvor den generelle ledighed er høj. Effekten er højere for indvandrere (1. såvel som 2. generation), hvilket harmonerer med tidligere iagttagelser af, at indvandrere ofte har en mere marginal position på arbejdsmarkedet og groft sagt bliver hyret sidst og fyret først, jf. Schultz-Nielsen & Constant (2004).

En tilsvarende opgørelse, hvor mændenes beskæftigelse forklares, er vist i tabel 7.4. Tabellen afspejler så at sige den anden side af mønten, idet de mænd, vi her betragter, er gift med kvinderne fra tabel 7.3. Ved ægteskabets indgåelse er beskæftigelsen generelt højest for danskere, efterfulgt af 2. generationsindvandrere og derefter 1. generationsindvandrere. Mændenes beskæftigelse stiger med ægteskabslængden. Det gælder især 1. generationsindvandrere, som dermed haler betydeligt ind på danskere og 2. generationsindvandrere.

Også for mændene varierer beskæftigelsen med typen af ægtefælle, men forskellene er her gennemgående mindre end tilfældet var for kvinderne. For danske mænd er beskæftigelseschancen ved ægteskabet i gennemsnit 5 og 6 procentpoint lavere for dem, som gifter sig med hhv. en 1. og 2. generationsindvandrer, end tilfældet er for dem, som finder en dansk kvinde. Denne beskæftigelsesforskel øges lidt med ægteskabslængden for dem, som gifter sig med en 1. generationsindvandrer. For mænd, der selv tilhører 2. generation, er beskæftigelseschancen i gennemsnit hhv. 4 og 13 procentpoint lavere, hvis deres ægtefæller er 2. eller 1. generationsindvandrere. En forskel, som ikke ændrer sig over tid. Den største forskel i beskæftigelsen finder vi ikke overraskende for 1. generationsindvandrer-mænd. De, som har en kone, som også tilhører 1. generation, har her 24

procentpoints lavere beskæftigelse end i par, hvor konen er dansk. Forskellen mindskes dog lidt over tid. Beskæftigelseschancen for de 1. generationsmænd, som er gift med en 2. generationsindvandrer, har derimod næsten den samme beskæftigelse, som de der er gift med danske kvinder. Disse forskelle afspejler det mønster, som også fremgik af figur 7.1e-7.3e. Her var en relativ stor andel af 1. generationsmændene meget hurtigt i arbejde, medmindre de (som i figur 7.3e) var gift med en anden 1. generationsindvandrer.

Tabel 7.4 Sandsynligheden for at være beskæftiget for gifte mænd, baseret på OLS-regression.

	Danskere	2. generation: Efterkom. /indvandrer bosat i DK før giftermål.	1. generation: Indvandrer bosat i DK ved/ efter giftermål.
Ægteskabslængde (tid)	0,0010*** (0,0001)	0,0097*** (0,0016)	0,0360*** (0,0009)
Ægteskabslængde^2	-0,0001*** (0,0000)	-0,0004*** (0,0000)	-0,0013*** (0,0000)
2. generationskvinde	-0,0523*** (0,0089)	-0,0394*** (0,0119)	-0,0280*** (0,0070)
1. generationskvinde	-0,0647*** (0,0036)	-0,1326*** (0,0117)	-0,2350*** (0,0066)
Tid * 2. g. kvinde	0,0002 (0,0020)	0,0005 (0,0017)	0,0017* (0,0008)
Tid * 1. g. kvinde	-0,0014** (0,0005)	0,0013 (0,0014)	0,0048*** (0,0008)
Alder ved ægteskab, kvinde	-0,0011*** (0,0000)	-0,0090*** (0,0006)	-0,0030*** (0,0003)
Aldersforskel, m-k	-0,0018*** (0,0001)	-0,0107*** (0,0005)	-0,0105*** (0,0004)
Års uddannelse, k	0,0111*** (0,0001)	0,0220*** (0,0010)	0,0140*** (0,0006)
Uddannelsesforskel, m-k	0,0076*** (0,0001)	0,0151*** (0,0008)	0,0070*** (0,0005)
0-2-årigt barn	0,0016*** (0,0002)	-0,0039 (0,0026)	-0,0079*** (0,0020)

Antal børn	0,0087*** (0,0002)	-0,0242*** (0,0024)	-0,0327*** (0,0011)
Kohorte 1971-1986	-0,0226*** (0,0004)	-0,0220*** (0,0055)	0,0394*** (0,0037)
Gns. ledighed	-0,0026*** (0,0001)	-0,0280*** (0,0009)	-0,0179*** (0,0006)
Konstant	0,8471*** (0,0018)	0,9661*** (0,0244)	0,5885*** (0,0144)
R ²	0,0172	0,0522	0,123
Antal	11.639.090	260.113	534.060

Note: *, **, *** angiver signifikansniveauerne 0,05, 0,01 og 0,001. Tal i parentes angiver standardfejl. Referencegruppen i regressionerne er en mand født ml. 1957 og 1970, gift med en dansk kvinde.

Hvor kvindernes alder ved ægteskabet spillede en positiv, men svag rolle for kvindernes egen beskæftigelse, ser man det modsatte for mændene. Det kunne tyde på, at hun påtager sig en større del af parrets samlede beskæftigelse, når hun er ældre ved giftermålet. Derimod spiller forskellen i alder mellem manden og hans ægtefælle samme negative rolle for hans beskæftigelse som for hendes. Han arbejder altså mindre, hvis han er ældre end hun. Tilstedeværelsen af mindreårige børn er forbundet med en svagt positiv rolle for danske mænds beskæftigelse, mens det modsatte gælder for 1. generationsindvandrermand. Det samme mønster ses for det samlede antal af børn mellem 0 og 17 år. Forskellen mellem indvandrermand og danske mænd er formentlig i den henseende, at en større børneflokk i danske familier i dag ofte er et tegn på et vist økonomisk overskud, mens det for indvandrerfamilier stadig snarere er tegn på det modsatte.

Som illustreret i figurene 7.1 til 7.3 er der bestemt ikke altid samme mønster i ægtefællernes beskæftigelses- og indkomstudvikling med ægteskabslængden. Derfor skal vi i det følgende analysere, hvorledes bruttoindkomsten ændrer sig med ægteskabslængden, og i hvilket omfang der sker en tilnærmelse af indvandrerens indkomst til danskernes over tid.

I tabel 7.5 er foretaget en regression, som viser sammenhængen mellem gifte kvinders bruttoindkomst (målt i 1.000 kr.) over ægteskabslængde, når man tager højde for de tidligere nævnte karakteristika. Som ventet er der for både danskere samt 1. og 2. generationsindvandrere en positiv sammenhæng mellem *bruttoindkomst* og ægteskabslængden. Den største stigning i indkomsten finder man de første år, hvorefter væksten i indkomsten aftager noget. Indkomsten vedbliver dog

med at stige over ægteskabet. Indkomsten er i udgangspunktet højest for danske kvinder, efterfulgt af 2. generationskvinder og til sidst 1. generationskvinder. Det er dog også som ventet 1. generationskvindernes indkomst, som stiger mest over tid, hvorved de gradvist indhenter en del af efterslæbet. Det gælder i særlig grad 1. generationskvinder gift med danskere, men ikke engang *de* er tæt på at nå indkomstniveauet for danske kvinder. Kvinder gift med en 2. generationsindvandrer har ved ægteskabets begyndelse, alt andet lige, en lavere indkomst end kvinder med en dansk ægtefælle. Indkomstforskellen er størst for danske kvinder (-32.700 kr.) efterfulgt af 2. generationsindvandrere (-17.800 kr.) og 1. generationsindvandrere (-10.800 kr.). For danske kvinder udlignes forskellen dog med ægteskabslængden, mens forskellen er uændret for 2. generationskvinder og stigende over tid for 1. generationskvinder. Er kvinderne i stedet gift med en 1. generationsindvandrer, er indkomstforskellen endnu større og stadig negativ for danske kvinder (-41.800 kr.), men derimod uændret for 2. generationskvinder og positiv for 1. generationskvinder (27.600 kr.). Sidstnævnte positive værdi kan skyldes, at disse par, som er ankommet til Danmark efter ægteskabets indgåelse, er lidt ældre end øvrige indvandrere og er i samme nye usikre position, hvorfor hun i de første år bidrager relativt mere til husholdningens indkomst.

Tabel 7.5. Bruttoindkomsten (i 1.000 kr., 2011-priser) for gifte kvinder, baseret på OLS-regression.

	Danskere	2. generation: Efterkom. /indvandrer bosat i DK før giftermål.	1. generation: Indvandrer bosat i DK ved/ efter giftermål.
Ægteskabslængde	7,7811*** (0,0438)	10,1468*** (1,1830)	18,0065*** (0,2358)
Ægteskabslængde ²	-0,1076*** (0,0020)	-0,1594*** (0,0136)	-0,3837*** (0,0062)
2. generationsmand	-32,6602*** (3,2636)	-17,7534*** (5,0356)	-10,8380*** (1,5061)
1. generationsmand	-41,7561*** (2,0546)	-5,2325 (5,0303)	27,5749*** (1,4867)
Tid * 2. g. mand	2,3663*** (0,5802)	0,8961 (1,2135)	-2,7867*** (0,2385)
Tid * 1. g. mand	1,6080*** (0,3582)	-1,4944 (1,1752)	-5,2581*** (0,2353)

Alder ved ægteskab, kvinde	6,1259*** (0,0296)	4,5087*** (0,2468)	0,1976** (0,0605)
Aldersforskel, m-k	0,8261*** (0,0365)	-0,5526** (0,1858)	-0,5113*** (0,0670)
Års uddannelse, k	22,8480*** (0,0753)	12,4639*** (0,3616)	4,5656*** (0,1383)
Uddannelsesforskel, m-k	3,5800*** (0,0557)	0,6237** (0,1951)	1,8536*** (0,1039)
0-2-årigt barn	-9,7733*** (0,1235)	-1,6620* (0,7133)	-8,2594*** (0,3562)
Antal børn	-7,3859*** (0,1152)	-6,9773*** (0,7071)	-7,0644*** (0,2130)
Kohorte 1971-1986	9,1467*** (0,2667)	7,2264*** (1,5389)	-1,5240* (0,6904)
Gns. ledighed	-3,0346*** (0,0395)	0,036 (0,2307)	-5,3108*** (0,1130)
Konstant	-194,2309*** (1,4189)	-67,5372*** (9,5473)	57,8222*** (3,0376)
R ²	0,2312	0,2077	0,2408
Antal	11.604.688	168.076	658.700

Note: *, **, *** angiver signifikansniveauerne 0,05, 0,01 og 0,001. Tal i parentes angiver standardfejl.
Referencegruppen i regressionerne er en kvinde født ml. 1957 og 1970, gift med en dansk mand.

Da vi ikke så et tilsvarende mønster i deres beskæftigelsesniveauer i tabel 7.3, består bidraget formentlig ofte af sociale overførsler, som også indgår i bruttoindkomsten. For at en ægtefælle kan blive familiesammenført til Danmark, kræver det nemlig, at den herboende ægtefælle kan forsørge dem begge. Dette krav gælder dog ikke flygtninge, som ikke har et andet hjemland at tage til. Da danskere ikke er flygtninge, vil deres ægtefæller som udgangspunkt ikke kunne modtage sociale overførsler i den første tid i Danmark, hvilket heller ikke vil være tilfældet for mange 2. generationsindvandrere, men derimod formentlig for en hel del 1. generationsindvandrere.

Blandt kontrolvariablene i regressionen ser man (som ved beskæftigelse), at kvindens alder ved ægteskab er positiv for alle tre grupper. Effekten er dog størst for danske kvinder. Aldersforskellen mellem de to ægtefæller er også medtaget. Den viser sig at have den forventede negative sammenhæng med hendes indkomst

for såvel 1. som 2. generationsindvandrere, mens det modsatte er tilfældet for danske kvinder. Sammenlignet med effekten af egen uddannelse er ovenstående imidlertid ret beskedne effekter. Hvis kvinden har et ekstra års uddannelse, vil hun i gennemsnit have en årlig bruttoindkomst, som er 22.800 kr. højere. For 2. generationsindvandrere er gevinsten betydeligt mindre nemlig 12.500 kr. og for 1. generationsindvandrere ganske beskedne, nemlig 4.600 kr. Et forhold, som formentlig skal ses i relation til, at mange indvandrere har medbragt en uddannelse fra hjemlandet, som de kun har begrænset glæde af på det danske arbejdsmarked, jf. også diskussionen i kapitel 6.

Bruttoindkomsten som funktion af ægteskabslængde er vist for gifte mænd i tabel 7.6. Generelt set er indkomsten højest for danskere, efterfulgt af 2. generationsindvandrere og dernæst af 1. generationsindvandrere. Som det fremgår af regressionen, er udviklingen i bruttoindkomsten med ægteskabslængden stort set den samme for danskere og 2. generationsindvandrermand, mens 1. generationsmændenes indkomster stiger kraftigere over tid, men fra et betydeligt lavere niveau.

Tabel 7.6. Bruttoindkomsten (i 1.000 kr., 2011-priser) for gifte mænd, baseret på OLS-regression.

	Danskere	2. generation: Efterkom. /indvandrer bosat i DK før giftermål.	1. generation: Indvandrer bosat i DK ved/ efter giftermål.
Ægteskabslængde	10,2073*** (0,1062)	9,7228*** (0,8629)	16,1546*** (0,4347)
Ægteskabslængde ²	-0,1097*** (0,0050)	-0,1284*** (0,0161)	-0,2867*** (0,0093)
2. generationskvinde	-13,4526 (7,4809)	-17,8014** (6,8701)	13,7244*** (2,6686)
1. generationskvinde	-14,0623*** (3,3782)	-43,5509*** (6,5625)	23,6814*** (2,6466)
Tid * 2. g. kvinde	-3,1039 (1,8116)	-0,3747 (0,9647)	-2,9750*** (0,4679)
Tid * 1. g. kvinde	-1,8568** (0,7135)	-2,2387** (0,8249)	-5,4601*** (0,4523)
Alder ved ægteskab, kvinde	6,6608*** (0,0683)	0,6459** (0,2330)	0,1142 (0,0900)
Aldersforskel m-k	2,8363*** (0,0873)	-0,5742** (0,2048)	-1,6724*** (0,1123)

Års uddannelse, k	33,8727*** (0,1659)	14,8156*** (0,4325)	7,3526*** (0,2122)
Uddannelsesforskel, m-k	23,1823*** (0,1367)	12,0727*** (0,3856)	4,1582*** (0,1548)
0-2-årigt barn	-3,1839*** (0,3125)	7,5094*** (1,0203)	7,3099*** (0,5527)
Antal børn	18,9191*** (0,3592)	-3,5529*** (0,9134)	-5,4141*** (0,3094)
Kohorte 1971-1986	-8,4772*** (0,6463)	8,6996*** (2,1480)	5,8032*** (1,1242)
Gns. ledighed	-6,6595*** (0,0962)	-5,1989*** (0,3048)	-3,6844*** (0,1565)
Konstant	-244,4154*** (3,2126)	107,7096*** (10,2723)	76,6714*** (4,5813)
R ²	0,0863	0,1111	0,1192
Antal	11.639.062	260.098	533.951

Note: *, **, *** angiver signifikansniveauerne 0,05, 0,01 og 0,001. Tal i parentes angiver standardfejl.

Referencegruppen i regressionerne er en mand født ml. 1957 og 1970, gift med en dansk kvinde.

Som vi så det for kvinderne, er der også for mændene en sammenhæng mellem deres bruttoindkomst og hvem, de er gift med. Hvorvidt danske mænd har en lavere indkomst, hvis de gifter sig med en 2. generationsindvandrer frem for en dansker, er usikkert, da variationen er ganske stor, og der som tidligere vist er ret få ægtepar, hvor han er dansker og hun 2. generationsindvandrer. Derimod tjener mænd med en 1. generationspartner i gennemsnit 13.700 kr. mindre ved ægteskabets start end danske mænd gift med danske kvinder, hvilket er en forskel, som øges lidt med ægteskabslængden. For 2. generationsindvandremænd ses et tilsvarende mønster, men indkomstforskellen, især mellem dem, som gifter sig med en dansker og en 2. generationsindvandrer, er her større (43.600 kr.) i begyndelsen.

For 1. generationsindvandrerne er billedet omvendt. Her er indkomsterne ved ægteskabets begyndelse lavest for dem, som er gift med en dansker, efterfulgt af dem, som er gift med en 2. generationsindvandrer, og højest (med 23.700 kr. ekstra) for dem, som er gift med en 1. generationsindvandrer. I hvert fald hvis alt andet er lige. Som det fremgik af tabel 7.1, er det så ikke altid tilfældet, eksempelvis er de danske ægtefæller lidt ældre og har mere uddannelse, hvorfor mænd der er

gift med danske kvinder i udgangspunktet har en indkomst på linje med øvrige 1. generationsmænd. Tabellen viser dog også, at indkomsten over tid øges mere for ægtefællerne til danskere og 2. generationsindvandrere, end tilfældet er for ægtefæller til 1. generation.

Især for danske mænd er en højere alder for kvinden ved ægteskabet associeret med en højere indkomst. Mens effekten er mindre for 2. generationsindvandrere og ikke signifikant for 1. generationsindvandrere. I lighed med, hvad vi så i tabel 7.6, er der også for mændene forskellig effekt for danskere og indvandrere af forskellen i ægtefællers alder. For danske mænd øger forskellen *hans* indkomst, mens det modsatte er tilfældet for indvandrerne.

Som for kvinderne ser vi også, at ét års ekstra uddannelse for manden øger mandens indkomst. Gevinsten er størst for danske mænd, som i gennemsnit tjener 33.900 kr. mere per ekstra uddannelsesår, mod 14.800 kr. for 2. generationsmænd og 7.400 kr. for 1. generationsmænd. Igen kan forklaringen være, at dansk uddannelse vægtes højere på det danske arbejdsmarked end uddannelse medbragt fra ikke-vestlige lande.

Interessant nok har tilstedeværelsen af mindreårige børn en svag, men negativ effekt på danske mænds indkomst, hvilket kan skyldes, at danske mænd i stigende grad tager del i børneomsorg. For 1. og 2. generationsindvandrere er effekten den modsatte, hvilket nærmere tilsiger, at det her er "forsørgerinstinktet", som slår igennem.

Det samlede antal af børn mellem 0-17 år i familien har de samme fortegn for mændene som for kvinderne. Det kunne underbygge tolkningen af børn som et overskudsfænomen i danske familier og et signal om tradition i indvandrerfamilier.

Med hensyn til at tilhøre de yngre vs. de ældre årgange, viser tabel 7.6, at den yngre kohorte blandt danske mænd alt andet lige har en lidt lavere indkomst, end tilfældet er for den ældre, mens det omvendte er tilfældet for såvel 1. og 2. generationsindvandrere. Den gennemsnitlige ledighed i året har i denne som øvrige analyser en negativ indvirkning på indkomsten, hvilket harmonerer godt med, at indkomsten er mindre, når krisen kradser.

7.4 Samlet bruttoindkomst i løbet af ægteskabet

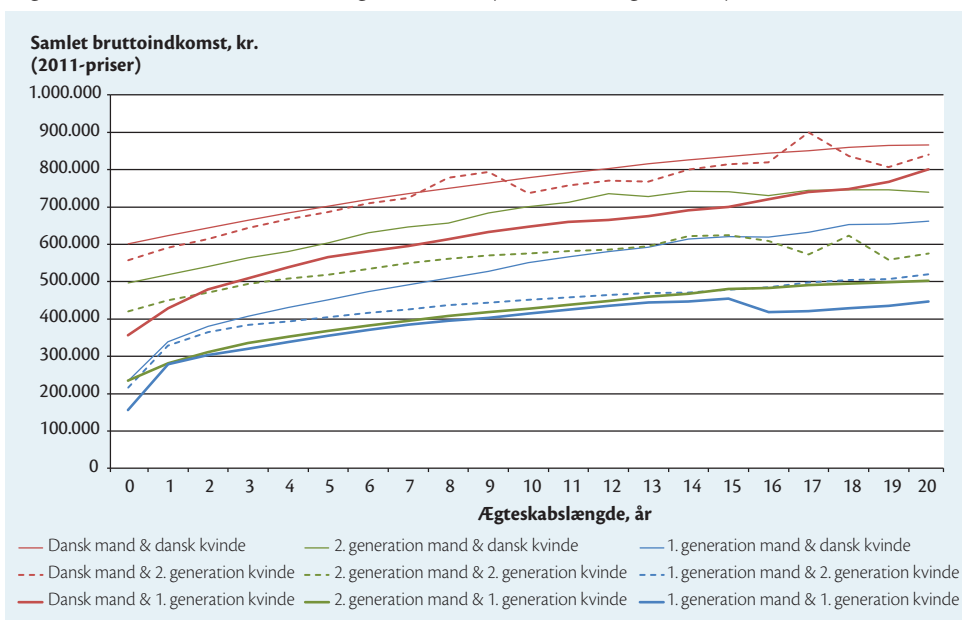
Hvordan er så parrenes samlede bruttoindkomst i løbet af ægteskabet? Det gav figur 7.1 til 7.3 jo indirekte en forsmag på, men for at være helt eksplicit er bruttoindkomsten for de to ægtefæller lagt sammen i figur 7.4, hvor samtlige ni partyper fra de foregående analyser indgår.

Som man ville forvente, er indkomsten gennemgående højest for danske par, tæt efterfulgt af den lille gruppe af par, hvor han er dansk og hun 2. generationsindvandrer. Disse par har for alle 20 års ægteskab, som her betragtes, den højeste indkomst og en indkomst, som stiger støt over perioden.

Også de få par, hvor han tilhører 2. generation, og hun er dansk, har gennemgående en ret høj husstandsindkomst. For par med mere end 15 års ægteskab ses dog en højere indkomst, når han er dansk og hun 1. generationsindvandrer. Den relativt beskedne gruppe af 2. generationsindvandrere gift med hinanden har i de tidlige ægteskabsår en rimelig pæn indkomst, men kurven er mere flad over tid, idet man skal være opmærksom på, at der er få i gruppen med mere end 15 års ægteskab.

Hvis hun er dansk, og han er 1. generationsindvandrer, er deres indkomst som udgangspunkt endnu lavere, men til gengæld stiger deres samlede indkomst med ægteskabslængden uden dog at nå niveauet for par, som er kombinationer af danskere og 2. generationsindvandrere.

Figur 7.4 Bruttoindkomsten over ægteskabet for par af forskellig etnisk oprindelse.

Kilde: Indkomstregisteret, Danmarks Statistik.

De sidste tre partyper er: 1. generationsmænd gift med 2. generationskvinder, 1. generationskvinder gift med 2. generationsmænd og par, hvor begge tilhører 1. generation. De har det til fælles, at indkomststigningen med ægteskabets længde

er meget behersket efter de første år. Samtidig starter de lavere end de øvrige grupper, hvorfor indkomstforskellene til de øvrige grupper er ganske betydelige efter 15 års ægteskab. Ydermere er der tale om de tre største grupper, når man ser bort fra danske par, hvilket betyder, at forskellene – som indebærer, at de gifte indvandrere har ca. den halve indkomst af danske par – har betydning for de fleste indvandrere i Danmark.

7.5 Sammenfatning

Grundlæggende bekræfter analysen det velkendte billede af, at mænd har en højere beskæftigelse og indkomst end kvinder, og at danskere (uanset køn) har en højere beskæftigelse og løn end herboende indvandrere (2. generation), som er mere beskæftigede end indvandrere, som kommer til Danmark ved giftermål (1. generation).

I tilgift viser analysen også, at det ikke er ligegyldigt for hverken kvinder eller mænds arbejdsmarkedstilknytning, hvem de er gift med. Også her gælder det, at beskæftigelse og indkomst i reglen er højest for dem, som er gift med en dansker, efterfulgt af dem, som er gift med en 2. generationsindvandrer, og slutteligt en 1. generationsindvandrer. Vi ser også, at både beskæftigelse og indkomst svinger mere med ægtefællens status for kvinderne end for mændene.

I relation til beskæftigelsen får par, som indeholder mindst én dansk partner eller to 2. generationsindvandrere, med tiden beskæftigelsesrater, som ligger tæt på danske pars beskæftigelse. Med hensyn til indkomsterne forbliver der også for disse grupper en forskel, som ikke indhentes i løbet af ægteskabet. Den svageste tilknytning til arbejdsmarkedet både målt på beskæftigelse og indkomst ses hos gruppen af par, hvor begge tilhører 1. generation. Selvom beskæftigelse og indkomst stiger med tiden, er det fra et meget lavt niveau. Kombinationer af par, hvor den ene tilhører 1. generation og den anden 2. generation, klarer sig lidt bedre. Men det er først i forhold til par, hvor begge tilhører 2. generation, at der er tale om en væsentlig lighed med danske par. På baggrund af analysen her kan man derfor med en vis ret sige, at integrationen af ikke-vestlige indvandrere i Danmark tager en generation, forstået på den måde, at de begge skal være født /opvokset i Danmark for at opnå betydelig lighed med danske pars deltagelse på arbejdsmarkedet.

8. Forbrug og indkomst

I kapitlet belyses indvandreres indkomster og forbrug med særlig fokus på fordelingen af forbruget og forekomsten af økonomiske problemer i familierne. Der ses også på organiseringen af familiens økonomi og på, hvordan forbruget fordeles mellem parterne i indvandrerfamilier. Disse forhold siger dels noget om, hvordan indvandrerfamiliers økonomiske situation ser ud, dels hvordan kønsrollerne spiller ind på parternes økonomiske forhold i dagligdagen.

Der findes flere undersøgelser af fordelingen af indkomster og udbredelsen af økonomisk fattigdom i danske familier (fx AE-rådet, 2011, DØR, 2006). Nogle undersøgelser har også set på, hvor mange børn der lever i fattige familier med enten indvandrerbaggrund eller dansk baggrund (Hussain, 2002). Den økonomiske virkning af starthjælpen er ligeledes blevet undersøgt både for dem, der har fået job, og dem, der er forblevet på denne ydelse (Andersen et al., 2012). Der er imidlertid kun få undersøgelser af betydningen af fattigdom for forbrugsmønster og evt. forskelle heri for indvandrere og danskere, jf. dog undersøgelsen af betydningen af starthjælp for indvandreres økonomiske og levekårs-mæssige forhold (Blaunfeldt et al., 2006).

På baggrund af oplysningerne i Danmarks Statistiks registre for de fem ikke-vestlige indvandrergrupper, vi her ser på, og for aldersmæssigt tilsvarende danskere, ser vi i tabel 8.1, at der er betydelige forskelle i indvandreres og danskers husstandsindkomster. Hvor den månedlige disponible husstandsindkomst – efter skat – i indvandrerfamilier beløber sig til 22.000 kr., er den på knap 40.000 kr. i danske familier, eller næsten dobbelt så høj. Forskellene viser sig også ved, at næsten hver syvende indvandrerfamilie har mindre end 10.000 kr. i månedlig disponibel indkomst mod færre end 3 pct. af danskerne, og i den anden ende af fordelingen ser vi, at hver fjerde indvandrerfamilie har en indkomst på 30.000 kr. eller mere om måneden mod to tredjedele af danskerne. Selvom nogle indvandrere får økonomisk hjælp fra familie, venner og bekendte – vi har ikke sådanne oplysninger for danskere – er beløbet kun på knap 3.000 kr. om måneden for de 7 pct., som det gælder for, og som har indkomster, som kun er godt to tredjedele af, hvad de ikke-vestlige indvandrere gennemsnitligt set har af indkomster (ikke vist i tabel). Hjælpen fra familie, venner og bekendte er dermed langt fra at kunne opveje indkomstforskellen over for danskere, idet indvandrere selv med denne hjælp indregnet kun har indkomster, som udgør knap to tredjedele af danskernes disponible indkomster.

Der er imidlertid betydelige indkomstforskelle indvandrergrupperne imellem.

Hvor den gennemsnitlige månedlige disponible husstandsindkomst er på 23.-24.000 kr. for tyrkere, pakistanere og eksjugoslavere er den kun på 17.-19.000 kr. for irakere og libanesere. Også hjælpen fra familie, venner og bekendte varierer betydeligt, idet 13-15 pct. af pakistanske og irakiske familier modtager en sådan hjælp. For libanesere er den tilsvarende andel på 8, mens kun 4 pct. af tyrkerne og eksjugoslaverne modtager hjælp fra familie, venner og bekendte.

Tabel 8.1 Disponible indkomster i ikke-vestlige indvandrerfamilier og i danske familier, 2011.

	Danskere	Alle indvandre- vandre ¹	Tyrkere	Pakistanere	Irakere	Libanesere	Eks jugoslavere
	Kr./måned						
Husstandens samlede indkomst efter skat? ²	39.460	22.050	23.060	24.460	18.570	16.870	23.780
St. afv.	23.100	13.080	13.730	15.780	12.540	11.660	10.850
	Pct.						
0-4.999	0,8	4,3	(6,2)	(6,2)	(3,9)	(5,9)	(0,8)
5.000-9.999	1,9	11,9	9,5	(13,0)	(16,4)	(21,9)	(7,7)
10.000-19.999	16,6	33,4	31,3	23,5	44,7	39,0	31,9
20.000-29.999	15,5	25,5	20,6	26,8	24,0	(23,0)	33,0
30.000-	65,2	24,8	32,4	30,5	(11,0)	(10,2)	26,6
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Hjælp fra familie, venner og bekendte ³							
- andel, der modtager hjælp		7,0	4,4	12,6	14,5	7,7	3,8
- kr. pr måned, hvis hjælp		2.734	3.300	2.094	4.457	814	894

1 De fem indvandrer- og efterkommergrupper.

() < 20 observationer. Der er 12 respondenter, der har angivet 0 i disponibel indkomst: 2 fra Tyrkiet, 3 fra Pakistan, 3 fra Irak, 3 fra Libanon og 1 fra Eksjugoslavien. 5 danskere angiver en indkomst på 0 kr.

Kilde: ² Registeroplysninger og ³ ITUC Rockwool Fondens Forskningsenhed.

De mindre indkomster blandt indvandrere sammenlignet med blandt danskere giver sig også udtryk i mere udbredte økonomiske problemer blandt førstnævnte end

blandt sidstnævnte gruppe. Knap 40 pct. af indvandrerne angiver således, at de har enten svært ved eller meget svært ved at få pengene til at slå til over for færre end 12 pct. af danskerne. Omvendt angiver knap 48 pct. af danskerne mod knap 13 pct. af indvandrerne, at de har let eller meget let ved at få pengene til at slå til. Spørgsmålet om at få pengene til at slå til er i øvrigt anvendt i en række undersøgelser vedr. kortlægningen af udbredelsen og karakteren af subjektivt oplevet fattigdom (Bonke et al., 2005), der ikke overraskende viser, at problemet hænger sammen med lave indkomster.

Det er især irakere og libanesere, der har vanskeligt ved at få enderne til at mødes med omkring halvdelen, som angiver, at de har svært eller meget svært ved det, mens det for tyrkere er omkring fire ud af ti, som har dette problem (tabel 8.2). For pakistanere er det omkring hver tredje og eksjugoslavere godt hver fjerde, som angiver at have mere eller mindre svært ved at få pengene til at slå til. For danskere, som alders- og uddannelsesmæssigt ligner de fem ikke-vestlige indvandrergrupper, vi her ser på, er det som nævnt "kun" hver ottende (12 pct.), der har mere eller mindre svært ved at få pengene til at slå til. Blandt danskere er det i øvrigt færre end hver tyvende, som har meget svært ved at få pengene til at slå til mod 17 pct. af ikke-vestlige indvandrere under ét.

Tabel 8.2 Økonomiske problemer i husholdningen. 2011,

	Danskere	Alle indvandrere ¹	Tyrkere	Pakistannere	Irakere	Libanesere	Eksjugoslavere
Er det ... at få pengene til at slå til?				Pct.			
meget svært	4,2	16,8	13,8	(18,0)	31,4	(22,2)	(10,1)
svært	7,6	22,9	26,7	(17,3)	25,6	(25,1)	18,2
lidt svært	14,7	25,8	22,6	29,2	20,7	(25,5)	31,0
nogenlunde let	26,1	21,9	25,3	(15,9)	(13,8)	(17,7)	26,2
let	32,5	9,8	8,5	(15,3)	(7,0)	(4,2)	12,8
meget let	15,1	(2,9)	(3,0)	(4,3)	(1,6)	(5,2)	(1,8)
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antal	3.170	650	116	118	159	109	148

1 De fem indvandrer- og efterkommergrupper.

() < 20 observationer.

Kilde: ITUC og DTUC – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Det er indlysende, at indkomsten har afgørende betydning for, om man kan få enderne til at mødes og dermed for tilfredsheden med ens økonomi. Sidstnævnte har vi også spurgt direkte til ved at anvende en skala fra 0 til 6, hvor 0 udtrykker stor utilfredshed med den økonomiske situation og 6 stor tilfredshed. For den fjerdedel af indvandrerne med de mindste disponible husstandsindkomster er den gennemsnitlige tilfredshed på 2,5, mens den er på 2,7 og 3,0 for dem med hhv. de næstlaveste og næsthøjeste husstandsindkomster (tabel 8.3). For den bedst stillede fjerdedel af indvandrerfamilierne – dem med de højeste disponible husstandsindkomster – er den gennemsnitlige tilfredshed på 3,5. Der er her taget højde for, at familierne ikke nødvendigvis har lige mange medlemmer – den såkaldt ækvivalerede indkomst – så det er altså ikke, fordi der er flere personer i den ene gruppe af familier end i den anden, at disse forskelle i tilfredshed med den økonomiske situation forekommer. I øvrigt er det kun forskellen mellem den bedst stillede fjerdedel og den dårligst stillede, der er signifikant, hvorfor det er muligt, at forskellen mellem de “midterste” indkomster og de mindste blot kan tilskrives statistisk usikkerhed og altså ikke egentlige forskelle i vurderingerne af familiernes økonomiske situation.

Tabel 8.3 Tilfredshed med den økonomiske situation og husstandsindkomsten i indvandrerfamilier, 2011.

	Disponibel husstandsindkomst, ækvivaleret (sq antal familiemedlemmer)							
	1. kvartil		2. kvartil		3. kvartil		4. kvartil	
	Gns.	St. afv.	Gns.	St. afv.	Gns.	St. afv.	Gns.	St. afv.
Tilfredshed med økonomisk situation (0-6) ¹	2,53	1,23	2,68	1,27	3,03	1,33	3,50*	1,28

* Signifikant forskellig fra 1. kvartil på 0,05-niveau.

1 0: Mindst tilfreds og 6: Mest tilfreds.

Kilde: ITUC – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Når det gælder organiseringen af økonomien i familien, er der kun mindre forskelle mellem de forskellige indvandrergrupper. Omkring 80 pct. af familierne har således en økonomi, hvor pengene er fælles, og der ikke bliver skelnet mellem den ene og den andens penge. For danskere gælder det “kun” for 72 pct. af familierne (tabel 8.4). Andelen af familier, hvor en del af pengene betragtes som individuelle og resten som fælles, er da også større i danske end i indvandrerfamilier – ca. 20 mod 14 pct. En helt individuel økonomisk ordning, hvor de pågældendes indkomster opfattes som værende deres egne, er der meget få

ikke-vestlige indvandrere, der har (ikke tilstrækkeligt antal observationer), mens 7 pct. af danskerne har en sådan økonomisk organisering i husstanden. Det kan nævnes, at sidstnævnte indretning af husstandens økonomi er mere udbredt i Sverige, men mindre i andre landes befolkninger end blandt danskere, og at også fælles økonomi er mere udbredt i Danmark end i UK, Holland og Sverige (Bonke & Browning, 2009).

Tabel 8.4 Organisering af husholdningens indkomster, 2011.

	Danskere	Alle indvandrere ¹	Tyrkere	Pakistane- nere	Irakere	Libane- sere	Eks- jugoslavere
	Pct.						
Alle penge er fælles, vi skelner ikke mellem mine og dine penge	71,9	79,7	82,2	78,4	81,3	76,6	77,4
En del af pengene betragter vi som vores egne og en del som fælles	20,4	13,6	14,2	(13,5)	(9,8)	(15,9)	13,8
Det, vi hver især tjener, er vores egne penge	6,8	(2,9)	(2,0)	(4,3)	(4,3)	(0,8)	(3,6)
Anden måde	0,9	(1,6)	(0,8)	(2,7)	(2,3)	(2,0)	(1,6)
Ved ikke	0,0	(2,3)	(0,8)	(1,3)	(2,3)	(4,7)	(3,6)
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antal	2.502	519	95	92	127	83	122

1 De fem indvandrer- og efterkommergrupper.

() < 20 observationer.

Kilde: ITUC og DTUC – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

I undersøgelsen har vi også spurgt til, hvor stort det personlige forbrug er for kvinder og mænd, og hvilke goder, der indgår i det: Tøj og sko, fritidsaktiviteter og hobbies og andet. Samlet set beløber de månedlige personlige udgifter sig til 1.600 kr. for både mænd og kvinder i danske familier – den samme fordeling mellem mænd og kvinder finder Browning og Gørtz (2012) – og til 1.700 kr. for mænd og kvinder i indvandrerfamilier – altså stort set det samme for begge køn i både danske og indvandrerfamilier. Der er heller ikke nogle nævneværdige forskelle i,

hvordan udgifterne fordeler sig på de forskellige goder – tøj og sko, fritidsaktiviteter og hobbies og andet – mellem de to grupper, og fordelingen mellem mænd og kvinder er også stort set den samme for samtlige udgiftstyper blandt danskere og indvandrere (tabel 8.5).

Tabel 8.5 Personligt forbrug i parfamilier pr. måned, 2011.

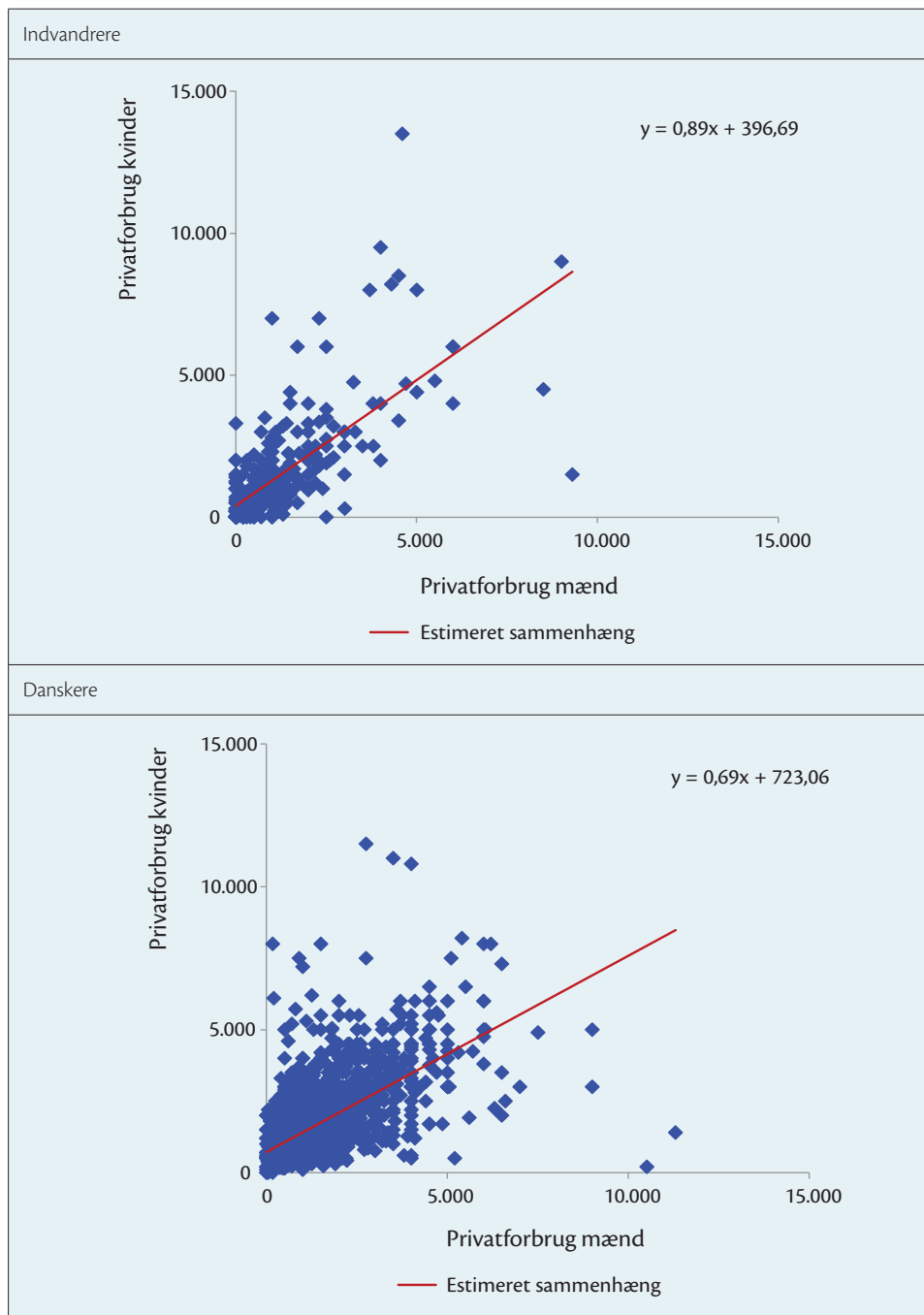
	Danskere			Ikke-vestlige indvandrere		
	Mænd	Kvinder	Mænd/(Mænd og kvinder)	Mænd	Kvinder	Mænd/(Mænd og kvinder)
	Kr. ¹		Pct.	Kr. ¹		Pct.
Tøj og sko	586	772	43,1	797	851	48,4
Fritidsakt. og hobbies	416	252	62,3	351	204	63,3
Andet	548	546	50,1	538	622	46,3
I alt	1.551	1.570	49,7	1.686	1.678	50,1
Procent, der ikke har oplyst udgifter	0,9	0,4		14,3	13,4	

1 Udgifter for personer med udgifter til mindst én af udgiftstyperne.

Kilde: ITUC og DTUC – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

For både danskere og indvandrere er der en klar sammenhæng mellem manden og kvindens personlige forbrug, således at jo større den enes forbrug er, desto større er også den andens forbrug (figur 8.1). Der er imidlertid forskel i graden af sammenhæng, idet det er sådan, at for hver 100 kr., en mand bruger mere på sig selv i en indvandrerfamilie, bruger kvinden 90 kr. mere på sig selv. For danskere er billedet mere "skævt", i og med at et øget forbrug for manden på 100 kr. kun hænger sammen med et øget forbrug for kvinden på 70 kr. Det kan nævnes, at vi også har set på, om denne sammenhæng er den samme for alle udgiftsniveauer – den funktionelle form af sammenhængen – men der er ikke noget, der tyder på, at det ikke skulle være tilfældet.

Figur 8.1. Sammenhæng mellem kvindens og mandens individuelle forbrug i parfamilier, kr. 2011.

Kilde: ITUC og DTUC – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Ser vi på de forskellige indvandrergrupper, er der klare forskelle i, hvordan det personlige forbrug fordeler sig mellem manden og kvinden i parfamilier. I pakistanske familier er det således manden, der har det største personlige forbrug, mens det omvendt i irakiske familier er kvinden, der har det største personlige forbrug. I førstnævnte familier er hans personlige forbrug således 45 pct. større end hendes, mens hendes personlige forbrug er 43 pct. større end hans personlige forbrug i sidstnævnte familier. For tyrkiske, libanesiske og eksjugoslaviske familier har de to parter et nogenlunde lige stort personligt forbrug.

Tabel 8.6 Personligt forbrug i par blandt forskellige ikke-vestlige indvandrere pr. måned, 2011.

	Tyrkere		Pakistanere		Irakere		Libanesere		Eks- jugoslavere	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
	Udgifter – 2011 kr.									
Tøj og sko	964	607	909	728	635	1057	597	679	684	1139
Fritidsakt. og hobbies	218	248	316	216	230	236	595	129	521	162
Andet	591	782	588	303	563	744	302	620	519	525
I alt	1.773	1.637	1.813	1.247	1.427	2.037	1.493	1.428	1.724	1.826
Andel, der ikke har oplyst udgifter i alt	0,12	0,11	0,12	0,11	0,20	0,19	0,17	0,15	0,11	0,11

Kilde: ITUC – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Når det gælder det samlede forbrug (tabel 8.7), er der ikke store forskelle mellem indvandrergrupperne, når vi ser bort fra irakere, som har et mindre forbrug end de øvrige grupper, hvilket hænger sammen med en mindre husstandsindkomst. Det gælder dog også for libanesere, at deres indkomster er forholdsvis lave, jf. tabel 8.1, selvom deres forbrug svarer til de fleste af de øvrige grupper. Det skal her nævnes, at forbruget er opgjort ud fra selvrapporterede oplysninger i ITUC, mens indkomsterne stammer fra Danmarks Statistiks registre.

Tabel 8.7 Indvandreres samlede forbrug fordelt på forskellige udgiftstyper, 2011.

	Alle indvandrere ¹		Tyrkere		Pakistanere		Irakere		Libanesere		Eks-jugoslavere	
	Månedlige udgifter											
	Kr.	Pct.	Kr.	Pct.	Kr.	Pct.	Kr.	Pct.	Kr.	Pct.	Kr.	Pct.
Dagligvarer	3.640	23,8	3.380	21,6	3.680	22,3	3.800	29,7	3.930	25,7	3.740	23,8
Tøj og sko	1.190	7,8	1.140	7,3	1.100	6,7	1.230	9,6	1.310	8,5	1.240	7,9
Andre løbende udgifter og mindre køb	1.420	9,3	1.670	10,7	1.310	7,9	1.110	8,7	1.380	9,0	1.350	8,6
Fritidsudstyr og -aktiviteter	770	5,0	710	4,5	1.100	6,6	680	5,3	1.000	6,5	670	4,3
Større ting	790	5,1	730	4,7	930	5,6	490	3,8	620	4,0	1.010	6,4
Forsikringer i bolig	290	1,9	290	1,9	270	1,7	190	1,5	240	1,6	370	2,4
Transportudgifter	780	5,1	750	4,8	890	5,4	460	3,6	660	4,3	960	6,1
Boligudgifter	4.460	29,1	4.970	31,7	5.180	31,4	3.580	28,0	4.240	27,8	4.090	26,0
Advokat, forsikring mv.	320	2,1	220	1,4	430	2,6	110	0,9	230	1,5	530	3,4
Helbred og sundhed	230	1,5	270	1,7	180	1,1	190	1,5	250	1,6	230	1,5
Div. udgifter	880	5,7	910	5,8	720	4,4	590	4,6	1.000	6,6	1.000	6,3
Børneinstitutioner mv.	550	3,6	620	3,9	730	4,4	380	3,0	440	2,9	540	3,4
Samlede udgifter	15.320	100,0	15.660	100,0	16.520	100,0	12.800	100,0	15.290	100,0	15.740	100,0
Husstandsindkomst efter skat	22.050		23.060		24.460		18.570		16.870		23.780	

1 De fem indvander- og efterkommergrupper.

Kilde: ITUC og registeroplysninger – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Forbrugets sammensætning varierer ikke nævneværdigt grupperne imellem, idet både udgifter til dagligvarer og boligudgifter, som er de største udgiftsposter svarende til omkring halvdelen af udgifterne tilsammen – stort set udgør den samme andel af samtlige indvandrergrupperes samlede forbrug. De øvrige udgifter er da også fordelt nogenlunde ens, hvad enten vi ser på udgifter til tøj og sko, andre løbende udgifter og mindre køb, fritidsudstyr og -aktiviteter, større ting, transport, advokat og forsikring, helbred og sundhed og div. For samtlige disse udgiftstyper er andelen af de samlede udgifter stort set de samme for tyrkere, pakistanere, irakere, libanesere og eksjugoslavere.

I forhold til danskere er indvandreres forbrugssammensætning ikke meget anderledes, idet en specialberegning på Danmarks Statistiks forbrugsundersøgelser 2009-2011 viser, at både indvandrere og danskere bruger knap 30 pct. af det samlede forbrug på boligudgifter (29,1 og 28,3 pct.), mens udgifterne til tøj og sko udgør henholdsvis 7,8 og 5,4 pct. og udgifterne til medicin og sundhedsydelse 1,5 og 1,9 pct. for indvandrere og danskere. Når det gælder udgifter til transport inklusive køb af transportmidler, er der imidlertid en væsentlig forskel i indvandreres og danskeres udgiftsandele, idet førstnævnte bruger 5,1 pct. og sidstnævnte 18,4 pct., og tilsvarende for udgifter til fritidsaktiviteter og -udstyr med en andel af det samlede forbrug på 5,0 for indvandrere og 10,3 pct. for danskere. Hvad de resterende udgifter anvendes på, er det desværre ikke muligt at foretage en sammenligning af, da opdelingen på udgiftstyper ikke er lige detaljeret i nærværende undersøgelse og i oplysningerne fra Danmarks Statistik. Det hører dog med til billedet her, at det er forventeligt, at forbrugsmønsteret for de to grupper – indvandrere og danskere – er forskelligt, alene fordi deres forbrug – indkomster – er forskelligt, idet indvandrergruppens samlede månedlige forbrug er på 22.050 kr. mod 29.340 kr. for danskerne.

9. Integration i flere dimensioner

For at give et samlet billede af integrationen af de fem grupper af ikke-vestlige indvandrere, som vi har set på i denne bog, inddrager vi både demografiske forhold, human og social kapital (kapitel 5) samt arbejdsmarked (kapitel 6) og ligestilling i forbrug (kapitel 8). Der er således tale om et flerdimensionelt integrationsbillede, hvor de forskellige forhold indgår ligeværdigt – de er alle tillagt samme vægt – og hvor det ikke er tilstræbt at se på sammenhængen mellem dem. Det er heller ikke sådan, at den sociale kapital har fået en særlig placering på trods af, at denne ud fra en sociologisk vinkel tillægges stor betydning, se fx Putnam (1995), eller at den humane kapital og arbejdsmarkedstilknytningen har fået forrang, sådan som en økonomisk tilgang ville give dem, se fx Borjas (1985).

Da de forskellige dimensioner kan operationaliseres på forskellig vis, og én operationalisering ikke nødvendigvis er mere korrekt end en anden, har vi bestræbt os på at vælge forhold, som er korreleret med andre nærliggende forhold, og som generelt i litteraturen anvendes til tilsvarende analyser. Kvinders alder ved 1. fødsel er således et oplagt eksempel på demografiske forhold, uddannelse på human kapital, beskæftigelsesfrekvens på arbejdsmarkedsforhold, kvinders andel af det personlige forbrug i familien på ligestilling, mens vi har valgt flere forhold til at udtrykke den sociale kapital.

Den sociale kapital omfatter her besøg af danskere, om man er medlem af en forening med danske deltagere, og om man ser dansk tv. Det er således de samme aktiviteter, som er nærmere beskrevet i kapitel 6, vi anvender i det følgende, og som er vist i tabel 9.1.

Tabel 9.1 Indvandrere og efterkommeres sociale kapital, 2011.

	Tyrkere	Pakistanere	Irakere	Libanesere	Eks-jugoslavere
Dansk tv	0,28	0,34	0,18	0,24	0,59
Besøg af danskere	0,44	0,56	0,53	0,58	0,57
Medl. af forening med danske deltagere	0,30	0,39	0,25	0,26	0,25

Kilde: ITUC – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Det ses umiddelbart af tabel 9.1, at eksjugoslavere er den gruppe af ikke-vestlige indvandrere, hvor det er mest udbredt at se dansk tv, mens det gælder for relativt få libanesere, tyrkere og pakistanere og kun for knap hver femte iraker. Når det gælder for besøg af danskere scorer eksjugoslavere igen højt, men dog ikke højere end både libanesere, pakistanere og irakere. Tyrkere er derimod den gruppe af ikke-vestlige indvandrere, der mest sjældent har besøg af danskere, hvilket kan skyldes, at netop tyrkere udgør den største gruppe af ikke-vestlige indvandrere i Danmark og derfor omgives af flere af deres egne, end det gælder for andre ikke-vestlige indvandrere. Endelig er medlemskab af foreninger med dansk deltagelse mest udbredt blandt pakistanere efterfulgt af tyrkere, og med irakere, libanesere og eksjugoslavere som dem, der i mindst omfang er medlem af sådanne foreninger.

Når vi ser på den *sociale kapital* taget under ét, dvs. vægter besøg af danskere, at se dansk tv og medlemskab af foreninger med danske deltagere sammen, ser vi, at eksjugoslavere og pakistanere scorer højest efterfulgt af libanesere, tyrkere og med irakere med den laveste sociale score (tabel 9.2).

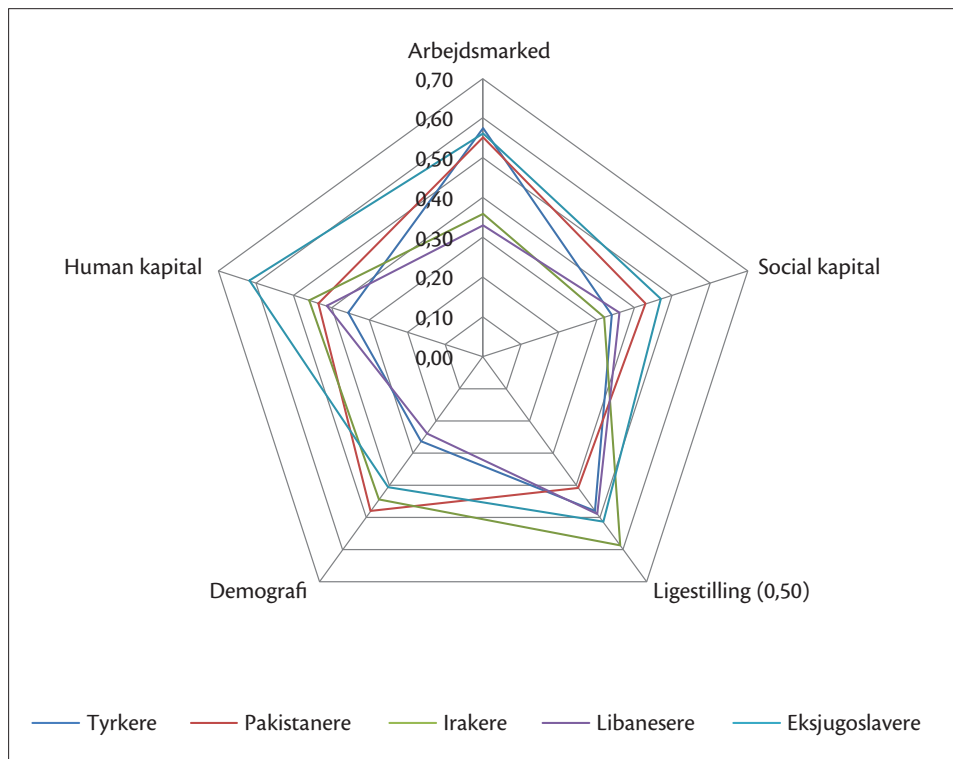
Tabel 9.2 Indvandrere og efterkommeres integrationsniveau – demografi, arbejdsmarked, ligestilling, social og human kapital, 2011.

	Tyrkere	Pakistanere	Irakere	Libanesere	Eksjugoslavere
Demografi (kvindens alder ved 1. fødsel –20)/10=	0,26	0,48	0,45	0,24	0,41
Arbejdsmarked beskæftigelsesfrekvens for kvinder og mænd, gns.	0,57	0,55	0,36	0,33	0,56
Ligestilling kvindens andel af kvindens og mandens personlige forbrug	0,48	0,41	0,59	0,49	0,51
Social kapital gns. deltagelsesandel i 3 sociale aktiviteter	0,34	0,43	0,32	0,36	0,47
Human kapital andel med faglig eller videregående uddannelse	0,36	0,44	0,46	0,41	0,62

Kilde: ITUC og registeroplysninger – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Hvad angår *demografi*, finder vi, at kvindens alder ved 1. fødsel er højest blandt pakistanere og irakere, efterfulgt af eksjugoslavere, og med tyrkiske og libanesiske kvinder som dem, der er yngst, når de føder 1. barn. Den største *human kapital* besiddes af eksjugoslavere, idet der er væsentlig flere med en faglig eller videregående uddannelse i denne gruppe. Omvendt er der kun relativt få tyrkere, der har en sådan uddannelsesmæssig baggrund. På *arbejdsmarkedet* scorer både tyrkere, pakistanere og eksjugoslavere relativt højt, mens irakere og libanesere har en meget lav gennemsnitlig beskæftigelsesfrekvens for mænd og kvinder. Endelig er kvindens andel af det personlige forbrug større end mandens hos irakiske familier, mens mandens forbrug er større end kvindens i pakistanske familier. I både tyrkiske, libanesiske og eksjugoslaviske familier har kvinden og manden stort set en lige stor andel af det personlige forbrug – ligesom i danske familier – nemlig 0,5, som vi tager som udtryk for den største grad af økonomisk *ligestilling* i familier.

Figur 9.1 Indvandrere og efterkommeres integrationsniveau – demografi, arbejdsmarked, ligestilling, social og human kapital, 2011.

Note: Værdien på figurens akser refererer til tabel 9.1.

Kilde: ITUC og registeroplysninger – Rockwool Fondens Forskningsenhed.

I figur 9.1 har vi inddraget alle integrationsdimensioner – demografi, arbejdsmarked, ligestilling, social kapital og human kapital – på én gang, sådan at akserne ud fra centrum angiver, hvor højt de forskellige indvandrergupper scorer: jo længere væk fra centrum, desto højere score med undtagelse af ligestilling, hvor 0,5 angiver “målet”. For de fleste dimensioner scorer danskere højere, hvilket dog ikke er angivet, da der ikke for alle dimensionerne findes helt sammenlignelige oplysninger. Figuren viser, at billedet ikke er helt entydigt, når det gælder, hvilke ikke-vestlige indvandrergupper som ud fra denne tilgang er mest integrerede i det danske samfund. Eksjugoslaverne scorer godt nok højt på både arbejdsmarkedstilknytning, uddannelse (human kapital), social kapital og ligestilling, men tyrkere og pakistanere har en tilsvarende arbejdsmarkedstilknytning, og når det gælder ligestilling, er både tyrkere og libanesere også ganske godt med, se tabel 9.2 og figur 9.1. Hvad angår demografi overgås eksjugoslavere af både pakistanere og irakere, der føder deres 1. barn i en højere alder. På den anden side scorer irakere lavt både på tilknytning til arbejdsmarkedet og social kapital, og det samme gælder for libanesere, hvilket betyder, at disse to grupper ser ud til at være de mindst integrerede i det danske samfund, mens eksjugoslavere omvendt er den mest integrerede ikke-vestlige gruppe ud af de fem, som indgår i denne undersøgelse.

Den anvendte afgrænsning af integrationsdimensioner betyder, at andre ikke-vestlige indvandrergupper både kan vise sig at være mere og mindre integrerede end de her nævnte grupper. Det er også vigtigt at understrege, at der ikke er tale om et endegyldigt integrationsmål, idet andre mål kunne vise sig at tegne et andet billede af, hvor integrerede ikke-vestlige indvandrere er i dagens Danmark. Et eksempel på et alternativt mål er det af regeringen lancerede integrationsbarometer, som ud over de her medtagne dimensioner også inddrager bosætning og kriminalitet⁵.

5. <http://integrationsbarometer.dk/det-nationale-integrationsbarometer>

10. Konklusion

Formålet med denne bog har været at se på ikke-vestlige indvandreres levevilkår, arbejde og forbrugsmønster ved både at inddrage familief forhold og forhold, som knytter sig til arbejdsmarkedet. Udbredelsen af forskellige familieformer, deltagelse i foreningslivet og det sociale liv i familien er således undersøgt, tillige med ikke-vestlige mænd og kvinders tilknytning til arbejdsmarkedet og deres indkomster. Der er kun en beskedent viden om samspillet mellem disse forhold og om, hvordan det adskiller sig fra danskeres tilsvarende forhold.

Der er principielt set to veje til integration, nemlig gennem tilknytning til arbejdsmarkedet og gennem de nære omgivelser – familie og venner. Den første vej går gennem beskæftigelse, selvforsørgelse og uddannelse, mens den anden vej går gennem mødet med danskere, som igen kan hænge sammen med integrationen på arbejdsmarkedet, hvad enten sammenhængen går fra arbejdsmarked til familie og venner eller fra familie og venner til arbejdsmarked.

I undersøgelsen har vi anvendt registerdata og data fra en spørgeskemaundersøgelse blandt ikke-vestlige indvandrere og efterkommere bosiddende i Danmark. Deltagerne i undersøgelsen er i alderen 25-54 år og har boet i Danmark i mindst tre år, og de kommer fra henholdsvis Tyrkiet, Pakistan, Irak, Libanon og Eksjugo-slavien, som antalmæssigt er de væsentligste ikke-vestlige indvandrerlande. I det omfang, det har været muligt, har vi også inddraget oplysninger om tilsvarende danskere.

Demografi, familie og sociale kontakter

Det gælder for både tyrkiske, pakistanske og jugoslaviske kvinder, at de både gifter sig og får 1. barn tidligere, hvis de har en indvandrerbaggrund, end hvis de er efterkommere, hvorved sidstnævnte adskiller sig mindre fra danske kvinder end førstnævnte. Det gælder også for irakiske og libanesiske kvinder med indvandrerstatus, at de både gifter sig og får 1. barn tidligere end danske kvinder, hvorimod der ikke er nogen forskel mellem danske kvinder og efterkommerkvinder fra Irak og Libanon på disse punkter.

Vi har også set, at mange ikke-vestlige kvinder og mænd gifter sig med landsmænd(-kvinder). For tyrkere, pakistanere, irakere, libanesere og eksjugoslavere gælder, at omkring tre ud af fire er gift med én fra samme oprindelsesland, mens kun et lille mindretal er gift med én med en anden oprindelse end dansk.

Der er ikke stor forskel i dette mønster, hvad enten vi ser på indvandrere eller efterkommere. Ægteskaber mellem en dansker og en indvandrers forekommer kun i begrænset omfang. Det er oftest indvandrer-mænd, som er gift med en dansker, idet det gælder for omkring hver tyvende, mens det kun er 2-3 pct. af indvandrer-kvinderne, som er gift med en dansk mand.

Når det gælder skilsmisser, har vi set, at hvert fjerde danske par i alderen 25-54 år, som har været gift, sidenhen er blevet skilt, hvorimod det gælder for omkring hver femte indvandrerpar. Sammenligner vi danske par med efterkommere, er der en større andel af efterkommerne, som er blevet skilt.

Andelen uden kompetencegivende uddannelse er større blandt indvandrere i undersøgelsen end blandt danskere, nemlig 40 pct. mod 24 pct., ligesom der tilsvarende er færre indvandrere end danskere med en kort/mellemlang/lang videregående uddannelse – 22 og 37 pct. Opdelt på mænd og kvinder er der blandt personer med ingen uddannelse, specialarbejderuddannelse eller EDU/EF/HG-basisår flere danske mænd end kvinder, mens der omvendt for indvandrere er flest kvinder. For de faglige uddannelser gælder, at både blandt danskere og indvandrere er der flest mænd. Endelig har vi også fundet, at der er væsentlig flere danske kvinder end mænd, der har en kort, mellemlang eller lang videregående uddannelse, mens der omvendt er flest indvandrer-mænd med en sådan baggrund. Det lavere uddannelsesniveau blandt indvandrere sammenlignet med danskere modsvares delvist af, at indvandrere kan have en uddannelse fra hjemlandet, som ikke er blevet godskrevet i Danmark.

For de grupper af indvandrere, vi her ser på, oplyser en tredjedel, at de er meget gode – flydende – til dansk, og en anden tredjedel, at de er gode – næsten flydende – til dansk. Godt en fjerdedel siger, at de er nogenlunde til dansk, og godt hver tyvende, at de taler dansk dårligt eller endog meget dårligt – taler ikke dansk. Det er især pakistanere, der skiller sig ud fra de andre indvandrere ved at være bedre til dansk, idet tre ud af fire angiver, at de taler flydende eller næsten flydende dansk, mod mellem halvdelen og to tredjedele af irakerne.

Ikke overraskende er der sammenhæng mellem det sprog, man taler hjemme, og hvor god man er til dansk. Hvis man er meget god til dansk, taler hver fjerde udelukkende dansk i hjemmet, og to ud af tre taler både dansk og et andet sprog – formentlig hjemlandets. Hvis man derimod kun er nogenlunde god til dansk, er andelen med to sprog i hjemmet godt 80 pct. mod 16 pct., som udelukkende taler et andet sprog, og 5 pct. udelukkende dansk. Er man dårlig til dansk, taler halvdelen udelukkende et andet sprog og den anden halvdel både dansk og et andet sprog. Det er kun i godt hver tiende af indvandrefamilierne, at der udelukkende tales dansk.

De mest læsende blandt indvandrere – eller i hvert fald dem med flest bøger – er tyrkere, pakistanere og eksjugoslavere (40-35 bøger), hvorefter følger irakere

og libanesere med 20 bøger som det almindelige. Det kan også udtrykkes på den måde, at hvor lidt over 40 pct. af indvandrere har under 25 bøger, har en næsten lige så stor andel danskere mere end 200 bøger.

Der er betydelige forskelle i, hvilke tv-kanaler man ser. Omkring hver fjerde iraker og libaneser ser næsten kun danske tv-kanaler og evt. andre udenlandske end hjemlandets, mens det gælder for omkring en tredjedel af tyrkerne og pakistanerne og seks ud af ti eksjugoslavere. Omvendt er det kun lidt mere end hver tyvende, der næsten kun ser tv-kanaler fra deres hjemland.

Der er ingen tvivl om, at samværet med familie og venner har betydning for, hvor integreret man er i samfundet. Det gælder for godt 4 ud af 10 indvandrere, at de har besøg af hhv. besøger danskere og andre landsmænd eller ikke-landsmænd, hvortil kommer godt 10 pct., som oplyser, at de kun har besøg af og besøger danskere. Det betyder omvendt, at knap hver tredje indvandrer enten kun har besøg af landsmænd eller aldrig/sjældent har besøg af eller besøger nogen, eller hvis de gør det, er det kun landsmænd.

Mellem hver tredje og halvdelen af ikke-vestlige indvandrere er medlem af en eller anden forening, og for de foreningsaktive er det mest almindelige at være deltager i indvandrerforeninger, hvorefter følger foreninger med både dansk og etnisk deltagelse. Det mindst almindelige for indvandrere er at være medlem af overvejende danske foreninger. Samtidig er sportsklubber/foreninger de mest populære. Hver anden indvandrer er således medlem af en sådan forening, mens medlemskab af kulturelle/religiøse/politiske foreninger gælder for knap hver anden, og kun hver tredje er medlem af andre foreninger. Til sammenligning kan nævnes, at 41 pct. af danskerne i 2008 var medlem af en sports- eller fritidsforening. For alle nævnte foreningstyper er der tale om, at der for mere end halvdelen vedkommende både er deltager med dansk og etnisk baggrund, mens knap hvert tredje medlemskab af sportsklubber/foreninger finder sted i foreninger med overvejende etnisk baggrund. For sportsklubber/foreninger er der tale om, at mere end hvert fjerde medlem er i en klub eller forening, hvor deltagerne overvejende er danskere.

Der er klare sammenhænge mellem aktiviteterne, idet der ikke er nogen af de nævnte aktiviteter, som man deltager i, uden at der også er en vis sandsynlighed for, at man også deltager i nogle af de andre aktiviteter. Der er også gennemført en såkaldt faktoranalyse for at undersøge dette, og den kommer tilsvarende frem til, at deltagelse i blot én af aktiviteterne er en god markør for, at man også deltager i en anden af aktiviteterne.

Endelig har vi set på, hvad der kan bidrage til at forklare, hvorfor nogle indvandrere er mere aktive end andre. Det viser sig her, at pakistanere og eksjugoslavere skiller sig ud fra tyrkere ved at være mere aktive i det civile liv, hvorimod irakere og libanesere på dette punkt ligner tyrkere, når der tages hensyn til forskelle i alder,

opholdstid, uddannelsesniveau og beskæftigelse. Der er ingen forskelle i aktivitetsniveauet mellem kvinder og mænd, hvorvidt man er gift/samboende eller bor alene, eller har ét eller flere børn. Uddannelsesbaggrund spiller derimod en rolle for aktivitetsniveauet, idet indvandrere med en faglig og især med en videregående uddannelse – kort, mellemlang eller lang – er mere aktive end indvandrere uden nogen uddannelse. Tilsvarende er beskæftigede mere aktive i det civile liv end ikke-beskæftigede, hvilket tyder på, at integration via arbejdsmarked og civilt liv ikke er et enten/eller, men et både/og.

Arbejdsmarked, indkomst og forbrug

Indvandrerne integration på arbejdsmarkedet er også mere indgående belyst, herunder om det danske arbejdsmarked er dobbelt segregeret i den forstand, at indvandrere både har de dårligst betalte job og de skæveste arbejdstider.

Ved indgangen til 2011 var andelen af beskæftigede betydeligt lavere blandt indvandrere end danskere mellem 25 og 54 år. Mens 81 pct. af de danske kvinder og 83 pct. af mændene var beskæftigede, så gjaldt det 50 pct. af de ikke-vestlige kvinder og 59 pct. af de ikke-vestlige mænd. For kun ca. halvdelen af indvandrerne er jobbet således en del af dagligdagen, og dermed en mulig integrationsssfære, når vi altså opgør det på et givet tidspunkt, og ikke ser på, hvor mange der har beskæftigelse i en kortere eller længere periode i løbet af hele året.

Vi har også vist, at indkomsten generelt er lavere for indvandrere end for danskere, ligesom kvinder tjener mindre end mænd. Mens bruttoindkomsten blandt mandlige danske selvstændige generelt er lidt bedre end for lønmodtagere, er billedet det modsatte for selvstændige indvandrere, som gennemgående har en indkomst, der er væsentlig lavere end for tilsvarende lønmodtagere.

Den samlede arbejdstid på årsbasis er lidt lavere for indvandrere end for danskere, og omregnet til ugentlig arbejdstid betyder det, at danske kvinder i gennemsnit arbejder 26,0 timer mod 24,7 timer for indvandrerkvinder, mens danske mænd arbejder 28,5 timer og indvandrermand 27,5 timer, hvor indvandrerne kommer fra de 5 undersøgte lande. Beregner man forskellen mellem antallet af timer, man har fået løn for, og de præsterede timer, fås et mål for fraværet, som viser, at mænd har et mindre fravær end kvinder, og indvandrere et lidt mindre fravær end danskere.

Samtidig er det også sådan, at især indvandrermand har de skæve arbejdstider, forstået som regelmæssigt aften-, nat- og weekendarbejde. For *beskæftigede* indvandrerkvinder er andelen, som arbejder på skæve tidspunkter, på niveau med danske kvinders, mens andelen for danske mænd er lidt højere. Sammenligner man danske par og indvandrerpar, er der en betydeligt større arbejdsdeling hos indvandrerparrene, idet indvandrerkvinder meget sjældnere arbejder på skæve tidspunkter, mens danske par har en mere ligelig fordeling af de skæve arbejdstider.

Vi har også kunnet vise, at danskere (uanset køn) har en højere beskæftigelse og løn end herboende indvandrere (2. generation), som er mere beskæftigede end indvandrere, som kommer til Danmark ved giftermål (1. generation). Herudover gælder, at det ikke er ligegyldigt for hverken kvinder eller mænds arbejdsmarkedstilknnytning, hvem de er gift med. Også her er det sådan, at beskæftigelse og indkomst i reglen er højest for dem, som er gift med en dansker, efterfulgt af dem, som er gift med en 2. generationsindvandrer, og slutteligt er beskæftigelsen og indkomsten lavest for dem, som er gift med 1. generationsindvandrere. Vi har også vist, at både beskæftigelse og indkomst svinger mere med ægtefællens status for kvinderne end for mændene.

Når det gælder beskæftigelsen, får par med mindst én dansk partner eller to 2. generationsindvandrere med tiden beskæftigelsesrater, som ligger tæt på danske pars beskæftigelse. Med hensyn til indkomsterne forbliver der også for disse grupper en forskel, som ikke indhentes i løbet af ægteskabet. Den svageste tilknytning til arbejdsmarkedet både målt på beskæftigelse og indkomst ses hos gruppen af par, hvor begge tilhører 1. generation. Selvom beskæftigelse og indkomst stiger med tiden, er det fra et meget lavt niveau. Kombinationer af par, hvor den ene tilhører 1. generation og den anden 2. generation, klarer sig lidt bedre. Men det er først i forhold til par, hvor begge tilhører 2. generation, at der er tale om en væsentlig lighed med danske par.

Der er betydelige forskelle i indvandreres og danskeres husstandsindkomster, idet den månedlige disponible husstandsindkomst i indvandrerfamilier beløber sig til 22.000 kr. mod 40.000 kr. i danske familier. Forskellene viser sig også ved, at næsten hver syvende indvandrerfamilie har mindre end 10.000 kr. i månedlig disponibel indkomst mod færre end 3 pct. af danskerne, og i den anden ende af fordelingen ser vi, at hver fjerde indvandrerfamilie har en indkomst på 30.000 kr. eller mere om måneden mod to-tredjedele af danskerne. Selvom nogle indvandrere får økonomisk hjælp fra familie, venner og bekendte, er den langt fra at kunne opveje indkomstforskellen over for danskere, idet indvandrere selv med denne hjælp indregnet kun har indkomster, som udgør knap to tredjedele af danskeres disponible indkomster.

De mindre indkomster blandt indvandrere sammenlignet med blandt danskere giver sig også udtryk i mere udbredte økonomiske problemer. Knap 40 pct. af indvandrerne angiver således, at de har enten svært ved eller meget svært ved at få pengene til at slå til over for færre end 12 pct. af danskerne.

Der er kun mindre forskelle i organiseringen af økonomien i familien mellem indvandrere og danskere, idet ca. 80 pct. af indvandrerfamilier angiver at have fælles økonomi mod 72 pct. af danske familier. Vi har også set, at de personlige udgifter beløber sig til 1.600 kr. for både mænd og kvinder i danske familier mod 1.700 kr.

for mænd og kvinder i indvandrerfamilier pr. måned. Der er heller ikke nogle nævneværdige forskelle i, hvordan udgifterne fordeler sig på de forskellige goder – tøj og sko, fritidsaktiviteter og hobbies, og andet – mellem de to grupper. Heller ikke det samlede forbrugs sammensætning varierer nævneværdigt grupperne imellem, idet både udgifter til dagligvarer og boligudgifter, som er de største udgiftsposter, stort set udgør den samme andel af samtlige indvandrergrupperes samlede forbrug.

Ved at inddrage alle integrationsdimensioner – demografi, arbejdsmarked, ligestilling, social kapital og human kapital på én gang, er billedet ikke helt entydigt, når det gælder, hvilke ikke-vestlige indvandrergrupper som ud fra denne tilgang er mest integrerede i det danske samfund. Eksjugoslaverne scorer godt nok højt på både arbejdsmarkedstilknytning, uddannelse (human kapital), social kapital og ligestilling, men tyrkere og pakistanere har også en høj arbejdsmarkedstilknytning, og når det gælder ligestilling, er både tyrkere og libanesere også godt med. Hvad angår demografi overgås eksjugoslaverne af både pakistanere og irakere, der føder deres 1. barn i en højere alder. På den anden side scorer irakere lavt både på tilknytning til arbejdsmarkedet og social kapital, og det samme gælder for libanesere, hvilket betyder, at disse to grupper ser ud til at være de mindst integrerede i det danske samfund, mens eksjugoslaverne er den mest integrerede ikke-vestlige gruppe ud af de fem, som indgår i denne undersøgelse.

11. English Summary

The aim of this book is to examine the conditions of life, the work situations and the patterns of consumption of non-Western immigrants in Denmark by considering both their family situations and their relationships to the labour market. The study thus covers the distribution of various family types in the immigrant population, participation in clubs and societies, and the social lives of families, as well as the relationships to the labour market and the incomes of non-Western immigrant men and women. Prior to this study, we had only limited knowledge of the relationship between these different aspects of immigrants' lives and of how they differed from the lives of ethnic Danes.

There are essentially two routes to integration, namely through the labour market and through family and friends. The first of these routes goes through employment, means of support and courses of education, while the second is through interaction with Danes, which again may be linked to integration via the labour market – whether that link is through the labour market to family and friends or through family and friends to the labour market.

In the study, we used both register data and data from a questionnaire survey conducted among first-generation (i.e. original) and second-generation non-Western immigrants living in Denmark. The participants in the survey were aged 25-54 and had lived in Denmark for at least three years. Their countries of origin were Turkey, Pakistan, Iraq, Lebanon and the former Yugoslavia, which in numerical terms are the main countries of origin of immigrants to Denmark. As far as possible, we also used information about comparable ethnic Danes.

Demography, families and social contacts

Women of Turkish or Pakistani backgrounds and those from the former Yugoslavia both marry and have their first child earlier if they are first-generation immigrants than if they are second-generation immigrants. In this respect, second-generation immigrants differ less from Danes than do first-generation immigrants. First-generation immigrant women from Iraq and Lebanon also marry and have their first child earlier than Danish women, but second-generation women from these backgrounds do not differ from Danish women.

Our survey revealed that it is common for non-Western immigrants to marry people from their own countries. Around three out of every four people with na-

tional origins in Turkey, Pakistan, Iraq, Lebanon and the former Yugoslavia marry people from the same country of origin, while only a small minority marry Danes or people from other countries of origin than themselves. In this respect, there are no major differences between first-generation and second-generation immigrants. There is only a small number of marriages between Danes and immigrants. Immigrant men marry Danish women more often than immigrant women marry Danish men; around 5% of immigrant men marry Danish women, but only 2-3% of immigrant women marry Danish men.

Around one Danish married couple in four aged between 25 and 54 gets divorced, whereas the figure for immigrant couples is only one in five. However, more second-generation immigrant couples divorce than do Danes.

The proportion of people without an educational qualification relevant for work was greater among the immigrants in the survey than among Danes, namely 40% as against 24%. Similarly, there were fewer immigrants than Danes with higher education qualification at any level: 22% as opposed to 37%. In terms of the balance between men and women, there are more Danish men than women with no education or training beyond compulsory schooling, training as semi-skilled workers, or a commercial college foundation course, but the situation is reversed among immigrants. There are more men than women with vocational training qualifications among both Danes and immigrants. Finally, the study showed that there are many more Danish women than Danish men with short-, medium- or long-cycle higher education, whereas there are more men than women with such education among immigrants. The lower level of education among immigrants in comparison with Danes can be explained in part by the fact that immigrants may have educational qualifications acquired in their home countries which are not recognised in Denmark.

Of the immigrants in the questionnaire survey, one-third reported that they were very good at Danish (fluent), while another third said that they were good at the language (almost fluent). Over a quarter of those surveyed said that their Danish proficiency was fair, and more than one in twenty that they were bad at Danish or even very bad, i.e. that they spoke no Danish at all. Immigrants of Pakistani origin stood out from other immigrants by being better at Danish, in that three out of four reported that they spoke fluent or almost fluent Danish, compared with between half and two-thirds of the Iraqis.

Not surprisingly, there is a relationship between the language spoken in the home and the level of Danish proficiency. Of those who said they were very good at Danish, a quarter spoke only Danish at home, and two-thirds spoke both Danish and another language (usually that of their country of origin). On the other hand, among those who said that they spoke Danish fairly well, the proportion using two langua-

ges at home was over 80%, as opposed to 16% who only spoke another language and 5% who spoke only Danish. Of those who spoke Danish badly, half spoke only a language other than Danish at home, and the other half both Danish and another language. Only just over one immigrant family in ten speaks exclusively Danish.

The greatest readers among the immigrants – or at least those who possess most books – are people from Turkey, Pakistan and the former Yugoslavia (with median figures of 35-40 books each), followed by the Iraqis and the Lebanese, who typically own around 20 books each. Another way of comparing reading among Danes and immigrants is to note that while a little over 40% of immigrants own fewer than 25 books, almost the same proportion of Danes have over 200 books each.

There are significant differences in the TV channels that people watch. About a quarter of Iraqis and Lebanese watch almost exclusively Danish TV channels and perhaps other foreign channels not transmitted from their home countries, while the same is true for around one-third of Turks and Pakistanis and six out of ten people from the former Yugoslavia. In contrast, only slightly more than one in twenty immigrants watch almost nothing but TV channels from their home countries.

There can be no doubt that association with family and friends has a significant role to play in how integrated immigrants are in Danish society. More than four out of ten immigrants reported that they visit or receive visits from Danes or people from countries other than their own, and over 10% say that they visit or receive visits only from Danes. In contrast, almost one-third of all immigrants report either that they visit or are visited by only their fellow-countrymen, or that they seldom or rarely visit or are visited by anyone at all, and if any visits do take place, they exclusively involve fellow-countrymen.

Between one third and one half of all non-Western immigrants are members of an association, and for those who are active in associations these are most frequently immigrants' associations, followed by associations with both Danish and immigrant members. It is least common for immigrants to be members of predominantly Danish associations. Sports clubs and associations are the most popular type. Every second immigrant is a member of such an association, while under half of all immigrants are members of cultural, religious or political associations, and only one third are members of associations of other types. By way of comparison, in 2008 41% of all Danes were members of associations for sports or leisure activities. For associations of all the types mentioned here, more than half of all the immigrant members belong to associations with members from both Danish and other ethnic backgrounds, while less than one third belong to sports clubs and associations with predominantly immigrant membership. In the case of sports clubs and associations, more than a quarter of immigrant members belong to clubs or associations where the members are predominantly Danish.

There is a clear link between activities. People who participate in one of the activities mentioned above are also likely to participate in others. A factor analysis was made to investigate this link, and the analysis confirmed that participation in one of the activities is a good indicator for participation in another.

Lastly in this section, we examined what might explain why some immigrants are more active than others. It was found that Pakistanis and people from the former Yugoslavia were distinct from Turks in being more active in their participation in society, while Iraqis and Lebanese were found to be similar to Turks when differences in age, time of residence, level of education and employment were taken into account. No differences were found in the levels of activity of men and women, regardless of whether they were married/cohabiting or living alone, or whether or not they had one or more children. On the other hand, level of education did play a role in the level of activity, in that immigrants with vocational training qualifications or, more particularly, higher education – of whatever length of course – were found to be more active than immigrants with no education beyond basic schooling. Similarly, people in employment tended to be more active in society than those who were unemployed, indicating that integration via the labour market and via general society is not a question of ‘either/or’, but of ‘both/and’.

The labour market, income and consumption

The study shed more light on a number of facets of immigrants’ integration into the labour market, indicating for example that the Danish labour market is doubly segregated in that immigrants both have the worst paid jobs and most often have jobs with unsocial working hours.

At the beginning of 2011, the proportion of people in employment was significantly lower among immigrants than among Danes aged between 25 and 54. While 81% of Danish women and 83% of Danish men had jobs, the corresponding figures for non-Western immigrant men and women were 50% and 59% respectively. If we examine the employment situation at only a specific point in time, therefore, rather than looking at how many immigrants are in employment at some point during an entire year, we find that paid work forms part of the daily lives of – and thus a possible area of integration for – only around one half of all immigrants.

We also found that incomes are generally lower for immigrants than for ethnic Danes, and that immigrant women typically earn less than immigrant men. While gross income is on average a little better for self-employed Danish men than for Danish men in waged/salaried employment, the opposite is true with respect to self-employed immigrant men, who generally have incomes which are significantly lower than those of equivalent wage-earners.

Hours worked over the course of a year are slightly fewer for immigrants than

for Danes. Calculated as working hours per week, Danish women work on average 26.0 hours per week, as opposed to 24.7 hours per week for immigrant women, while Danish men work an average of 28.5 hours per week, compared to a figure of 27.5 hours weekly for men from the five immigrant countries of origin studied. If we calculate the difference between the number of hours for which wages were earned and the number of working hours actually worked we obtain a measure of number of hours absent from work. This shows that men are absent less often than women, and that immigrants are absent slightly less frequently than Danes.

Immigrant men in particular are likely to work unsocial hours, i.e. to work regularly in the evenings, at nights and at weekends. The proportion of *employed* immigrant women who work unsocial hours is approximately the same as that for Danish women, while the proportion for Danish men is a little higher. There are considerably greater differences in the work patterns of the men and the women in immigrant couples than in Danish couples, in that immigrant women are much less likely to work unsocial hours than their partners, while the distribution between the genders of unsocial working hours is more equal among Danish couples.

Our research also revealed that Danes (regardless of gender) enjoy higher rates of employment and pay than second-generation immigrants living in Denmark, who in turn are more frequently in employment than first-generation immigrants who came to Denmark in connection with marriage. Furthermore, in the cases of both men and women, whom the immigrant marries is a significant factor for their relationship to the labour market. Rates of employment and pay are generally highest for immigrants who marry a Dane, followed by those who marry a second-generation immigrant, and lowest for those who marry another first-generation immigrant. We also found that rates of both employment and income are more dependent on the spouse's status in the case of women than in the case of men.

Couples which include one Dane or two second-generation immigrants achieve in time rates of employment that are only slightly below those of Danes. There are also differences in the incomes of couples of different compositions, and these differences are not made up over the period of the marriage. The weakest relationships to the labour market, whether measured in terms of rate of employment or income, are found among couples where both partners are first-generation immigrants. Even though their rates of employment and their incomes rise over time, they do so from a very low base. Couples where one partner is a first-generation immigrant and the other a second-generation immigrant manage a little better. However, it is not until we come to couples composed of two second-generation immigrants that we find any real similarity with Danish couples.

There are significant differences between Danish and immigrant household incomes. Average monthly disposable income in immigrant households amounts

to DKK 22,000, as opposed to DKK 40,000 for an average Danish household. The difference is also manifested in the fact that almost one immigrant family in seven has less than DKK 10,000 per month in disposable income, while fewer than 3% of Danish families live on this amount. At the other end of the income distribution scale, only one quarter of immigrant families have incomes of DKK 30,000 per month or more, as against two-thirds of Danish families. Some immigrants receive financial assistance from family, friends or acquaintances, but this is far from being sufficient to make up the differences in income between Danes and immigrants. Even when such financial assistance is included in the calculation, average disposable income for immigrants is only two-thirds of that of Danes.

The fact that the incomes of immigrants are generally lower than those of Danes gives rise to deeper financial problems. Nearly 40% of immigrants state that they find it difficult or very difficult to make ends meet, while fewer than 12% of Danes acknowledge similar difficulties.

There are only minor differences between immigrants and Danes in the arrangement of finances within the family. Around 80% of immigrant families state that they have joint finances, compared with a figure of 72% for Danish families. Monthly personal expenses amount to DKK 1,600 each for both men and women in Danish families, and to DKK 1,700 for men and women in immigrant families. Furthermore, there are no significant differences between the two groups – the Danes and all the immigrant groups aggregated – in the way that spending is divided among clothes and shoes, leisure activities and hobbies, and other items. Nor are there significant differences between the groups in patterns of consumption, in that everyday spending and housing, which are the largest items of expenditure in the budget, make up roughly the same proportions of the spending of all immigrant groups.

When all dimensions of integration are taken into account – demographics, the labour market, gender equality, social capital, and human capital – it is not completely clear which non-Western immigrant groups are best integrated into Danish society. People from the former Yugoslavia score highly with regard to attachment to the labour market, education (human capital), social capital and equality of the sexes, but Turks and Pakistanis also have a strong relationship to the labour market, and the Turks and Lebanese do well on measures of gender equality. From a demographic perspective, immigrants from the former Yugoslavia are outdone by both the Pakistanis and the Iraqis, whose first children are born when the mothers are older. On the other hand, both the Lebanese and the Iraqis have low scores for their relationship to the labour market and for social capital. This means that these two groups appear to be the least integrated into Danish society, while people from the former Yugoslavia are the most highly integrated of the five non-Western groups examined in this study.

Referencer

- AE-rådet. 2011. *Fattigdom i Danmark*. Danmark blandt de vesteuropæiske lande med flest langvarigt fattige. Notat.
- Andersen, L. H., H. Hansen, M. L. Schultz-Nielsen og T. Tranæs. 2012. *Starthjælpens betydning for flygtninges levevilkår og beskæftigelse*. Arbejdsrapport nr. 25 fra Rockwool Fondens Forskningsenhed. Syddansk Universitetsforlag.
- Andersson, P. og E. Wadensjö. 2004. Why Do Self-employed Immigrants in Denmark and Sweden have such low Incomes?. *IZA Discussion Paper*, nr. 1280.
- Bager, T. og S. Rezaei. 2001. *Indvandrevirksomheder i Danmark*.
- Baker, K. og D. Benjamin. 1997. The Role of the Family in Immigrants' labor-Market Activity: An Evaluation of Alternative Explanations. *American Economic Review*. 87 (4): 705-727.
- Bartram, D. 2011. Economic Migration and Happiness: Comparing Immigrants' and Natives' Happiness Gains From Income. *Social Indicator Research*, 103: 57-76.
- Bertrand, M., E. Luttmer og S. Mullainathan. 2000. Network effects and welfare cultures. *The Quarterly Journal of Economics*. August 2000, 1019-1055.
- Blau, F. D., L. M. Kahn, J. Y. Moriarty og A. P. Souza. 2003. The Role of the Family in Immigrants' Labor-Market Activity: An Evaluation of Alternative Explanations: Comment. *American Economic Review*, 93 (1): 429-447.
- Blau, F. D., L. M. Kahn og K. L. Papps. 2011. Gender, source country characteristics, and labor market assimilation among immigrants. *The Review of Economics and Statistics*, 93 (1): 43-58.
- Blauenfeldt, M., H. Hansen og A. Johansen. 2006. *Flygtninge på starthjælp*. CASA.
- Blume, K., M. Ejrnæs, H. Skyt Nielsen og A. Würtz. 2009. Labor market transitions of immigrants with emphasis on marginalization and self-employment. *Journal of Population Economics*, 22 (4): 881-908.
- Browning, M. og M. Gørtz. 2012: Spending Time and Money within the Household. *Scandinavian Journal of Economics*, 114 (3): 681-704.
- Bonke, J. 2012. *Har vi tid til velfærd? – om danskernes brug af deres tid ude og hjemme*. Rockwool Fondens Forskningsenhed og Gyldendal.
- Bonke, J. (red.), E. Borgeraas, R. Døving, T. Hjort, P. Hohnen, N. Montesino, M. Rysst og T. Salonen. 2005. *Udsathed og forbrug i de nordiske velfærdsstater* Rapport 05:18. Socialforskningsinstituttet.
- Bonke, J. og M. Browning. 2009. The Allocation of expenditures within the Household: A New Survey. *Fiscal Studies*. 30/3-4: 461-483.
- Bonke, J. og P. Fallesen. 2010. The impact of incentives and interview methods on response quantity and quality in diary- and booklet-based surveys. *Survey Research Methods*, 4 (2): 91-101.

- Borjas, G. 1985. Assimilation, Changes in Cohort Quality, and the Earnings of Immigrants. *Journal of Labor Economics*, 3 (4), 463-489.
- Borjas, G. 1994. The Economics of Immigration. *Journal of Economic Literature*. 32(4), 1667-1717.
- Carliner, G. 1981. Wage Differences by Language Group and the Market for Language Skills in Canada. *Journal of Human Resources*, XVI (3).
- Constant, A. og M. L. Schultz-Nielsen. 2004. Immigrant Self-employment and Economic Performance. Kapitel 7 i *Migrants, Work, and the Welfare State* red. af T. Tranæs og K. Zimmermann. Odense Universitetsforlag.
- Cortes, K.E. 2004. Are Refugees Different from Economic Immigrants? Some Empirical Evidence on the Heterogeneity of Immigrant Groups in the United States. *EZA DP* No. 1063.
- Chiswick, B. R. 1978. The Effect of Americanization on the Earnings of Foreign-born Men. *Journal of Political Economy*, 86 (5): 897-921.
- Chiswick, B. R. og P.W. Miller. 1995. The Endogeneity between Language and Earnings: International Analysis. *Journal of Labor Economics*, 13 (2).
- Chiswick, B. R. and P. W. Miller. 2007. *The Economics of Language*. Routledge.
- Constant, A. og M. L. Schultz-Nielsen. 2004. Immigrant Selection and Earnings Kapitel 6 i *Migrants, Work, and the Welfare State*, red. af T. Tranæs og K. Zimmermann.
- Danmarks Statistik. 2010. Estimation og vægtning af Rockwool Fondens undersøgelse af danskernes tidsforbrug. Notat.
- Danmarks Statistik. 2011a. *Indvandrere i Danmark 2011*. København.
- Danmarks Statistik. 2011b. *Befolkningens udvikling 2011*. København.
- Danmarks Statistik. 2013. *Nyt fra Danmarks Statistik*, nr. 68, 12.0.13.
- Daugstad, G. 2008. Ekteskab over landegrensene. Ekteskapsmønster og transnationale familieetableringer i perioden 1990-2007. Rapporter 2008/41. Oslo-Kongsvinger: Statisk sentralbyrå.
- Deding, M., T. Fridberg og V. Jakobsen. 2008. Non-response in a survey among immigrants in Denmark, *Survey Research Methods* 2 (3), 107-121.
- Dustmann, C. og F. Fabbri. 2005. Gender and Ethnicity-Married immigrants in Britain. Centre for Research and Analysis of Migration. CDP No 02/05.
- DØR, 2006. *Dansk økonomi. Efterår 2006*. Kapitel II. Fattigdom i Danmark.
- Ejrnæs, A. 2008. *Integration eller isolation? – etniske minoriteter på arbejdsmarkedet* Nyt fra samfundsvidenskaberne.
- Epstein, G.S. og R.L. Pomerantz. 2012. Assimilation through Marriage. IZA DP No. 6831.
- Gerdes, C., M.L. Schultz-Nielsen og E. Wadensjö. 2011. *Indvandringens betydning for de offentlige finanser i Danmark*. Arbejdsrapport nr. 24, Syddansk Universitetsforlag.
- Glick, J.E. 2010. Connecting Complex Processes: A Decade of Research on Immigrant Families. *Journal of Marriage and Family*. 72, 498-515.
- Hamermesh, D. S. og S.J. Trejo. 2010. How do immigrants spend time?: The process of assimilation. *NBER Working paper* 16430.
- Hedegaard, M. og J.-R. Tyran. 2011. *The Price of Prejudice*. Study paper no. 32. Rockwool Fondens Forskningsenhed. Syddansk Universitetsforlag.

- Hussain, A. 2002. *Børnefattigdom i Danmark 2002. Tema: Fattigdommens dynamik*. Socialforskningsinstituttet og Red Barnet.
- Hvidtfeldt, C. 2008. Hjemmets betydning for elevens præstation i folkeskolen. Kapitel 6 i *Indvandrerne og det danske uddannelsessystem* redigeret af T. Tranæs.
- International Religious Freedom Report. 2009. Report of the Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor.
- Jacobsen, B. 2006. "Muslimer I Danmark – en kritisk vurdering af antalsopgørelser". Kapitel 8 i *Tørre tal om troen* af B. Jacobsen og M. Warburg.
- Jacobsen, H., M. Knudsen, C. Thustrup Kreiner, S. Pedersen og E. Saez. 2010. Unwilling or Unable to Cheat? Evidence from a Tax Audit Experiment in Denmark. *Econometrica*, 79: 651-692.
- Kavle, H.C. og M. Nadim. 2009. Familiepraksis og ligestilling i innvandrede familier. Fafo-rapport 2009-39. Oslo.
- Larsen, B.R. 2013. *Tid og forbrug i etniske minoritetsfamilier – en kvalitativ undersøgelse af hverdagslivet blandt familier i Danmark med pakistansk, tyrkisk, palæstinensisk og irakisk baggrund*. Rockwool Fondens Forskningsenhed Syddansk Universitetsforlag.
- Larsen, C. 2000. Uddannelse og danskundskaber. Kapitel 2 i *Integrationen i Danmark omkring årtusindskiftet* redigeret af G.V. Mogensen og P.C. Matthiessen.
- Malchow-Møller, N., J. R. Munch og J. R. Skaksen. 2011. *Danmarks kvalifikationsbalance*. Rockwool Fondens Forskningsenhed, Gyldendal.
- Ministeriet for flygtninge, indvandrere og integration. 2011. *Medborgerskab i Danmark*. Regeringens arbejdsgruppe for bedre integration.
- Mogensen, G. V. og P.C. Matthiessen. 2000. *Integrationen i Danmark omkring årtusindskiftet*. Aarhus Universitetsforlag.
- Nielsen, H. S. og B. S. Rangvid. 2012. The impact of Parent's Year since Migration on Children's Academic Achievement. *IZA Journal of Migration*, 1/6.
- Obucina, O. 2012. The Patterns of Satisfaction Among Immigrants in Germany. *Social Indicator Research*. DOI 10.1007/s11205-012-0130-9
- Olgiati, A., R. Calvo, og L. Berkman. 2012. Are Migrants Going Up a Blind Alley? Economic Migration and Life Satisfaction around the World: Cross-National Evidence from Europe, North America and Australia. *Social Indicator Research*. DOI 10.1007/s11205-012-0151-4
- Osili, U.O. og J. Xie. 2009. Do Immigrants and Their Children Free Ride More than Natives? *The American Economic Review*. 99 (2): 28-34.
- Pedersen, P. J. 2011. Social and labor market integration of ethnic minorities in Denmark i *Ethnic diversity in European labor markets: challenges and solutions* redigeret af M. Kahanec og K. F. Zimmermann.
- Piil Damm, A. og T. Tranæs. 2006. Påvirker det flygtninges løn og beskæftigelse at bo i en kommune med mange flygtninge? I: Piil Damm, A., M.L. Schultz-Nielsen, og T. Tranæs, *En befolkning deler sig op?* Gyldendal.
- Piil Damm, A. 2009. Ethnic Enclaves and Immigrant Labor Market Outcomes: Quasi-Experimental Evidence. *Journal of Labor Economics*, 27 (2): 281-314.

- Piil Damm, A. 2013. Neighborhood Quality and Labor Market Outcomes: Evidence from Quasi-Random Neighborhood Assignment of Immigrants. Study paper no. 47. Rockwool Fondens Forskningsenhed. Syddansk Universitetsforlag.
- Putnam, R.D. 1995. Bowling alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 65-78.
- Rangvid, B. S. 2007. Sources of Immigrant's Underachievement: Results from PISA-Copenhagen. *Education Economics*, 15 (3): 293-326.
- Schmidt, G. 2002. *Tidsanvendelse blandt pakistanere, tyrkere og somaliere – Et integrationsperspektiv*. Socialforskningsinstituttet.
- Schultz-Nielsen, M. L. 2000. Integration på arbejdsmarkedet – og de samfundsøkonomiske forholds betydning. Kapitel 3 i *Integration i Danmark omkring årtusindskiftet* redigeret af G.V. Mogensen og P.C. Matthiessen.
- Schultz-Nielsen, M.L. 2004. Employment Trends for Immigrants and Natives. Kapitel 4 i *Migrants, Work, and the Welfare State* redigeret af T. Tranæs og K. F. Zimmermann.
- Schultz-Nielsen, M.L. 2008. Økonomisk afkast af uddannelse. Kapitel 8 i *Indvandrerne og det danske uddannelsessystem* redigeret af T. Tranæs.
- Schultz-Nielsen, M. L. 2010. Kapitel 2 "The Employment Effect of Immigrants' Language Proficiency" i *Essays in Migration and Fertility, ph.d. afhandling 2010:1* fra Handelshøjskolen i Århus.
- Skatteministeriet. 2009. *Virksomhedernes efterlevelse af skattereglerne*.
- Socialministeriet. 2010. Evaluering af den særlige byfornyelsesindsats 2004-2010. Socialministeriet.
- Torpe, L. 2011. Foreningsdanmark. I: Gundelach, P. Små og store forandringer. Danskernes værdier siden 1981. Hans Reitzels forlag.
- Tranæs, T. 2011. *Kvantitativ og kvalitativ integration – er vi på vej mod et etnisk opdelt samfund?* Rockwool Fondens Forskningsenhed
- Uslaner, E.M., ed. 2001. *Social Capital and Participation in Everyday Life*. London: Routledge.
- Vargas, A.J. og M. Chavez. 2010. *Assimilation Effects beyond the Labor Market: Time Allocations of Mexican Immigrants to the U.S.*
- Zaiceva, A. og K.F. Zimmermann. 2007. Children, Kitchen, Church: Does Ethnicity Matter? *IZA Working Paper* 3070. May 2007.
- Zaiceva, A. og K.F. Zimmermann. 2010. Do Ethnic Minorities 'Stretch' Their Time? UK Household Evidence on Multitasking i *Review of Economics of the Household*, 2011, 9 (2): 181-206.

Forfatterne

Jens Bonke. Født 1948. Cand.polit., ph.d. Siden 2007 ansat i Rockwool Fondens Forskningsenhed med forskning i familier og børn som arbejdsområde. Som programleder på Socialforskningsinstituttet var Jens Bonke ansvarlig for forskning i familier og fordeling af velfærd og gennemførte bl.a. undersøgelser om familier og børns tidsanvendelse og forbrug. Han er adj. professor på Aalborg Universitet og har været visiting professor på flere udenlandske universiteter og publiceret bøger og artikler i internationale tidsskrifter inden for området "Family Economics".

Marie Louise Schultz-Nielsen. Født 1971. Cand.polit., ph.d. Siden 1994 ansat i Rockwool Fondens Forskningsenhed, hvor hun i dag er seniorforsker. Marie Louise Schultz-Nielsen forsker især i ikke-vestlige indvandreres integration på arbejdsmarkedet, men hun er også medforfatter til undersøgelser af indvandreres bosætning, uddannelse og levevilkår mere generelt, samt velfærdsstatens påvirkning af arbejdsudbuddet. Marie Louise Schultz-Nielsen har publiceret sin forskning i videnskabelige artikler og bøger på dansk og engelsk, og hun er Research Fellow ved IZA i Bonn.

Litteratur fra Rockwool Fondens Forskningsenhed 2010-13

2010

Når man anbringer et barn: baggrund, stabilitet i anbringelsen og det videre liv

Af Signe Hald Andersen (red.) med bidrag af Frank Ebsen, Mette Ejrnæs, Morten Ejrnæs,
Peter Fallesen og Signe Frederiksen
(Syddansk Universitetsforlag, Odense)

Danskerne og det sorte arbejde

Af Camilla Hvidtfeldt, Bent Jensen og Claus Larsen
(Syddansk Universitetsforlag, Odense)

*Disentangling the Heterogeneous Relationship between Background Characteristics and a Child's
Placement Risk*

Af Signe Hald Andersen og Peter Fallesen
(Syddansk Universitetsforlag, Odense)

*A Good Place to Live. On how Municipality Level Characteristics Explain Municipality Level
Variation in Children's Placement Risk*

Af Signe Hald Andersen
(Syddansk Universitetsforlag, Odense)

Helbred, trivsel og overvægt blandt danskere

Af Jens Bonke og Jane Greve
(Gyldendal, København)

2011

Borgerne og lovene 2010

Af Jørgen Goul Andersen
(Syddansk Universitetsforlag, Odense)

Etniske minoriteters overrepræsentation i strafferetlige domme

Af Lars Højsgaard Andersen og Torben Tranæs
(Syddansk Universitetsforlag, Odense)

Søvn – ægteskab, indkomst og helbred

Af Jens Bonke. Med bidrag af Morten Møller
(Gyldendal, København)

Vi der bor i Danmark. Hvem er vi? Og hvordan lever vi?

Af Bent Jensen og Torben Tranæs
(Gyldendal. København)

Indvandringens betydning for de offentlige finanser i Danmark

Af Christer Gerdes, Marie Louise Schultz-Nielsen og Eskil Wadensjö
(Syddansk Universitetsforlag. Odense)

The Price of Prejudice

Af Morten Hedegaard og Jean-Robert Tyran
(Syddansk Universitetsforlag. Odense)

Immigration and Welfare State Cash Benefits – The Danish Case

Af Peder J. Pedersen
(Syddansk Universitetsforlag. Odense)

A Panel Study of Immigrant Poverty Dynamics and Income Mobility – Denmark, 1984-2007

Af Peder J. Pedersen
(Syddansk Universitetsforlag. Odense)

The significance of Immigration for Public Finances in Denmark

Af Christer Gerdes, Marie Louise Schultz-Nielsen og Eskil Wadensjö
(Syddansk Universitetsforlag. Odense)

Economic Drivers of Migration and Climate Change in LDCs

Af Helene Bie Lilleør og Katleen Van den Broeck
(Syddansk Universitetsforlag. Odense)

Danmarks Kvalifikationsbalance

Af Nikolaj Malchow-Møller, Jakob Roland Munch og Jan Rose Skaksen
(Gyldendal. København)

2012

Unemployment and Crime: Experimental Evidence on the Causal Effects of Intensified ALMPs on Crime Rates among Unemployed Individuals

Af Signe Hald Andersen
(Syddansk Universitetsforlag. Odense)

Serving Time or Serving the Community? Exploiting a Policy Reform to Assess the Causal Effects of Community Service on Income, Social Benefit Dependency and Recidivism

Af Signe Hald Andersen
(Syddansk Universitetsforlag. Odense)

Losing the Stigma of Incarceration: Does Serving a Sentence with Electronic Monitoring Causally Improve Post-release Labor Market Outcomes?

Af Lars Højsgaard Andersen og Signe Hald Andersen
(Syddansk Universitetsforlag, Odense)

The Effect of Workfare on Crime: Youth Diligence and Law Obedience

Af Peter Fallesen, Lars Pico Geerdsen, Susumu Imai og Torben Tranæs
(Syddansk Universitetsforlag, Odense)

Does Incarceration Length Affect Labor Market Outcomes for Violent Offenders?

Af Rasmus Landersø
(Syddansk Universitetsforlag, Odense)

Starthjælpens betydning for flygtnings levevilkår og beskæftigelse

Af Lars Højsgaard Andersen, Hans Hansen, Marie Louise Schultz-Nielsen og Torben Tranæs
(Syddansk Universitetsforlag, Odense)

Hvad har vi gjort ved tiden? En forskningsoversigt over tidsanvendelsesstudier før og nu

Af Jens Bonke og Bent Jensen
(Syddansk Universitetsforlag, Odense)

Har vi tid til velfærd? – om danskernes brug af deres tid ude og hjemme

Af Jens Bonke med bidrag af Bent Jensen
(Gyldendal, København)

Sort arbejde i Tyskland

Af Lars P. Feld og Claus Larsen
(Syddansk Universitetsforlag, Odense)

Undeclared Work, Deterrence and Social Norms. The Case of Germany

Af Lars P. Feld og Claus Larsen
(Springer, Berlin, Heidelberg)

Et liv i periferien. Levevilkår og samfundsdeltagelse blandt danskere med svære sindslidelser

Af Jane Greve (red.), Johannes Clausen, Frank Ebsen og Louise Herrup Nielsen
(Syddansk Universitetsforlag, Odense)

Estimating the Effect of Emigration from Poland on Polish Wages

By Christian Dustmann, Tommaso Frattini og Anna Rosso
(Syddansk Universitetsforlag, Odense)

Emigration from Poland and the Wages for Those who Stayed Behind

Af Christian Dustmann, Tommaso Frattini og Anna Rosso
(Syddansk Universitetsforlag, Odense)

2013

Bruger skolebørn tiden hensigtsmæssigt? Om søvn, spisning, motion, samvær og trivsel
Af Jens Bonke og Jane Greve
(Syddansk Universitetsforlag. Odense)

Farmers' Choice. Evaluating an Approach to Agricultural Technology Adoption in Tanzania
Redigeret af Helene Bie Lilleør og Ulrik Lund Sørensen
(Practical Action Publishing. Warwickshire)

Når man anbringer et barn II – Årsager, effekter af anbringelsesforanstaltninger og konsekvenser
Af Signe Hald Andersen og Peter Fallesen med bidrag af Mette Ejrnæs, Natalia Emanuel,
Astrid Estrup Enemark, Bjarne Madsen og Christopher Wildeman
(Syddansk Universitetsforlag. Odense)

Does Higher Education Reduce Body Weight?
Evidence Using a Reform of the Student Grant Scheme
Af Jane Greve og Cecilie D. Weatherall
(Rockwool Fondens Forskningsenhed. København)

Beskæftigelseeffekten af fremrykket aktivering
Af Johannes Kaalby Clausen og Torben Tranæs
(Syddansk Universitetsforlag. Odense)

How Scary is it? – Review of Literature on the Threat Effect of Active Labor Market Programs
Af Signe Hald Andersen
(Syddansk Universitetsforlag. Odense)

The Wage Effect of a Social Experiment on Intensified Active Labor Market Policies
Af Signe Hald Andersen
(Syddansk Universitetsforlag. Odense)

The Motivation Effect of Active Labor Market Policy on Wages
Af Johannes K. Clausen, Lars Pico Geerdsen og Torben Tranæs
(Syddansk Universitetsforlag. Odense)

Labour Market Programmes and the Equity-efficiency Trade-off
Af Trine Filges, John Kennes, Birthe Larsen og Torben Tranæs
(Rockwool Fondens Forskningsenhed. København)

Hvorfor Aktivering? Et essay om den aktive arbejdsmarkedspolitik i Danmark
Af Torben Tranæs
(Syddansk Universitetsforlag. Odense)

Beyond the field: Impact of Farmer Field Schools on Food Security and Poverty Alleviation
Af Helene Bie Lilleør og Ulrik Lund-Sørensen
(Rockwool Fondens Forskningsenhed. København)

Children's Health-related Life-styles: How Parental Child Care Affects them
Af Jens Bonke and Jane Greve
(Rockwool Fondens Forskningsenhed. København)

